

ISSN 1818-5754 (Print)

ISSN 2415-3672 (Online)

Науковий журнал

Тернопільського національного економічного університету

СВІТ ФІНАНСІВ

www.sf.tneu.edu.ua

У НОМЕРІ:

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА І
БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І
ПРАКТИКИ ФІНАНСІВ

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

ВИПУСК 2(63)

2020 рік

Світ фінансів

Випуск 2 (63)

2020 рік

DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.01>

Науковий журнал включено Міжнародним
Центром періодичних видань
(*ISSN International Centre, м. Париж*)
до міжнародного реєстру періодичних засобів
масової інформації із числовим кодом
міжнародної ідентифікації:
ISSN 1818-5754 (Print) / ISSN 2415-3672 (Online).

Журнал внесено до Переліку наукових
фахових видань України категорії «Б»
згідно з наказом Міністерства освіти і науки
України від 28.12.2019 р. № 1643.

Науковий журнал індексується в міжнародних
каталогах та наукометричних базах:
**Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar,
Library of Congress (Washington DC 20540
United States) Online Catalog,
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського**

Засновник і видавець: Тернопільський національний економічний університет

*Журнал перереєстровано Міністерством юстиції України
Свідоцтво про державну реєстрацію засобу масової інформації
КВ № 12264–1148 ПР від 1 лютого 2007 р.*

Головний редактор

КРИСОВАТИЙ Андрій Ігорович

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч
науки і техніки України, Тернопільський національний
економічний університет

Заступники головного редактора

КИРИЛЕНКО Ольга Павлівна

доктор економічних наук, професор, заслужений діяч
науки і техніки України, Тернопільський національний
економічний університет

ДЕСЯТНЮК Оксана Миронівна

доктор економічних наук, професор, заслужений
працівник освіти України, Тернопільський національний
економічний університет

КРАВЧУК Наталія Ярославівна

доктор економічних наук, доцент, Тернопільський
національний економічний університет

Редакційна колегія

АДАМИК Богдан Петрович

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський
національний економічний університет

АЛЕКСЕЄНКО Людмила Михайлівна

доктор економічних наук, професор, Тернопільський
національний економічний університет

ВОЗЬНИЙ Казимир Зіновійович

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський
національний економічний університет

ДЕМ'ЯНИШИН Василь Григорович

доктор економічних наук, професор, заслужений
працівник освіти України, Тернопільський національний
економічний університет

ДЕМБІЦЬКА Ольга

доктор ад'юнкт, Гданський університет (Польща)

ДЗЮБЛЮК Олександр Валерійович

доктор економічних наук, професор, Тернопільський
національний економічний університет

КВАСОВСЬКИЙ Олександр Романович

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський

КІЗИМА Тетяна Олексіївна	національний економічний університет доктор економічних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет
КНЕЙСЛЕР Ольга Володимирівна	доктор економічних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет
КОЗЮК Віктор Валерійович	доктор економічних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет
ЛИСЯК Любов Валентинівна	доктор економічних наук, професор, Університет митної справи та фінансів, Дніпро
ЛУЦИШИН Олег Орестович	кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет
ЛИСА Наталія Степанівна	кандидат філологічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет
МАРТИНЮК Олеся Миронівна	кандидат фізико-математичних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет
ОВСЯК Станіслав	доктор габілітований, професор економіки і фінансів, Краківський університет економіки (Польща)
ОНИЩУК-ОСТРОМБЕК Анета	доктор габілітований, професор, Гданський університет (Польща)
ТУЛАЙ Оксана Іванівна	доктор економічних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет
СИДОРОВИЧ Олена Юріївна	доктор економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет
СТАЦУК Олена Володимирівна	доктор економічних наук, доцент, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, Луцьк
ФЕДОСОВ Віктор Михайлович	доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України ДВНЗ "Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана"

Журнал рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет рішенням Вченої ради ТНЕУ (Протокол № від "" лго 2020 р.)

Відповідальна за випуск Ольга Кириленко
Літературний редактор Наталія Гаврішко
Комп'ютерна верстка Надії Демчук
Дизайн обкладинки Марії Юрків

Поштова адреса редакції: 46009, м. Тернопіль,
вул. Львівська, 11 (кабінет 1411)
Тел. (0352) 47-50-50*11-328
E-mail: svitfin@tne.edu.ua
<http://www.sf.tne.edu.ua>

Передплатний індекс – 99827

Журнал віддруковано у видавничо-поліграфічному центрі "Економічна думка ТНЕУ" 46004, м. Тернопіль, вул. Бережанська, 2, тел. (0352) 47-58-72.
E-mail: edition@tne.edu.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.

Засновник і видавець: Тернопільський національний економічний університет
46009, м. Тернопіль, вул. Львівська, 11

Усі права захищені. Передрук і переклади дозволяються лише зі згоди авторів та редакції. Редакція не завжди поділяє думку авторів. Відповідальність за точність наведених даних і цитат покладається на авторів.

© Тернопільський національний економічний університет, 2019

Підписано до друку 1.0.2020 р. Формат 70x100/16.
Гарнітура Агіал. Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,6. Обл. вид. арк. 12,9.
Зам. № P006-02-20. Тираж 150 прим.

Scientific journal

Founded in 2004

Published: 4 times a year.

World of Finance

Issue 2 (63)
2020 year

DOI: <https://doi.org/10.35774/sf2020.01>

The Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No 1643 from December 28, 2019 added the journal to the List of scientific professional periodicals of Ukraine category "B"

ISSN International Centre (Paris)
included the scientific journal World of Finance to the international register of periodical mass media, giving it an international standard serial number: ISSN 1818-5754 (Print) / ISSN 2415-3672 (Online).

Scientific journal indexed in international catalogs and science-based databases
Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Library of Congress (Washington DC 20540 United States) Online Catalog, National library of Ukraine Vernadsky

Founder and publisher: Ternopil National Economic University
Conducted state re-registration of the scientific journal World of Finance (certificate of state registration of mass media KV No 12264-1148 PR, February 1, 2007).

Editor-in-chief

Andriy KRYSOVATYY

Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, Ternopil National Economic University

Deputy editorial-in-chief

Oksana DESYATNYUK

Dr. Sc. (Economics), Prof., Honoured Worker of Education of Ukraine, Ternopil National Economic University

Olga KYRYLENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, Ternopil National Economic University

Nataliya KRAVCHUK

Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University

Editorial board

Bogdan ADAMYK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University

Lyudmila ALEKSEYENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University

Kazymyr VOZNYI

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University

Vasyl DEMIANYSHYN

Dr. Sc. (Economics), Prof., Honoured Worker of Education of Ukraine, Ternopil National Economic University

Olga DEBICKA

Ph. D., Assoc. Prof., Gdansk University (Poland)

Oleksandr DZYUBLYUK

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University

Oleksandr KVASOVSKYI

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University

Tetiana KIZYMA

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University

Olga KNEYSLER	Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University
Viktor KOZIUK	Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University
Lyubov LISYAK	Dr. Sc. (Economics), Prof., University of Customs and Finance
Oleh LUTSYSHYN	Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University
Nataliya LYSA	Ph. D. (Philological), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University
Olesya MARTYNIUK	Ph. D. (Physics and Mathematics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University
Stanislav OWSIAK	Dr. hab., Full Prof. (Economics), Craciv University of Economics (Poland)
Aneta ONISHCHUK-JASTRABEK	Dr. hab. Full Prof., Gdansk University (Poland)
Oksana TULAI	Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University
Olena SYDOROVYCH	Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University
Olena STASHCHUK	Dr. Sc. (Economics), Assoc. Prof., Lesya Ukrainka Eastern European National University
Victor FEDOSOV	Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, SHEE "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman"

The magazine is recommended for printing and distribution through the Internet by the decision of the Scientific Council of TNEU (Protocol N , 2.0.2020)

Responsible for the issue Olga Kyrylenko
Literary editor Nataliia Havrishko
Computer layers Nadiia Demchuk
Cover design Mariia Yurkiv

Office: 46009, Ternopil,
Lvivska str., 11
Tel. (0352) 47-50-50*11-328
E-mail: svitfin@tneu.edu.ua
<http://www.sf.tneu.edu.ua>

Subscription index in the Catalogue of Publications of Ukraine – 99827

The magazine was published at the publishing and printing center "Economic Thought TNEU" 46004, Ternopil, Berezhanska str., 2, tel. (0352) 47-58-72.
E-mail: edition@tneu.edu.ua

*Certificate of state registration of print media series
ДК № 3467 issued 23.04.2009*

Founder and publisher: Ternopil National Economic University
46009, Ternopil, Lvivska str., 11

All rights reserved. Reprints and translations are permitted only with the consent of the authors and the editor. The editorial board does not always share the opinion of the authors. The authors are responsible for the accuracy of the data and citations provided.

© Ternopil National Economic University, 2019

Signed for printing 11.03.2020 y.
Format 70x100/16.
Order № P006-02-20.
Circulation 150 copies.

Світ фінансів

Випуск 2 (63)
2020 рік

Часто макроекономічні рішення є більшою мірою функцією своєрідної політичної логіки, ніж виключно економічної раціональності...

Гжегож В. Колодко

ЗМІСТ

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА І БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ

Віктор КОЗЮК

Довіра до цифрових валют центробанків:

інституціональний парадокс чи вік має значення 8

Оксана ЩУРЕВИЧ, Ірина СТАХІВ

Підвищення довіри до банківської системи України

24

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ, Ярослава КОВАЛЬЧУК

Сучасні фінтех напрямки в банківському секторі

36

Василь ВОРОБЕЦЬ

Переваги використання блокчейн технології

в умовах цифровізації фінансових інструментів 49

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ФІНАНСІВ

Ольга КИРИЛЕНКО, Віктор РУСІН

Напрями мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель

62

Федір ТКАЧИК, Вікторія ОСТАПЧУК

Європейські пріоритети оподаткування доходів фізичних осіб

77

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Роман ЗВАРИЧ

Локальні конфлікти в глобальній економіці

88

Олег ЛУЦИШИН

Як фінтех змінює світовий фінансовий порядок

102

Ірина ЧИРАК

Фінансова стабільність, фінансова нестабільність і фінансова стійкість економіки

115

Володимир КОСТЕЦЬКИЙ, Іван ПРИМАЧЕНКО

Сучасні аспекти пошуку стимулів до інноваційної діяльності суб'єктів господарювання

126

Людмила АЛЕКСЕЄНКО, Оксана ЦІЖМА

Фінансування трудових ресурсів в умовах кризової циклічності

140

World of Finance

Edition 2 (63)
2020 year

Macroeconomic decisions are often more a function of a kind of political logic than purely economic rationality...

Grzegorz V. Kolodko

CONTENTS

BANKING SYSTEM AND BANKING SERVICES

Viktor KOZIUK

Confidence to digital currencies of central banks: institutional paradox or age matters 8

Oksana SHCHUREVYCH, Iryna STAKHIV

Increasing confidence in the banking system of Ukraine 24

Yaroslav CHAIKOVSKYI, Yaroslava KOVALCHUK

Modern fintech directions in the banking sector 36

Vasyl VOROBETS

Advantages of using blockchain technology in the conditions of digitization of financial instruments 49

CURRENT ISSUES OF FINANCE THEORY AND PRACTICE

Olga KYRYLENKO, Victor RUSIN

Directions of minimization of financial scams in the field of public procurement 62

Fedir TKACHYK, Victoriia OSTAPCHUK

European priorities for personal income taxation 77

CURRENT ISSUES OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Roman ZVARYCH

Local conflicts in the global economy 88

Oleh LUTSYSHYN

How fintech changes the world financial order 102

Iryna CHYRAK

Financial stability, financial instability and financial sustainability of the economy 115

Volodymyr KOSTETSKYI, Ivan PRYMACHENKO

Modern aspects of searching incentives to innovative activity of business entities 126

Lyudmyla ALEKSEYENKO, Oksana TSIZHMA

Financing of labor resources in conditions of crisis cyclicity 140

Віктор КОЗЮК

доктор економічних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, viktorkoziuk@tneu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-5715-2983

ДОВІРА ДО ЦИФРОВИХ ВАЛЮТ ЦЕНТРОБАНКІВ: ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ ПАРАДОКС ЧИ ВІК МАЄ ЗНАЧЕННЯ

Вступ. Технологічні інновації потенційно спроможні змінити грошові системи. В статті досліджено важливу проблему довіри до цифрових валют центробанків (CBDC). Оскільки рівень такої довіри варіює в розрізі країн, зроблено припущення, що в її основі можуть перебувати нефундаментальні фактори.

Мета – поширити інституціональний аналіз грошей на сферу цифрових валют та емпіричне тестування гіпотези про те, що довіра до CBDC не спирається на теоретично обумовлені фактори, а визначається таким специфічним параметром, як вікова структура населення.

Результати. На основі інституціонального підходу до аналізу грошей встановлено, що проблема довіри до цифрових валют відрізняється від проблеми довіри до грошей в процесі їхнього генезису, оскільки допускає наявність конкуренції між різними грошовими формами, ступенями централізації емісії та бар'єрів сприйняття інновацій у сфері діджиталізованих грошей. Встановлено, що довіра до CBDC не перебуває в зв'язку ні з інфляційним досвідом країн, ні зі ступенем розвитку фінтеху. Транспарентність центробанків і верховенство права як критерії ефективності чинного монетарного порядку не сприяють довірі до CBDC. Водночас частка молодшого покоління у віковій структурі населення позитивно і достатньо щільно корелює з довірою до цифрових валют центробанків. З цього зроблені теоретичні припущення про те, що "спільне знання" чи "гроші як пам'ять" можуть підпадати під фрагментаризацію, обумовлену бар'єром сприйняття інновації. Однак це не виключає, що довіра до CBDC поширюватиметься на основі позитивних ефектів мережі.

Висновки. Підтверджено гіпотезу, що довіра до цифрових валют центробанків визначається таким фактором, як вік. Це привносить нове розуміння в інституціональний аналіз грошей. "Спільне знання" як фактор довіри до грошей може підпадати під фрагментаризацію, що не виключає актуальності ефектів мережі для подальшої діджиталізації грошей.

Ключові слова: цифрові валюти центробанків, довіра до цифрових валют, інституціональний аналіз довіри.

Рис.: 7, бібл.: 26.

Виктор КОЗЮК

доктор экономических наук, профессор, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

ДОВЕРИЕ К ЦИФРОВЫМ ВАЛЮТАМ ЦЕНТРОБАНКОВ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ ПАРАДОКС ИЛИ ВОЗРАСТ ИМЕЕТ ЗНАЧЕНИЕ

Введение. Технологические инновации потенциально способны изменить денежные системы. В статье поднимается важная проблема доверия к цифровым валютам центробанков (CBDC). Поскольку уровень такого доверия варьирует в разрезе стран, предполагается, что в ее основе могут находиться нефундаментальные факторы.

Цель – распространить институциональный анализ денег на сферу цифровых валют и эмпирическое тестирование гипотезы о том, что доверие к CBDC не опирается на теоретически обусловленные факторы, а определяется таким специфическим параметром, как возрастная структура населения.

Результаты. На основе институционального подхода к анализу денег установлено, что проблема доверия к цифровым валютам отличается от проблемы доверия к деньгам в процессе их генезиса, поскольку предполагает наличие конкуренции между различными денежными формами, ступенями централизации эмиссии и барьеров восприятия инноваций в сфере диджитализированных денег. Установлено, что доверие к CBDC не состоит в связи ни с инфляционным опытом стран, ни со степенью развития финтех. Транспарентность центробанков и верховенство права в качестве критериев эффективности действующего монетарного порядка не способствуют доверию к CBDC. В то же время доля молодого поколения в возрастной структуре населения положительно и достаточно плотно коррелирует с доверием к цифровым валютам центробанков. С этого вытекают теоретические предположения о том, что “общее знание” или “деньги как память” могут подпадать под фрагментаризацию, обусловленную барьером восприятия инновации. Однако это не исключает, что доверие к CBDC будет распространяться на основе положительных эффектов сети.

Выводы. Подтверждена гипотеза, что доверие к цифровым валютам центробанков определяется таким фактором, как возраст. Это вносит новое понимание в институциональный анализ денег. “Общее знание” как фактор доверия к деньгам может подпадать под фрагментаризацию, что не исключает актуальности эффектов сети для дальнейшей диджитализации денег.

Ключевые слова: цифровые валюты центробанков, доверие к цифровым валютам, институциональный анализ доверия.

Viktor KOZIUK

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, viktorkoziuk@tneu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-5715-2983

CONFIDENCE TO DIGITAL CURRENCIES OF CENTRAL BANKS: INSTITUTIONAL PARADOX OR AGE MATTERS

Introduction. Technological innovations potentially can change monetary systems. The paper raises important problem of confidence in central bank digital currency (CBDC). Because

the level of such confidence is variable across countries, it is assumed, that in the core of confidence in CBDC are non-fundamental factors.

*The **purpose** is to share the institutional analysis of money on digital currencies and empirical testing of the hypothesis, that confidence in CBDC is not determined by theoretically-driven factors, yet specific factors like age structure of the population.*

***Results.** Basing on institutional approach on money it is found that problem of trust into digital currencies is differ that problem of trust into the money during they genesis. It is because of competition between different money forms, different level of issue centralization, different barriers of perception of innovations in area of digitalized money. It is pointed, that confidence in CBDC is not in relations with neither inflation experience of the country, nor spread of fintech in the country. Central banks transparency and rule of law as a criteria of current monetary order efficiency are not in line with the confidence in CBDS. In the same time fraction of younger generation is positively and relatively strongly correlated with confidence in CBDS. Basing on that, some theoretical generalizations are done about fragmentation of such phenomena as “common knowledge” and “money is memory”. Such fragmentation is driven by innovation perception barriers. Nevertheless, it is not deny that confidence in CBDS can expand due to network externalities.*

***Conclusions:** The hypothesis, that confidence in CBDS age-driven, is confirmed. This brings new understanding into institutional analysis of money. “Common knowledge” as driver of trust in money could be fragmented, that shouldn’t deny importance of network externalities for further expansion of digitalized money*

***Keywords:** central bank digital currency, confidence in digital currency, institutional analysis of trust.*

***JEL Classification:** E41, E42, E51, E58, G1.*

Постановка проблеми. Нові цифрові технології неодмінно позначаються на трансформації фінансового ландшафту. Потенціал, закладений в технологію розподіленого реєстру (DLT), виходить далеко за рамки поточних уявлень про перспективи його застосування і може вважатися драйвером нового етапу “креативної деструкції”. Поява фінтеху є відображенням інтеграції нових цифрових технологій із фінансовими сервісами, що адаптуються до потреб економічних агентів значно краще, ніж традиційні моделі організації грошових систем. Власне цифрові валюти змінили уявлення про те, у який спосіб гроші задовольняють потреби економічних агентів, розширили підходи до класифікації форм грошей (так

званий підхід “грошової квітки” [1, 2]. З іншого боку, це дало можливість подивитися під іншим кутом зору на існуючу форму грошей. “Анонімність vs відстежуваність” (anonymity vs traceability) виявилися цікавим аспектом нових дискусій про гроші. Вони відобразили межу між традиційними фіатними грішми та їх технологічним нащадком, який уможлиблює дизайн функціоналу згідно з вибором політики.

Інтерес центральних банків до цифрових валют впливає з кількох процесів: поширення приватних цифрових валют може суттєво викривити монетарні процеси та механіку забезпечення фінансової стабільності; з таким поширенням пов’язаний вихід за рамки чинних регуляцій; конкуренції

за здатність втілювати нові технологічні рішення і на цій основі здобувати першість у пропозиції економічним агентам нових грошових форм. Еволюція цифрових валют в напрямку появи “стейблкоїнів” (stablecoins) засвідчила виникнення нового етапу конкуренції між приватними емітентами та центробанками.

Тим не менше, попри відсутність остаточного розуміння балансу втрат і вигід запровадження центробанківських цифрових валют (CBDC) та активні пошуки оптимальної моделі приватних випусків цифрових валют, факт діджиталізації грошей є доконаним. Але швидкість поширення цифрових грошей наражається на низку обмежень, одним з яких є довіра до них. Виникає питання про те, що насправді є драйвером формування довіри до нових грошових форм. Від відповіді на це питання буде залежати розуміння процесу трансформації грошових систем. У першому наближенні можна побачити, що довіра до цифрових валют не визначається фундаментальними економічними чи інституціональними факторами. Роль вікової структури населення може бути вагомішою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Література, присвячена цифровим валютам центробанків, формуючи окремий клас досліджень, відштовхується від праць, які акцентують увагу на тому, як розвиток фінтеху змінює фінансову індустрію, платіжні технології [10], як поширення криптовалют загрожує монетарній політиці, політиці фінансової стабільності й ефективності регуляцій, наприклад, у царині фінансового моніторингу [11, 12]. Очевидно, що поширення фінтеху вимагає відповіді з боку органів економічної політики [13].

Більшість праць мають описовий характер. Наприклад, в дослідженнях МВФ та Банку міжнародних розрахунків зроблено

акцент на класифікації сучасних цифрових валют, зокрема, виокремлюється їх функціонал. Паралельно з цим увага фокусується на питаннях “втрат і вигід” в контексті монетарної політики та фінансової стабільності [1, 4, 5]. В дослідженні ЄЦБ наголошується, що запровадження CBDC загрожує низкою радикальних структурних змін, як то: дезінтермедіація, централізація процесу алокації кредиту та зміна поведінки економічних агентів під час банківських криз [6]. З іншого боку, можливість варіювати дизайном цифрової валюти, що емітується центробанком, суттєво розмиває радикальні перестороги. В ситуації реалізації повного функціоналу CBDC виникають можливості із залучення усіх економічних агентів до процентного коридора монетарної політики, що якісно покращує монетарну трансмісію. Наявність в обігу і CBDC, і традиційних грошей створює проблему концентрації попиту на перших в умовах фінансового стресу, оскільки здійснення трансакцій не залежить від ліквідності фінансової системи.

Власне в цьому аспекті напрямки досліджень розходяться. Можна виокремити низку праць, в рамках яких аналізується проблема оптимального дизайну CBDC, залежно від мети, яку ставить центробанк, та від потреб, які розраховують задовольнити економічні агенти з їх допомогою. Іншими словами, CBDC, які приносять процент, і які використовуються як еквівалент готівки, мають відмінні системні ефекти. Переваги у вигляді кращої монетарної трансмісії не завжди лінійно компенсуються тим, що економічні агенти можуть постати перед вибором “кращі платіжні можливості + відстежуваність трансакцій або більші ризики трансакцій в умовах фінансового стресу + анонімність” [4, 7]. У деяких розвідках констатується, що із запровадженням централізованих цифрових валют змінюється не тільки монетарна трансмісія, а й природа

центрального банку. По-перше, змінюється процес “створення грошей” (money creation), внаслідок чого трансформація форм грошей не стільки впливає на монетарну трансмісію, скільки на процес “створення кредиту” (credit creation) [8]. По-друге, якщо нові платіжні технології дають змогу здійснювати трансакції без централізованого клірингу, знижуючи до нуля фінальний попит банківської системи на ліквідність, що створюється центробанком, то це означає, що центробанк, запроваджуючи власну цифрову валюту, може обходитися без фінансових посередників, гарантуючи функціонування масових платежів напряму між економічними агентами. Центробанк стає доступним для трансакцій з економічними агентами напряму. А це вже зовсім інша модель центробанку, ніж та, що була відома до цього. Р. Tucker наголошує, що це наділяє центробанк додатковою владою (power), яка виходить за межі усталеного політичного розподілу влади (authorities). По-третє, не існує консенсусу щодо того, яким буде макрофінансовий ефект від запровадження CBDC. Удосконалення платіжних сервісів не знижує здатність центробанку досягати цінової стабільності, а, ймовірно, тільки підсилює його макроекономічну ефективність [14] за певного дизайну цифрової валюти. Raskin and Yermack [15] стверджують, що нові можливості у вигляді алгоритмічної емісії грошей та децентралізація їх пропозиції повертає нас в часи вільної банківської системи, в якій роль центробанку була значно меншою, ніж зараз, з усіма наслідками для фінансової стабільності.

В роботах, присвячених практичним аспектам випуску центробанками цифрових валют, більший акцент робиться на аналізі мотивів і ступеня готовності до цього. Зокрема, зазначається, що існують певні відмінності в мотивах емісії в розрізі центро-

банків розвинутих країн та країн з ринками, що формуються. Якщо в перших робиться акцент на удосконаленні платіжних систем, то в других більше наголосів на питаннях фінансової стабільності [16]. При цьому не простежується однозначної закономірності щодо того, які структурні паттерни краще характеризують глибину інтересу того чи іншого центробанку до емісії цифрової валюти. Можна лише припустити, що тягар структурної адаптації до нової форми грошей обернено пропорційний до частки готівки в розрахунках. Втім, якщо це пояснює залученість Ріксбанку Швеції в підготовку до діджиталізації грошей, то випадок Уругваю, Китаю, Венесуели тощо швидше описується більш складним набором мотивів.

Якими б не були спонуки центробанків щодо емісії цифрових валют, до тих пір, доки успіх нових форм грошей буде залежати від ефектів мережі (network externalities), саме довіра до них з боку економічних агентів визначатиме швидкість трансформації грошових систем. Це питання є достатньо складним. З одного боку, тут необхідно брати до уваги теоретичний вимір довіри як ключового фактора життєспроможності конкретної форми грошей *per se*. Це зближує з традиційним макроекономічним та інституціональним аналізом монетарних трансакцій. Невипадково більшість досліджень наголошують, що приватно емітовані цифрові валюти, не забезпечуючи функцію збереження вартості, не забезпечують функцію одиниці рахунку і, відповідно, засобу обміну. А тому навряд чи варто очікувати швидкого виникнення монетарного порядку (monetary order), заснованого на цифрових валютах приватної емісії, які вигоди вони не гарантували б у царині платіжних сервісів [5]. Іншими словами, вигоди від CBDC покликані компенсувати проблему дизфункцій приватних цифрових валют.

Водночас цифрові валюти повинні користуватись довірою як з міркувань здатності повноцінно виконувати функції грошей, так і з міркувань довіри до інституціонального механізму їх емісії, в рамках якого виконання функцій грошей взаємодіє з питаннями макрофінансової стабільності. Історичну паралель для сучасних цифрових валют демонструють Schnabel and Song Shin, послуговуючись інституціональним підходом до аналізу грошей [20].

З іншого боку, довіра до цифрових валют не може не спиратися на специфічні драйвери, які уможливають поширення цифрових технологій у суспільстві загалом. В цьому випадку не завжди йдеться про технологічний чи економічний розвиток суспільства. Сприйняття цифрових технологій як атрибутів віртуального, а не матеріально-тактильного світу, може потребувати специфічних культурних чи ментальних передумов. Невипадково, що вікова структура населення згадується як одна з рис, яка сприяє поширенню фінтеху [17], поруч із вартістю фінансового посередництва. Якщо останнє є економічною спонукою до пошуку більш оптимальних форм функціонування фінансової системи, то вікова структура буде демонструвати кращі адаптивні властивості молодшого покоління до життя у віртуальному світі. Емпіричні дослідження довіри до цифрових грошей вказують на наявність істотних проблем з потенціалом їх швидкого поширення [18]. Водночас, не аналізуються причини, чому спостерігаються такі розриви в розрізі країн щодо довіри до CBDC та приватно емітованих цифрових валют.

Метою статті є поширення інституціонального аналізу грошей на сферу цифрових валют та емпіричне тестування гіпотези про те, що довіра до CBDC не спирається на теоретично обумовлені фактори, а ви-

значається таким специфічним параметром, як вікова структура населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. В статті висувається гіпотеза, що специфіка феномену довіри до цифрових валют визначається не стільки набором теоретично обумовлених структурних драйверів, скільки таким випадковим фактором, як вікова структура населення. Краща адаптація до умов життя у віртуальному світі молодшого покоління може виступити причиною того, чому одні країни стикаються з вищим рівнем довіри до цифрових валют (в статті фокус на CBDC), порівняно з іншими. Це покращить розуміння, що трансформація грошових систем може відбуватися шляхом конкуренції між країнами, які відрізняються не рівнем розвитку, а здатністю асимілювати атрибути віртуального світу. Також це ставить питання про проблему розриву між “історичною пам’ятю”, якістю соціальних взаємодій як драйверів довіри до грошей в інституціональному розумінні та довірою до цифрових валют як когнітивної характеристики, обумовленої віком в поточний історичний момент.

Базові позиції інституціонального підходу до аналізу грошей в екстраполяції на цифрові валюти

Інституціональна теорія грошей безпосередньо вказує на те, що довіра до здатності виконувати функцію є важливішою за субстанціональність визначення їхньої вартості чи декретний характер наділення номіналів законною платіжною силою. Іншими словами, гроші втілюють довіру до здатності виконувати функції в рамках ітераційного “механізму підтвердження”.

Gomez вказує на необхідності розмежувати два істотно відмінних напрямки інституціональної теорії, що важливо для аналізу грошей. В рамках одного з них, інститути є правилами, а тому гроші швидше є продуктом реалізації фактичної влади

(power). Прийняття такого продукту економічними агентами відбувається не тільки тому, що вони визнають таку владу, а також і тому, що гроші є Парето-вдосконаленням. Альтернативний підхід передбачає, що інститути – це рівновага, або рівноважний стан (наприклад, інститути забезпечують прийнятний варіант розподілу трансакційних витрат, тому це є свідченням досягнення рівноваги в алокації ресурсів). Відповідно, гроші як інститут також є рівноважним станом, втім, який досягається на основі багатоперіодної гри, в рамках якої усі економічні агенти повинні вступати в грошові трансакції з розумінням прийнятного розподілу витрат і вигід від застосування грошей як платіжного засобу.

Це відкриває шлях до аналізу грошей в категоріях довіри. Саме в цьому питанні існує широкий набір інституціональних інтерпретацій, з допомогою яких пояснюється природа грошей та їх здатність виконувати релевантні функції. Різноманітні бачення цього феномену є наслідком відсутності консенсусу щодо того, що є в основі генезису довіри: соціальні взаємодії, які формують досвід і очікування; спонуки й обмеження опортуністичної поведінки; поєднання децентралізованих взаємодій із централізованим встановленням правил тощо. В рамках інституціонального аналізу грошей у категоріях довіри можна виокремити кілька підходів, які часто не є взаємовиключними, а є дещо іншим способом категоризації.

Підхід “спільного знання” (або загальнодоступного знання (від англ. *common knowledge*)). На думку Lewis, “спільне знання” є основою для утворення соціальних конвенцій [21]. З огляду на те, що гроші можуть бути представлені як соціальна конвенція, в основі набуття чимось (від речі до цифрового запису) статусу грошей перебуває факт спільного знання про те, що це щось є прийнятне для функцій грошей,

завдяки чому формуються передумови для децентралізованої та безособової довіри між учасниками монетарних трансакцій. Завдяки тому, що гроші є Парето-вдосконаленням, застосування грошей призводить до утворення рівноважного стану в економіці, на основі якого формується інститут. Структура монетарних взаємини між економічними агентами та гроші, як такі, утворюють ядро такого інституту. А далі цей інститут регулює поведінку економічних агентів щодо їхнього ставлення до ролі грошей в соціальних та економічних процесах. Schnabel and Song Shin [20] вказують, що підхід “спільного знання” є важливим моментом при погляді на здатність цифрових валют виконувати функції грошей. Оскільки останні є новим феноменом, достатній ступінь їхнього поширення (ефекти мережі) впирається в бар’єр наповнення “спільного знання” інформацією про їхні властивості та функціонал. Можна припустити, що декілька століть тому аналогічно формувалося “спільне знання” про те, яким банкнотам можна було довіряти, а яким ні, з огляду на те, що такі банкноти не були субстанціональним втіленням вартості.

Ще ближчим до природи цифрових валют є інтерпретація Kocherlakota (1996) грошей як пам’яті. Дана ідеї виникла ще до появи першої цифрової валюти, а тому вона тим більш цікава. На думку Kocherlakota [22], пам’ять можна ототожнити зі знанням частини економічних агентів про усі історії усіх агентів, з якими вони мали прямі чи непрямі контакти в минулому. При моделюванні взаємодій в ситуаціях із неможливістю гарантувати взяті зобов’язання (*commitment*) (а ранні форми грошового обміну були саме такими, так само, як і ситуації із дизфункціями грошей) стає очевидним, що алокаційний результат є тотожний у випадку наявності грошей і у випадку наявності пам’яті як знання згідно з

вищеописаним визначенням. Підхід “гроші – це пам’ять” підсилив розуміння “механіки” генерування довіри в децентралізованих системах. Також це контрастує із менш радикальним висновком Simmel [23] про те, що гроші вміщують “елементи релігійної віри та слабого індуктивного знання”. Слабкі індуктивні знання унеможливають стійкі безособові взаємодії, не підтримувані централізованими регуляціями, оскільки є вразливими до проблеми опортуністичної поведінки в умовах інформаційної асиметрії. Тобто довіра як передумова утворення стійкої рівноваги не може спиратися на щось, що суперечить логіці максимізації добробуту усіх учасників водночас. Саме слабкі індуктивні знання про цифрові валюти мають обмежувати їх здатність витіснити традиційні форми грошей, а не навпаки.

Якщо підхід “спільного знання” та “гроші – це пам’ять” добре ілюструють проблему довіри в процесі генезису грошей, то інші інституціональні погляди на довіру добре змальовують ситуацію із більш розвинутими грошовими системами. В них довіра до грошей виходить за рамки проблеми спонтанних порядків. Додаються формальні регулятори, інституціоналізовані носії влади та конкуренція між формами грошей. Розвиток кредитної форми грошей позначився на тому, що довіру почали розглядати в контексті ієрархій підтвердження ліквідності від найпростіших з міркувань надійності носіїв платіжної сили, до більш складних, наприклад, грошей центрального банку. Оскільки гроші центрального банку також не є абсолютним еквівалентом колективної довіри, виникає проблема “множинності грошей”. Згідно з Zelizer [24], множинність грошей означає, що одиниці платіжної сили прив’язуються до соціально-економічного контексту їх застосування. В одних випадках економічні агенти розраховуються готівкою, в інших платежі

здійснюються депозитними або кредитними грошми, а в окремих випадках функції грошей виконують взагалі іноземні валюти. Це саме можна сказати і про цифрові валюти. Їх поширення продемонструвало появу нової тенденції. Усталені форми довіри до конкретної форми грошей заміщуються на функціональну зручність. По суті, економічні агенти приймають на себе трансакційні витрати трансформації одних грошових форм у цифрові, якщо останні краще задовольняють переваги. Допоки цифрові валюти не набули загального поширення, переваги щодо функціоналу залишатиметься їх конкурентною перевагою. Відмінні функціонали, або функціонал згідно з дизайном відкриває шлях до конкуренції між ними. Але для того, щоб певний функціонал набув універсальних, відносно стандартизованих рис, потрібні достатньо сильні ефекти мережі, які, знову таки, неможливі без довіри.

В цьому контексті Algietta and Orlean [25] вказують на те, що довіри – це відносини між окремим приватним агентом і спільнотою, яка випускає гроші. Вони визначають три рівня довіри. Методична – заснована на рутинному повторі дій. Ієрархічна – впливає з політичної влади (authority) щодо грошей, яка здатна змінювати правила. Етична – спирається на прийнятний спосіб вирішення соціальних конфліктів, завдяки якому монетарний порядок підтримуватиме вартість приватних контрактів в часі. Указаний погляд інтегрує інституціональну проблему довіри з психолого-соціологічним підходом “множинності грошей”, завдяки чому сучасний грошовий ландшафт виглядає більш реалістичною вихідною точкою аналізу, порівняно з періодом генезису грошей.

Чому? Існують відмінні ієрархії емісії грошей (наприклад, центробанки та приватні агенти). Має місце відмінна форма гро-

шей, залежно від природи та технологічного способу реалізації їх здатності до виконання грошових функцій. Вибір економічними агентами конкретних грошових форм скеровується переважно преференціями щодо функціоналу. Ефекти мережі та децентралізована довіра визначають ступінь поширення тих чи інших форм грошей, а отже, конкуренція стає більш складною. Регуляції стають важливим імперативом оцінки перспектив поширення тієї чи іншої конкуруючої грошової форми. Центробанки не декласуються в ієрархічних системах довіри тією мірою, наскільки вони мають перевагу у задоволенні преференцій економічних агентів щодо підтримання бажаного монетарного порядку, помножену на здатність запроваджувати обмежувальні регуляції. З цього випливає питання про те, чи можуть центробанки скористатися перевагами у вигляді ієрархічного домінування у монетарному порядку для поширення довіри на їх цифрові валюти? Чи довіра до CBDC підпорядковується власним принципам, безвідносно до факторів, з якими зазвичай асоціюється довіра до грошей, що емітуються центробанками і мають законну платіжну силу? Якщо довіра варіює залежно від форми грошей, що випускаються одним і тим самим емітентом, то виникає питання про те, чи в основі цього явища перебуває технологічна відмінність, чи це приклад відтворення проблеми недостатнього “спільного знання” в конкретному історичному періоді?

Простий емпіричний аналіз зв'язку між рівнем довіри до CBDC в розрізі країн та факторами, які потенційно визначають довіру до такої специфічної форми грошей, вказує на те, що міркування про брак “спільного знання” не можна відкинути. Тим самим припускається, що нефундаментальні фактори можуть лежати в основі довіри на ранніх етапах конкретної грошової форми, особливо у випадку, коли така форма спирається на технологічні інновації.

Емпіричний аналіз довіри до CBDC

Для емпіричної оцінки довіри до цифрових валют центробанків було враховано кілька моментів.

По-перше, ця грошова форма є відносно новою та технологічно альтернативною, а тому необхідно приймати до уваги фактори поширення фінтеху в країні та загальний рівень інноваційної активності.

По-друге, інституціональні індикатори, які характеризують довіру та ефективність соціальних взаємодій, є важливими швидше з міркувань того, як на CBDC поширюються сприйняття імперфекцій чинного монетарного порядку. Це означає, що ефективність центробанків та “інституціональна якість”, на яку спирається їх політика, мають діяти в одному напрямку, що і інститути, які відображають ефективність соціальних взаємодій. Інакше це буде означати, що із CBDC будуть асоціюватись очікування щодо покращення монетарного порядку, що означатиме більшу довіру до цифрових валют центробанків там, де сформована негативна історична пам'ять про “якість грошей”.

По-третє, з огляду на відмінності в сприйнятті цифрового світу в розрізі вікових груп варто припустити, що вікова структура населення є своєрідним нефундаментальним фактором довіри до грошей, але вона є адекватним параметром, покликаним відобразити проблему “спільного знання”. Втім, необхідно зробити уточнення.

Теоретично, відштовхуючись від доктрини “гроші – це пам'ять”, вік не має бути важливим критерієм децентралізованої довіри. Попри те, що погляд “гроші – це пам'ять” не є антогоністичним щодо доктрини “спільного знання”, в останньому випадку слід припустити, що функціонування цифрових валют, поряд із традиційним знанням про гроші, потребують деяких специфічних знань, здобуття яких має подолати

певний поріг сприйняття. Це означає, що поширення таких специфічних знань не є автоматичним. Іншими словами, “спільне знання” підпадає під фрагментаризацію. Тому різні соціальні групи внаслідок упереджень чи усталених переваг можуть генерувати асиметричну довіру до відмінних форм грошей. Цей випадок відрізняється від ситуації історичного виникнення грошей, а є ближчим до ситуації конкуренції між грошовими формами, що відрізняються технологічним втіленням та якістю виконання грошових функцій. З цього випливає, що довіра може формуватися під впливом обмежень, які накладаються на економічного агента його усталеними перевагами та упередженнями. Тобто, якщо CBDC не розглядаються як Парето-вдосконалення на колективному рівні, до них може і не формуватися довіра. З іншого боку, якщо CBDC будуть завоювати популярність, довіра до них посилюватиметься як прояв дії позитивних ефектів мережі (network externalities). Тут можна провести аналогію зі здобуттям статусу резервних валют. Ширше застосування підвищує економічну ефективність такого застосування за умови, що початкові вимоги до надійного виконання грошових функцій збережені.

Для проведення емпіричного аналізу використано однофакторні регресії з огляду на обмежений набір даних згідно з опитуванням про довіру до CBDC, проведеного для Official Monetary and Financial Institutions Forum в 12 країнах (Індія, Малайзія, Бразилія, ПАР, Росія, Японія, США, Канада, Велика Британія, Німеччина, Італія, Франція) [18]. Залежною змінною є “баланс довіри до CBDC”, тобто різниця між частками позитивних та негативних відповідей.

Незалежними змінними обрано:

- L_n нагромадженої інфляції за 1980–2019 рр. Для окремих країн використано інший проміжок часу з огляду на доступність даних (дані IMF Data Map). Ця змінна відображає історичну пам'ять щодо ефективності монетарних інституцій та надійності традиційних форм грошей під час реалізації трансакцій;
- індекс транспарентності центробанків, представлений Dincer and Echengreen [26]. З огляду на чіткі свідчення того, що транспарентність центробанків позитивно позначається на рівні інфляції та довіри до монетарної політики, а також кореспондує з рівнем якості інститутів в країні, ця змінна повинна засвідчити, наскільки пов'язана між собою довіра центробанків як органів макрополітики та довіра до CBDC, які вони потенційно можуть випускати;
- індекс верховенства права (Rule of Law Index), що обраховує Світовий банк (World Bank Global Development Indicators Data). З одного боку, верховенство права відображає, наскільки формальні правила поведінки зближені з фактичними. У випадку з центробанками та їх інституційною спроможністю забезпечувати цінову стабільність це є принциповим фактом. Також верховенство права є гарантією конвертації соціального вибору у переваги політики, що підсилює здатність центробанків гарантувати цінову стабільність. З іншого боку, верховенство права є опосередкованим індикатором оцінки якості соціальних взаємодій, оскільки останні супроводжуються нижчим рівнем трансакційних витрат, підвищуючи економічну ефективність;
- індекс дистанції влади (Power Distance Index) з матриці Хофстеде. Він покликаний показати те, наскільки культурні атитюди сприяють довірі до цифрової валюти, емітованої центробанком;
- індекс поширення фінтеху (Global Fintech Index) та індекс розвитку інновацій (Global Innovation Index). Дані зміні

характеризують те, наскільки поширення цифрових технологій у суспільстві сприяє довірі до CBDC. Можна припустити, що високі значення обох індексів свідчать про величину “популяції”, що потенційно буде готовою до прийняття нових грошових форм;

- частка населення віком від 10 до 24 років у віковій структурі населення (дані UN State of World Population). Ця змінна покликана продемонструвати, чи визначається довіра до CBDC віком як передумовою кращої адаптації до життя у віртуальному світі.

Результати емпіричного аналізу демонструють загальне підтвердження висунутої гіпотези.

Як видно з рис. 1., між нагромадженою інфляцією та довірою до CBDC взагалі немає ніякого зв'язку. Тобто економічні агенти потенційно не сприймають цифрову валюту

центробанків як удосконалення монетарного порядку, послуговуючись історичною пам'ятю. Рис. 2. дає змогу уточнити цей висновок. Наявність чіткого та близького до статистичної значущості оберненого зв'язку між прозорістю центробанків та довірою до CBDC вказує на те, що при ефективному виконанні монетарних функцій традиційні центробанківські гроші не потребують заміни на альтернативний варіант. Іншими словами, якщо поточний монетарний порядок відповідає соціальним перевагам, то технічне удосконалення його окремого елемента буде користуватися позитивним відгуком тільки в окремої частки населення з міркувань вибору на користь функціоналу. Рис. 3. підтверджує ідею про те, що при високому рівні верховенства права інституціональна спроможність центробанків забезпечувати монетарний порядок відповідно до соціальних переваг обмежує потенціал

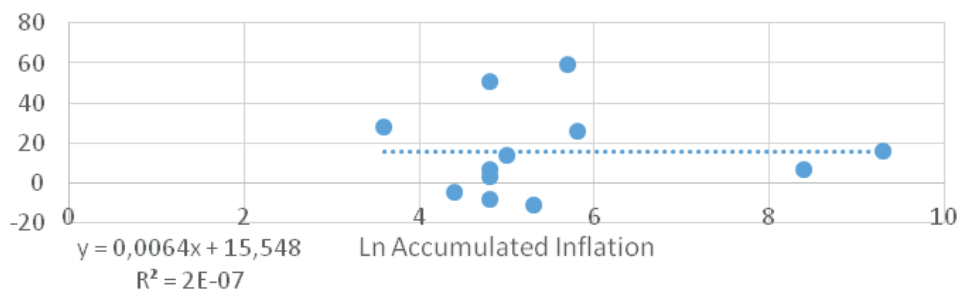

Рис. 1. Баланс довіри до CBDC та інфляційний досвід

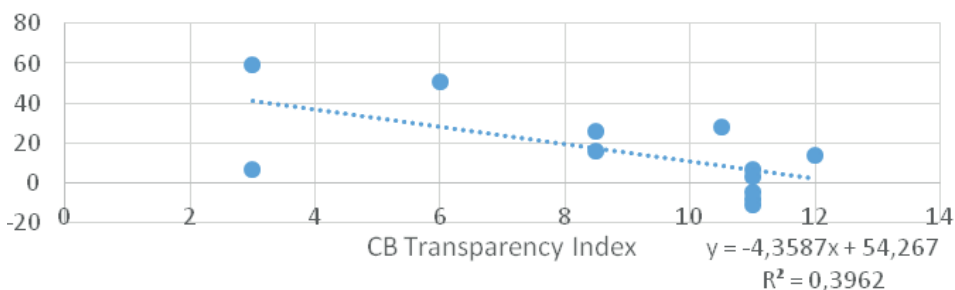

Рис. 2. Баланс довіри до CBDC та прозорість центрального банку

запиту на альтернативні форми грошей, з якими асоціювалось би удосконалення такого порядку. Очевидний обернений, хоч і не щільний, зв'язок між індексом верховенства права та довірою до CBDC також вказує на те, що досягнута ефективність соціальних взаємодій може не потребувати удосконалень, якщо вони не є предметом "спільного знання". Тобто при задоволенні якістю чинного монетарного порядку певні його технологічні удосконалення наражаються на обмеження типу браку довіри до інновації. Це не заперечує, що з часом ефект мережі може змінити ситуацію.

Сприйняття ієрахій (рис. 4.), у свою чергу, демонструє неоднозначну ситуацію. Можна було би припустити, що ступінь довіри до цифрових валют мав би визначатися схильністю суспільства до підтримання менш ієрархічних стосунків. Чіткий позитивний зв'язок між довірою до CBDC

та індексом дистанції влади заперечує таке припущення. З іншого боку, не виключено, що сильна дистанція влади наділяє центробанк як емітента цифровою валютою перевагами в довірі, порівняно з приватними емітентами. Навіть якщо приватні цифрові валюти також послуговуються довірою у більш ієрархічних суспільствах, то це може свідчити про довіру до регуляторного режиму, асоційованого з ієрархіями. Хоча обернений зв'язок з верховенством права робить це припущення хитким.

Теоретично релевантне припущення про прямий зв'язок між поширенням фінтеху в країні і довірою до CBDC не підтвердилось. Це саме стосується рівня розвитку інновацій. Рис. 5–6. демонструють наявність оберненого слабкого зв'язку між відповідними змінними. Фактично ступінь поширення технологічних секторів, як би він позитивно не впливав на величину "популя-

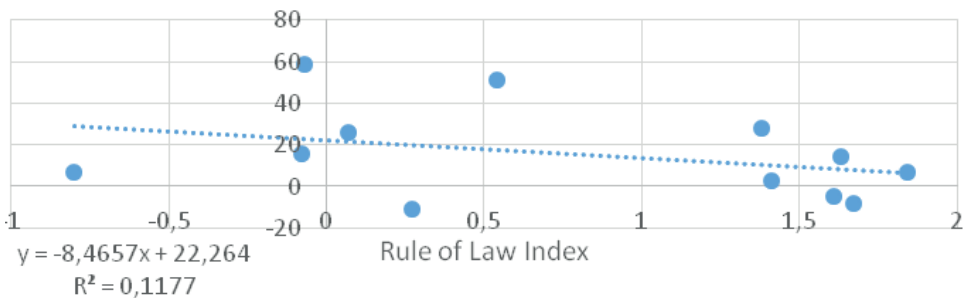

Рис. 3. Баланс довіри до CBDC та верховенство права

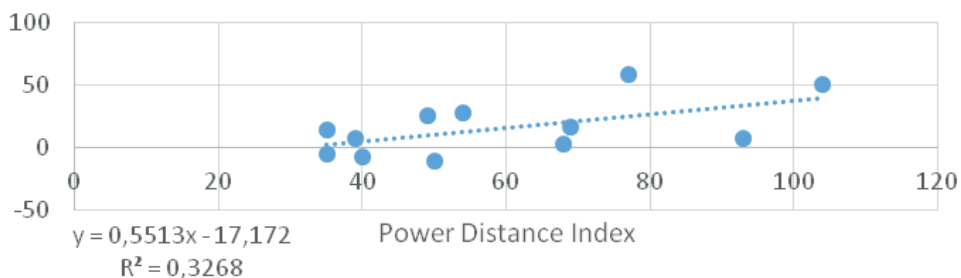

Рис. 4. Баланс довіри до CBDC та ставлення до ієрархій

ції”, схильної до інновацій у сфері грошей та платіжних сервісів, не є гарантією довіри до CBDC. Можна стверджувати, що фінтех не впливає на те, як у суспільстві генеруватиметься сприйняття нових грошових форм, навіть якщо він є їхньою технологічною основою. Таке ствердження можна вважати важливим аргументом на користь нефундаментальних факторів довіри до CBDC, що підтверджує рис. 7. Отже, існує

чіткий прямий і фактично статистично значимий зв'язок між такою довірою і часткою молодшого покоління у віковій структурі населення (додатково були протестовані альтернативні змінні вікової структури населення і результати консистентні між собою). Це є єдиним регресійним рівнянням з теоретично передбачуваним напрямком та найбільш щільним зв'язком. Вік, як індикатор адаптації до життя у віртуальному світі,

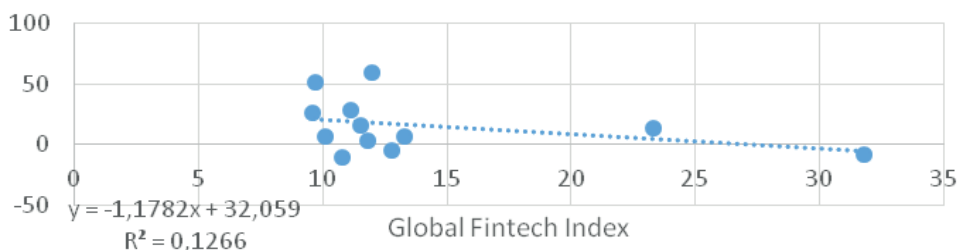

Рис. 5. Баланс довіри до CBDC та розвиток фінтеху

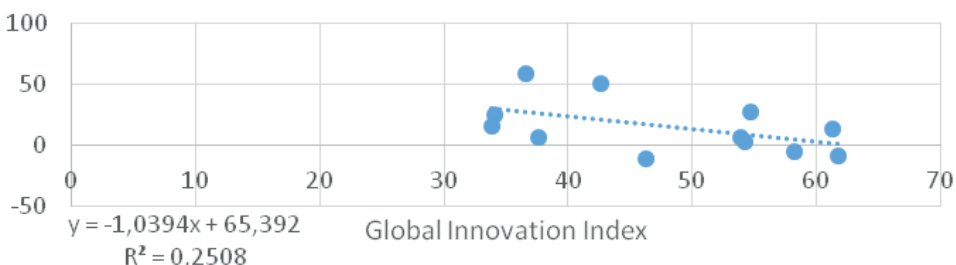

Рис. 6. Баланс довіри до CBDC та розвиток інновацій

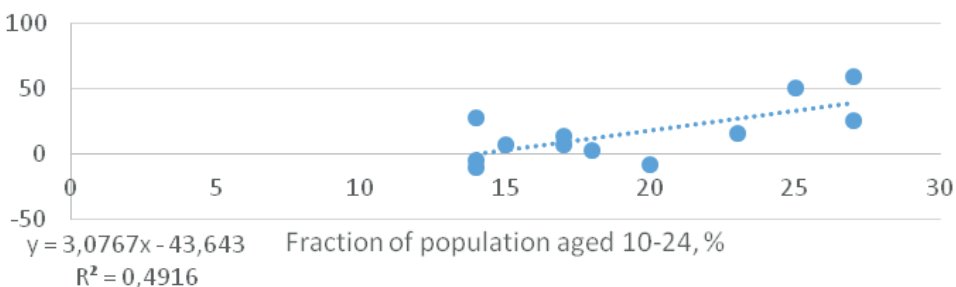

Рис. 7. Баланс довіри до CBDC та частка молодшого покоління в структурі населення

виходить на передній план довіри суспільства до цифрової валюти. Така залежність підтверджує припущення про те, що “спільне знання” підпадає під фрагментацію, тим самим обмежуючи поширення технологічної інновації у сфері грошей.

З отриманих емпіричних даних можна зробити наступні теоретичні узагальнення. По-перше, якщо краще сприйняття CBDC обумовлено когнітивними / ментальними властивостями молодшого покоління, то це ставить питання про розрив між фундаментальними факторами довіри до грошей та специфічними факторами довіри до їх цифрової форми. Це є потенційно небезпечно з міркувань того, що ефективний монетарний порядок багато в чому спирається на механізм зворотного зв'язку, основою якого є довіра до здатності центробанків створювати макроекономічні та макрофінансові передумови для належного виконання грішми своїх функцій у їх структурній цілісності. По-друге, фактор віку ставить питання про механізм роботи колективної пам'яті та “спільного знання”. Будь-яка фрагментація цих феноменів, з одного боку, підриває спільність принципів, на основі яких забезпечується колективна ефективність соціальних взаємодій включно з таким інститутом, як гроші. З іншого боку, такий випадок тільки підсилює позиції підходу “множинності грошей”. Обумовлена віком довіра до атрибуту віртуального світу створює соціальний контекст, в рамках якого цифрові валюти отримують широку перспективу тому, що володіють функціоналом, стосовно якого немає бар'єру сприйняття з боку економічних агентів, які, взаємодіючи, створюють цей контекст. По-третє, якщо довіра визначається віком, то, можливо, це є проблемою тільки тому, що ми не можемо порівняти цей випадок з іншими. А тому не існує можливості дати відповідь на питання, якою була роль вікового

фактору в довірі до нових грошових форм в інші історичні моменти. По-четверте, якщо такий нефундаментальний фактор як вік відповідальний за довіру, то це відкриває шлях до того, що роль ефектів мережі може зростати. Поширення довіри до цифрових валют нагадуватиме процес здобуття довіри резервними валютами.

Висновки. Центральні банки істотно просунулися в напрямку технологічної здатності запровадження цифрових валют. Однак довіра до них в розрізі країн суттєво варіює. Інституціональна теорія пропонує низку конструкцій, які достатньо добре пояснюють роль довіри у генезисі грошей, а також чому “множинність грошей” кореспондує з розширенням соціальних контекстів їх застосування. Однак під час емпіричного аналізу довіри до CBDC теоретично обумовлені змінні не демонструють передбачуваного зв'язку, що особливо характерно для інфляційного досвіду, поширення фінтеху чи верховенства права. Вікова структура не є в чистому вигляді теоретично обумовленою змінною, оскільки швидше засвідчує індуктивний факт кращої адаптації молодшого покоління до життя у віртуальному світі. Саме частка молодшого покоління перебуває у передбачуваному та щільному зв'язку з індикатором довіри до CBDC. Це ставить питання про те, що механізм зворотного зв'язку між стабільністю монетарного порядку та довірою до здатності центробанку гарантувати ефективність виконання грішми своїх функцій може бути вразливим до змін у віковій структурі. “Колективна пам'ять”, “спільне знання”, які є ключовими в інституціональних моделях довіри до грошей, можуть бути фрагментаризовані за принципом когнітивних / ментальних властивостей окремих соціальних груп, що не мають бар'єру сприйняття технологічних інновацій у сфері грошей. Втім це не заперечує, що “множинність грошей”

може підтримуватися конкурентним вибором на користь функціоналу, втіленого у їх діджиталізованій формі, тим самим допускаючи, що їх поширення визначатиметься позитивними ефектами мережі.

Список використаних джерел

1. *Central bank digital currencies. BIS. Committee on payments and market infrastructures report on CBDC. 2018. March. P. 1–34.*
2. *Bech M., Garratt R. Central Bank cryptocurrencies. BIS Quarterly Review. 2017. September. P. 55–70.*
3. *Big tech in finance: opportunities and risks. BIS Annual Economic Report. 2019. Ch. III. P. 55–79.*
4. *Adrian T., Mancini-Griffoli T. IMF Fintech Notes. 2019. Note/19/01. P. 1–16.*
5. *Mancini-Griffoli T., Soledad Martinez Peria M., Ari A., Kiff J., Popescu A., Rochon C. Casting light on Central Bank digital currency. IMF Staff Discussion Note. 2018. SDN/18/08. P. 1–39.*
6. *Bindseil U. Tiered CBDC and the financial system. ECB Working Paper. 2020. № 2351. P. 1–42.*
7. *Agur I, Ari A., Dell’Ariccia G. Designing Central Bank digital currencies. IMF Working Paper. 2019. WP/19/252. P. 1–38.*
8. *Gross M., Siebenbrunner Ch. Money creation in Fiat and digital currency systems. IMF Working Paper. 2019. WP/19/285. P. 1–40.*
9. *Tucker P. The political economy of Central Banking in the digital age. SUERF Policy Note. Issue. 2017. №13. P. 1–12.*
10. *Carstens A. Shaping the future of payments. BIS Quarterly Review. 2020. March. P. 17–20.*
11. *Claeys G., Demertzis M., Efstathiou K. Cryptocurrencies and monetary policy. Policy Contribution Issue. 2018. №10. June. P. 1–12.*
12. *Demertzis M., Wolff B. The economic potential and risks of crypto assets: is a regulatory framework needed? Policy Contribution Issue. 2018. №14. Sept. P. 1–14.*
13. *Ehrentraud J., Garcia Ocampo D., Garzon L., Piccolo M. Policy responses to fintech: a cross-country overview. BIS Financial Stability Institute Insights. 2020. January. P. 1–60.*
14. *Bordo M., Levin A. Central Banks digital currency and the future of the monetary policy. NBER Working Paper. 2017. №23711. P. 1–30.*
15. *Raskin M., Yermack D. Digital currencies, decentralized ledgers, and the future of Central Banking. NBER Working Paper. 2016. №22238. P. 1–18.*
16. *Barontini Ch., Holde H. Proceeding with caution – a survey on central bank digital currency. BIS Paper. 2019. №101. P. 1–24.*
17. *Frost J. The economic forces driving fintech adoption across countries. BIS Working Paper. 2020. №838. P. 1–16.*
18. *Official monetary and financial institutions forum (2020). Poll reveals public distrust for big tech’s digital money plans. URL: <https://www.ft.com/content/e0079d72-474d-11ea-aeb3-955839e06441>*
19. *Gomez G. Money as an institution: rule versus evolved practice? Analysis of multiple currencies in Argentina. Journal of Risk and Financial Management. 2019. №12,80. P. 1–14.*
20. *Schnabel I., Song Shin H. Money and trust: lessons from the 1620s for money in the digital age. BIS Working Paper. 2018. №698. P. 1–36.*
21. *Lewis D. Convention: a philosophical study. NY.: Wiley, 1969.*
22. *Kocherlakota N. Money is memory. Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Staff Report. 1996. №218. P. 1–38.*
23. *Simmel G. The Philosophy of money. 2nd ed. L.: Routledge, 1990.*
24. *Zelizer V. The social meaning of money. NY.: Basic Books, 1994.*
25. *Algietta M., Orlean A. Whence and Whither Money? The Future of Money. Paris: OECD, 2002. P. 123–145.*
26. *Dincer N., Eichengreen B. Central Bank transparency and independence: updates and new measures. International Journal of Central Banking. 2014. Vol. 10, №1. P. 189–253.*

References

1. Central bank digital currencies. (2018). BIS. Committee on payments and market infrastructures report on CBDC. March. P. 1–34.
2. Bech, M., Garratt, R. Central Bank cryptocurrencies. (2017). BIS Quarterly Review. September. P. 55–70.
3. Big tech in finance: opportunities and risks. (2019). BIS Annual Economic Report, III, 55–79.
4. Adrian, T., Mancini-Griggoli, T. (2019). IMF Fintech Notes. Note/19/01. P. 1–16.
5. Mancini-Griffoli, T., Soledad Martinez Peria, M., Ari, A., Kiff, J., Popescu, A., Rochon, C. (2018). Casting light on Central Bank digital currency. IMF Staff Discussion Note. SDN/18/08. P. 1–39.
6. Bindseil, U. (2020). Tiered CBDC and the financial system. ECB Working Paper, 2351, 1–42.
7. Agur, I, Ari, A., Dell’Ariccia, G. (2019). Designing Central Bank digital currencies. IMF Working Paper. WP/19/252. P. 1–38.
8. Gross, M., Siebenbrunner, Ch. (2019). Money creation in Fiat and digital currency systems. IMF Working Paper. WP/19/285. P. 1–40.
9. Tucker, P. (2017). The political economy of Central Banking in the digital age. SUERF Policy Note. Issue, 13, 1–12.
10. Carstens, A. Shaping the future of payments. (2020). BIS Quarterly Review. March. P. 17–20.
11. Claeys, G., Demertzis, M., Efstathiou, K. (2018). Cryptocurrencies and monetary policy. Policy Contribution Issue, 10, 1–12.
12. Demertzis, M., Wolff, B. (2018). The economic potential and risks of crypto assets: is a regulatory framework needed? Policy Contribution Issue, 14, 1–14.
13. Ehrentraud, J., Garcia Ocampo, D., Garzoni, L., Piccolo, M. (2020). Policy responses to fintech: a cross-country overview. BIS Financial Stability Institute Insights. January. P 1–60.
14. Bordo, M., Levin, A. (2017). Central Banks digital currency and the future of the monetary policy. NBER Working Paper, 23711, 1–30.
15. Raskin, M., Yermack, D. (2016). Digital currencies, decentralized ledgers, and the future of Central Banking. NBER Working Paper, 22238, 1–18.
16. Barontini, Ch., Holde, H. (2019). Proceeding with caution – a survey on central bank digital currency. BIS Paper, 101, 1–24.
17. Frost, J. (2020). The economic forces driving fintech adoption across countries. BIS Working Paper, 838, 1–16.
18. Official monetary and financial institutions forum (2020). Poll reveals public distrust for big tech’s digital money plans. Available: <https://www.ft.com/content/e0079d72-474d-11ea-aeb3-955839e06441>
19. Gomez, G. (2019). Money as an institution: rule versus evolved practice? Analysis of multiple currencies in Argentina. Journal of Risk and Financial Management, 12, 80. P. 1–14.
20. Schnabel, I., Song Shin, H. (2018). Money and trust: lessons from the 1620s for money in the digital age. BIS Working Paper, 698, 1–36.
21. Lewis, D. (1969). Convention: a philosophical study. NY.: Wiley.
22. Kocherlakota, N. (1996). Money is memory. Federal Reserve Bank of Minneapolis Research Department Staff Report, 218, 1–38.
23. Simmel, G. (1990). The Philosophy of money. L.: Routledge.
24. Zelizer, V. (1994). The social meaning of money. NY.: Basic Books.
25. Algietta, M., Orlean, A. (2002). Whence and Whither Money? The Future of Money. Paris: OECD.
26. Dincer, N., Eichengreen, B. (2014). Central Bank transparency and independence: updates and new measures. International Journal of Central Banking, 1, 189–253. (Vol. 10).

Стаття надійшла до редакції 14.03.2019.

Оксана ЩУРЕВИЧ

*кандидат економічних наук, Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, Україна, oksana.shchurevych@lnu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0002-3310-5023*

Ірина СТАХІВ

*кандидат економічних наук, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, Львів, Україна, ira.stakhiv@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3658-8056*

ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ДО БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Вступ. Особливу роль у забезпеченні ефективності функціонування банківської установи та банківської системи загалом відіграє довіра економічних агентів. Існує прямий зв'язок між рівнем довіри, обсягами депозитів та збільшенням кредитування, що має суттєвий вплив на зростання національної економіки.

Мета – висвітлити сутність довіри у сучасних умовах функціонування банківської системи, за допомогою низки показників визначити її рівень та надати рекомендації щодо підвищення довіри до банківської системи України.

Результати. Для дослідження рівня довіри до банківської системи варто застосовувати системний підхід, розглядаючи банківську систему як сукупність компонентів – комерційних банків та центрального банку. Розглянуто рейтинги вітчизняних та міжнародних організацій стосовно визначення рівня довіри до фінансових установ. Проведено вимірювання рівня довіри населення до банківської системи на основі низки показників: темп зростання та строкова структура депозитного портфеля, доларизація депозитів, обсяг і частка готівкових коштів у грошовій масі. Стосовно довіри до центрального банку, то зазначено, що варто використовувати підхід, який базується на визначенні досягнення НБУ декларованих функцій та завдань, що він безпосередньо виконує. Сформульовано рекомендацій щодо підвищення рівня довіри до банківської системи, імплементація яких сприятиме її зростанню.

Ключові слова: довіра до банків, фінансова грамотність, банківська система, економічне зростання, доларизація, депозитний портфель.

Рис.: 7, **біб.:** 15.

Оксана ЩУРЕВИЧ

кандидат экономических наук, Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Украина

Ирина СТАХИВ

кандидат экономических наук, Львовский государственный университет физической культуры имени Ивана Боберского, Львов, Украина

ПОВЫШЕНИЕ ДОВЕРИЯ К БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Введение. Особую роль в обеспечении эффективности функционирования банковского учреждения и банковской системы в целом играет доверие экономических агентов. Существует прямая связь между уровнем доверия, объемам депозитов и увеличением кредитования, что оказывает существенное влияние на рост национальной экономики.

Цель – продемонстрировать сущность доверия в современных условиях функционирования банковской системы, с помощью ряда показателей определить ее уровень и дать рекомендации по повышению доверия к банковской системе Украины.

Результаты. Для исследования уровня доверия к банковской системе следует применять системный подход, рассматривая банковскую систему как совокупность компонентов – коммерческих банков и центрального банка. Рассмотрены рейтинги отечественных и международных организаций по определению уровня доверия к финансовым учреждениям. Проведено измерение уровня доверия населения к банковской системе на основе ряда показателей: темп роста и срочная структура депозитного портфеля, долларизация депозитов, объем и удельный вес наличных средств в денежной массе. Относительно доверия к центральному банку, то указано, что следует использовать подход, основанный на определении достижения НБУ декларируемых функций и задач, которые он непосредственно выполняет. Сформулированы рекомендации по повышению уровня доверия к банковской системе, выполнение которых будет способствовать ее росту.

Ключевые слова: доверие к банкам, финансовая грамотность, банковская система, экономический рост, долларизация, депозитный портфель.

Oksana SHCHUREVYCH

Ph. D. (Economics), Ivan Franko National University, Lviv, Ukraine,
oksana.shchurevych@lnu.edu.ua.
ORCID ID: 0000-0002-3310-5023

Iryna STAKHIV

Ph. D. (Economics), Lviv State University of Physical Culture named Ivan Bobersky,
Lviv, Ukraine, ira.stakhiv@gmail.com.
ORCID ID: 0000-0003-3658-8056

INCREASING CONFIDENCE IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Introduction. Maintaining confidence in the banking system of Ukraine is a key factor in ensuring the successful operation of banks. Furthermore, confidence is the basis on which the activities of financial intermediaries are based.

The **purpose** of the article is to conduct analysis of the level of confidence in the banking system using a number of indicators and to provide recommendations for increasing its level.

Results. *The concept of trust is more psychological than purely economic has been justified. With number of indicators it is possible to estimate its level has been determined, namely: growth rate and maturity structure of the deposit portfolio, dollarization of deposits, volume and share of cash in money supply. Various rating agencies, which also determine the level of public trust in financial institutions, are considered. According to the results of the analysis during 2008-2020 it is concluded that the level of public confidence in banks is increasing, albeit at a slow pace, which is confirmed by the annual growth rate of the deposit portfolio since 2017. In order to ensure confidence in banks, a comprehensive approach should be applied, involving measures taken by banks, the NBU and the state. Stable macroeconomic situation, sustained economic growth, financial stability of the banking system, lower inflation, and improving the well-being of citizens are the key factors for improving confidence in the banking system.*

Keywords: *trust in banks, financial literacy, banking system, economic growth, dollarization, deposit portfolio.*

JEL Classification: E58.

Постановка проблеми. Розроблення нових методів формування та зміцнення довіри різних економічних суб'єктів до банківської системи є основою для її фінансового зростання у сучасних умовах функціонування банківського сектору. Слід зауважити, що недооцінювання цього чинника достатньою мірою може призвести до посилення кризових явищ, оскільки зазвичай споживачі фінансових послуг, а особливо вкладники, частіше приймають свої рішення, базуючись на принципах емоційності та ірраціональності. Якщо нема довіри з боку вкладників до банківських установ, то, зрозуміло, це не сприятиме зростанню депозитного портфеля, а отже, і не зростатиме кредитування. Така ситуація матиме наслідком суттєвий вплив на економічне зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем, пов'язаних із теоретичним визначенням сутності довіри, формулюванням чинників впливу, а також висвітленням основних перешкод для відновлення довіри здійснили такі науковці: К. Базадзе [1], О. Дзюблук [2], О. Другов [3], Л. Примостка [4], А. Сомик [5-6], В. Стойка [7], Л. Турчин [8] та ін.

Зважаючи на значний доробок зазначених учених у розроблення теоретичних і практичних аспектів інституту довіри, варто зауважити, що банківський сектор активно розвивається, з'являються нові тенденції, що й актуалізує дослідження щодо визначення сучасних аспектів формування довіри до банківської системи. Крім того, стратегічним завданням розвитку національної економіки визначено стійке економічне зростання, що апіорі неможливо досягнути без високого ступеня довіри вкладників до банківських установ.

Метою статті є комплексне дослідження феномену довіри як до комерційних банків, так і регулятора на основі низки показників та розроблення пропозицій щодо підвищення рівня довіри до банків як основного чинника забезпечення успішності діяльності банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Беззаперечним є факт, що банківська діяльність цілком і повністю залежить від довіри з боку економічних агентів. Більше того, вона є запорукою їх успішного й ефективного функціонування. Для забезпечення рентабельної діяльності банку як фінансовому посереднику необхідно створю-

вати позитивне сприйняття на ринку, щоб залучати ресурси вкладників. Слід наголосити, що поняття довіри передбачає як довіру клієнта до банку, так і банку до клієнта.

Проте варто зазначити, що довіра до банківської системи є комплексним поняттям, тому для адекватного оцінювання її варто розглядати як систему, що складається із сукупності елементів, а саме комерційних банків та Національного банку (НБУ) як регулятора їхньої діяльності.

Поняття “довіра” більшою мірою розглядається як психологічний термін або же економічний, більш раціональний. Стосовно першого підходу, то довіру трактують як впевненість вкладників у прозорості та передбачуваності дій фінансових установ, їх надійності, здатності почути потреби та з розумінням ставитися до них, тобто партнерська й добросовісна поведінка. Щодо раціональності, то можна стверджувати, що більшою довірою будуть користуватись ті банки, що є фінансово стабільними, прибутковими, своєчасно виконують свої зобов'язання.

Загалом довіра базується на певних відносинах. Клієнт, обираючи банківську установу для розміщення своїх заощаджень, керується різними підходами. З одного боку, маючи достатньо інформації й адекватно оцінюючи ризики, обрати конкретну установу. З іншого – якщо є присутнім достатній рівень довіри до банків, то клієнт впевнений у майбутньому успіху, може відкидати та не прислуховуватись до отриманої інформації.

Вкладник і банк на початкових етапах використовують так званий “кредит довіри”, де за результатами співпраці визначають подальші дії. Шкідливими є надмірна та недостатня довіра. Клієнт, довіряючи кошти банку, має бути впевненим, що банк ці кошти видасть надійному позичальнику і потім успішно поверне вкладнику. У свою

чергу, банк надає ці кошти позичальнику з розрахунком, що він їх поверне на умовах строковості, платності. Без достатнього рівня довіри інститут фінансового посередництва не може існувати.

Не менш важливою є суспільна довіра до дій центрального банку. Національний банк України є регулятором банківської діяльності, визначає для банків “правила гри” та контролює їх дотримання. Крім того, реалізує грошово-кредитну політику, підтримує цінову та фінансову стабільність. Результативність виконання завдань і функцій регулятора впливає на формування довіри до нього. Особливе значення має комунікаційна політика НБУ, яка дає змогу сформувавши уявлення про прозорість і передбачуваність дій регулятора. Стратегічні завдання НБУ поділені на певні конкретні кроки з їх досягнення. Коли поставлені цілі збігаються з діями, то це формуватиме стійку довіру до регулятора.

Ефективність здійснення банківського нагляду сприятиме у підсумку надійності, стабільності банківської системи, зменшенню обсягу ризикованих операцій банками, що лише посилюватиме довіру до центрального банку.

Банківській діяльності притаманна ризиковість. Вкладник, довіряючи банку свої заощадження, відкладає поняття ризику, оскільки є впевненим, що компетентність і фаховість працівників не призведуть до втрати цих коштів.

Вимірювання довіри є важким завданням через суб'єктивізм і складність кількісного оцінювання. Рейтингові агентства періодично проводять опитування серед населення. Так, соціологічні опитування центру Разумкова [12] станом на березень 2019 р. висвітлюють наступне: 36,7% та 31,56% зовсім не довіряють банкам та регулятору, відповідно. Скоріше не довіряють 38,1% та 36,6%. Скоріше довіряють

13,9% та 19,83%. Повністю довіряють 1,6% та 1,5%. У лютому 2020 р. опитування продемонструвало такі результати для банків: зовсім не довіряють – 34,3%, скоріше довіряють – 16,1%, повністю довіряють – 2,3%. Стосовно НБУ: зовсім не довіряють – 26,1%, скоріше довіряють – 24,5%, повністю довіряють – 2,5%. Отож, зросла частка людей, які повністю довіряють банкам і НБУ, проте вона все ще залишається на низькому рівні.

Агентство США з міжнародного розвитку USAID [11] провело дослідження рівня довіри. Результати станом на 2019 р. є такими: повністю довіряють приватним і державним банкам 3% і 6%; скоріше довіряють 17% і 29%; зовсім не довіряють 42% і 28%.

Інвестиційна компанія Dragon Capital [13] визначила рейтинг надійних банків на основі показників достатності капіталу, ліквідності, прибутковості, якості активів, довіри та ін. Ситуація на 01.04.2019 р. є такою: Райффайзн Банк Аваль, Укрсиббанк, Сітібанк, Креді Агріколь банк, Інг Банк посідають першу п'ятірку у рейтингу надійності. За ними наступні місця посіли державні банки – Приватбанк, Ощадбанк та Укрексімбанк.

Результати цих досліджень демонструють, що рівень довіри до банківської системи є ще на невисокому рівні. Проте слід зазначити, що отримані підсумки значною мірою залежать від негативного відтінку поставлених питань, вікової категорії опитуваних, регіонів, де проводили опитування, тощо. Такий рівень недовіри можна пояснити також тим, що є недостатній рівень фінансової грамотності. Громадяни інколи не довіряють свої заощадження фінансовим установам не тому, що не впевнені у їхній надійності, стійкості, а лише тому, що не до кінця розуміють сутність і принципи роботи банків.

Statista.com – це агентство, яке визначає рейтинги за різними показниками у фінансовій та інших сферах. Станом на кінець 2017 р. глобальне дослідження рівня довіри до банківських установ продемонструвало такий результат [15]: Італія – 37%, Франція – 39%, Німеччина – 43%, Великобританія – 55%. Найвищий рівень довіри у Таїланді – 89%, Японії – 71%. Щодо визначення рівня довіри до банків у США, то Chicago Booth/Kellogg School [14] було оприлюднено такі результати: індекс фінансової довіри у 2019 р. зріс з 27,6% до 33,3%, продемонструвавши найвищий рівень з 2008 р., а довіра до банків – 41%.

Отож, рівень довіри населення до банків у різних країнах відрізняється, демонструючи високі значення у країнах з розвинутими економіками.

Для оцінювання рівня довіри до банківської системи України використовуємо низку показників, які, на нашу думку, найбільш інформативно його визначають: динаміка і структура депозитного портфеля – темп зростання, строкова і валютна структури депозитів (рис.1-4), доларизація депозитів (рис. 5), частка готівки в грошовій масі (рис. 6-7).

З метою проведення комплексного аналізу обрано період з 01.01.2008 р. до 01.01.2020 р., охопивши кризові періоди 2008–2009 рр. та 2014–2015 рр. та фази відновлення у банківському секторі.

За даними, відображеними на рис. 1–2, стає очевидним факт, що у кризові періоди відбулося стрімке зменшення обсягів депозитів у системі, що було спровоковано панічними настроями та недовірою до банків. У 2008–2009 рр. та 2014–2015 рр. населення, намагалося достроково вилучити строкові депозити через побоювання їх втрати. Як наслідок, банки відчули проблеми з ліквідністю і не мали змоги вчасно виконати свої зобов'язання. НБУ надавав кредити

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА І БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ

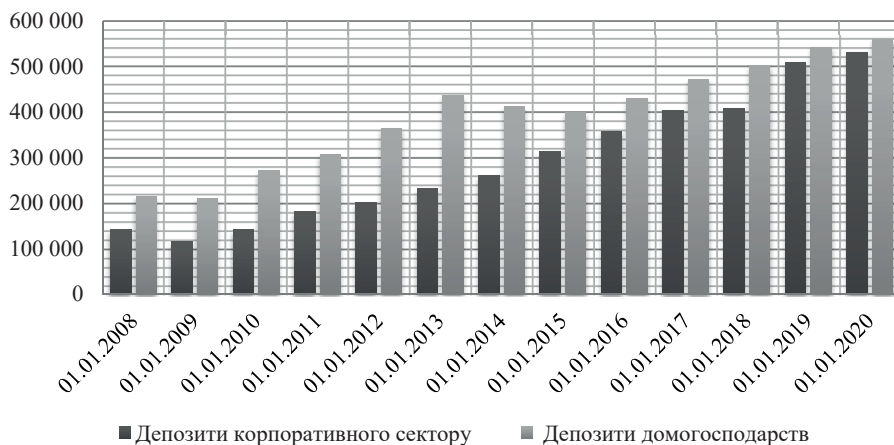

Рис. 1. Загальний обсяг депозитів у банківській системі України*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

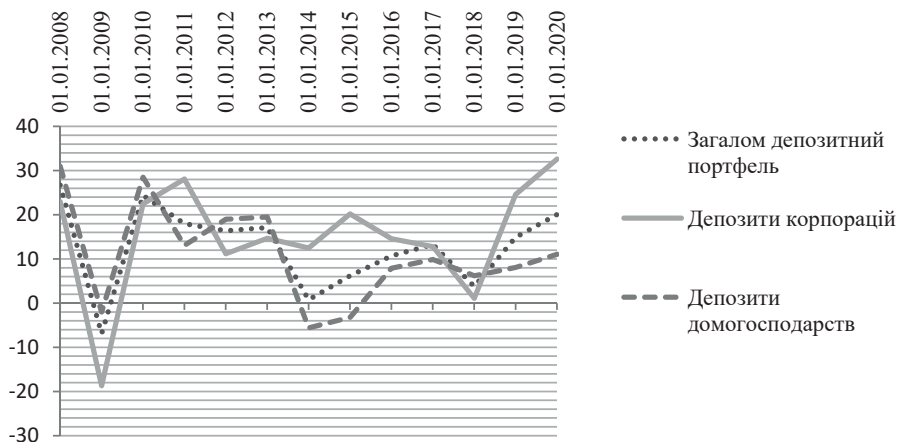

Рис. 2. Темп росту депозитного портфеля у банківській системі України*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

рефінансування для підтримання фінансової спроможності банків перед клієнтами.

Загальний обсяг депозитів населення на 01.01.2014 р. становив близько 437 млрд грн та зріс на 15%, порівняно з попереднім роком. Темп зростання депозитів на 01.01.2015 р. був від'ємним для депозитів у гривні, зростання в іноземній валюті

на 18% спричинено лише курсовою переоцінкою через девальвацію гривні.

У 2016 р. депозитний портфель становив 414 млрд грн, з них в національній валюті – 190 млрд грн. Можна стверджувати, що у банківському секторі розпочалося поступове відновлення після кризи. Цілковитим закономірним є повернення депозитних коштів у систему після кризових подій, що

підтверджується даними, наведеними на рис. 1–2. Починаючи з 01.01.2018 р., спостерігається зростання депозитів як фізичних, так і юридичних осіб.

Строкова структура депозитного портфеля об'єктивно відображає довіру вкладників до банків (рис. 3).

Упродовж досліджуваного періоду зменшується частка депозитів терміном більше 2 років, що є негативним явищем. На 01.01.2008 р. частка депозитів становила – 10,59%, далі поступово зменшувалась, на 01.01.2015 р. – 3,97%, на 01.01.2020 р. – 1,04%. Це свідчить про небажання вкладників тримати свої заощадження на тривалий період, що може призвести до зменшення інвестиційного потенціалу банківської системи. Негативною є тенденція стосовно зростання частки депозитів на вимогу. Так, на 01.01.2020 р. вона становить 43,47%, а частка депозитів до одного року – 44,14%. Така ситуація може підвищувати ризик ліквідності, створювати загрози для стабільності банківської системи. Загалом потрібно створити умови для заохочування розміщувати депозити на тривалий період,

зокрема через процентну політику, оскільки вони будуть основою для кредитування реального сектору економіки.

Завдання банків і НБУ у цьому напрямку полягають у формуванні заощаджувально-інвестиційної моделі поведінки на фінансовому ринку, тобто створення умов і стимулів для населення розміщувати кошти на тривалий період без побоювання втрати чи знецінення власних ресурсів. Цього можна досягти шляхом забезпечення сприятливої макроекономічної ситуації, стійкого економічного росту, стабільності та прозорості банківської діяльності.

Валютна структура депозитного портфеля відображає впевненість і довіру населення до національної валюти (рис. 4).

Строкова структура депозитного портфеля фізичних осіб в іноземній валюті дає змогу зробити висновок, що упродовж 2008–2014 рр. найбільший обсяг становлять депозити терміном 1–2 роки. З 2015 р. до 2020 р. домінують депозити до одного року. Також протягом досліджуваного періоду зростає обсяг депозитів на вимогу. Загалом депозити в іноземній валюті для населення є способом

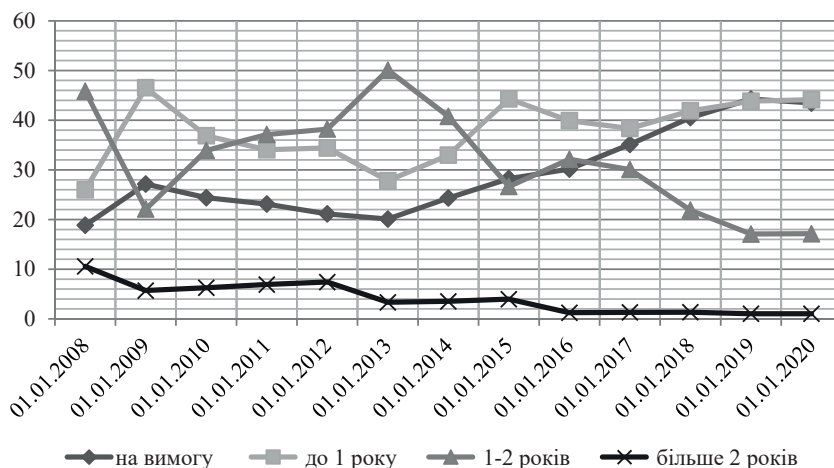

Рис. 3. Структура депозитного портфеля банків за строками погашення*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

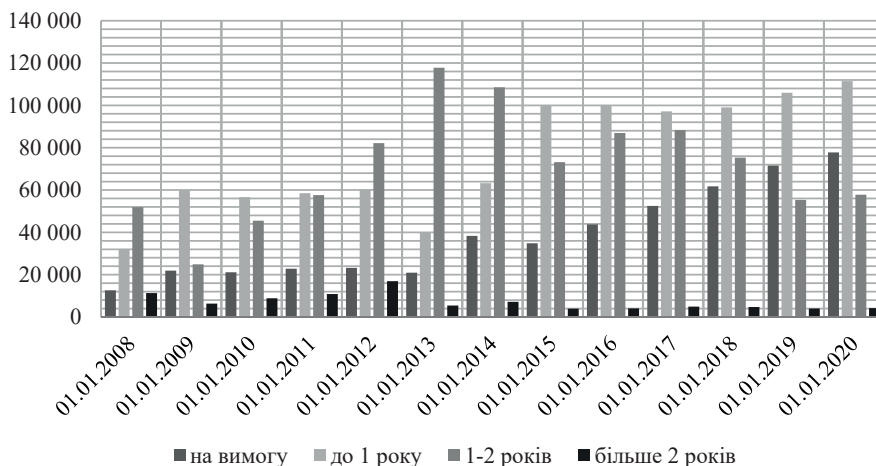

Рис. 4. Строкова структура депозитного портфеля домогосподарств в іноземній валюті*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

зберегти заощадження від знецінення, що було наслідком значного обсягу девальвації, інфляції та валютно-курсової політики.

Показник рівня доларизації у банківській системі зростає у періоди фінансових криз та поступово зменшується у наступні роки (рис. 5).

За даними НБУ [10] найнижчий рівень доларизації кредитного портфеля був зафіксований 01.01.2014 р. – 34,72%, а найвищий – 01.01.2009 р. – 60,32%. Станом на 01.01.2020 р. становить 42,83%. Стосовно рівня доларизації депозитів, то упродовж досліджуваного періоду коливався від 43–59%,

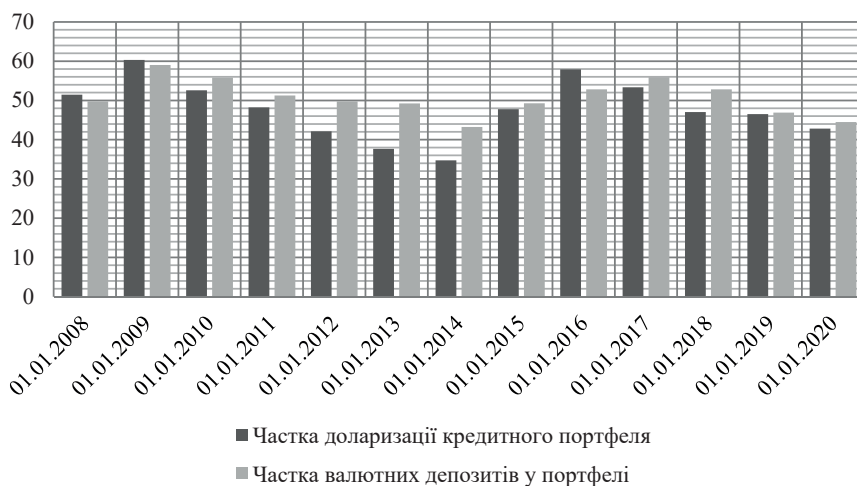

Рис. 5. Динаміка показника доларизації у банківській системі*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>.

а на 01.01.2020 р. – 44,51%. Тобто, близько 40% і кредитного, і депозитного портфеля формують кошти в іноземній валюті. Такий обсяг доларизації спричинений кризовими подіями у банківському секторі, нестабільною та нестійкою макроекономічною ситуацією, значною девальвацією гривні. Очевидно, що населення намагалося вберегти свої заощадження від знецінення, тому й покладалося на більш стабільні іноземні валюти.

Висока доларизація має низку негативних наслідків [9, с. 45]:

- слабшає трансмісійний механізм монетарної політики, адже облікова ставка прямо і швидко впливає лише на гривневий сегмент фінансового ринку. Тому знижується ефективність впливу центрального банку на економіку, зокрема інфляційного таргетування;
- посилюється вплив девальвації на інфляцію. Якщо ціни та заробітні плати встановлюються з прив'язкою до обмінного курсу, то девальвація посилює ефект спіралі “зарплати – ціни”, який складно зупинити;
- зростає вразливість боржників і кредиторів до зміни обмінного курсу. Після

девальвації в позичальників може різко зрости боргове навантаження: у банків, що кредитують в інвалюті, реалізується кредитний ризик, а в уряді збільшується ризик суверенного дефолту;

- підвищується ринковий ризик від відкритої валютної позиції. Банки й компанії із суттєвими диспропорціями у валютних складових активів і пасивів зазнають збитків за різких коливань обмінного курсу.

Процентні ставки за валютними депозитами перебувають на наднизьких рівнях, що не стимулює населення розміщувати там свої вклади. Значний диференціал між процентними ставками за гривневими та валютними депозитами є одним із методів поступового зниження рівня доларизації. Варто наголосити, що для економіки України, враховуючи зовнішньоекономічну діяльність, характерним є певний рівень доларизації. За оцінками НБУ, природний її рівень становить близько 20%.

Ще одним показником, що дає змогу виміряти довіру до банківської системи, є обсяг і частка готівки в грошовій масі (рис. 6–7).

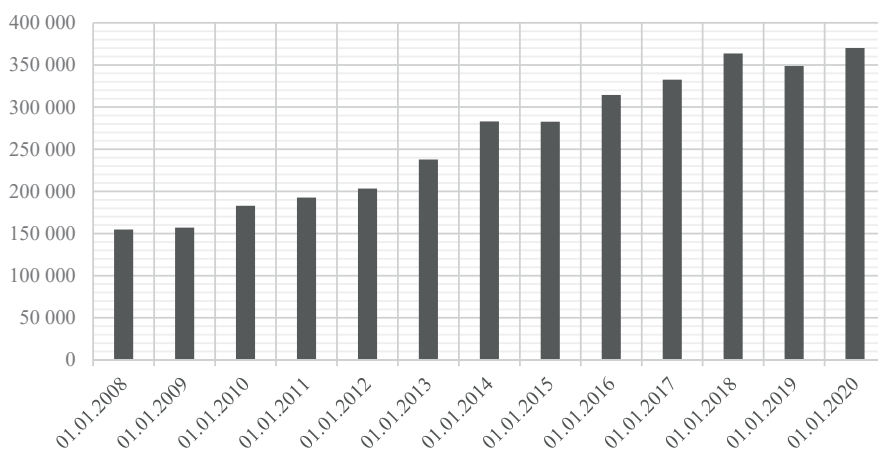

Рис. 6. Динаміка готівкових коштів в обігу поза банками*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

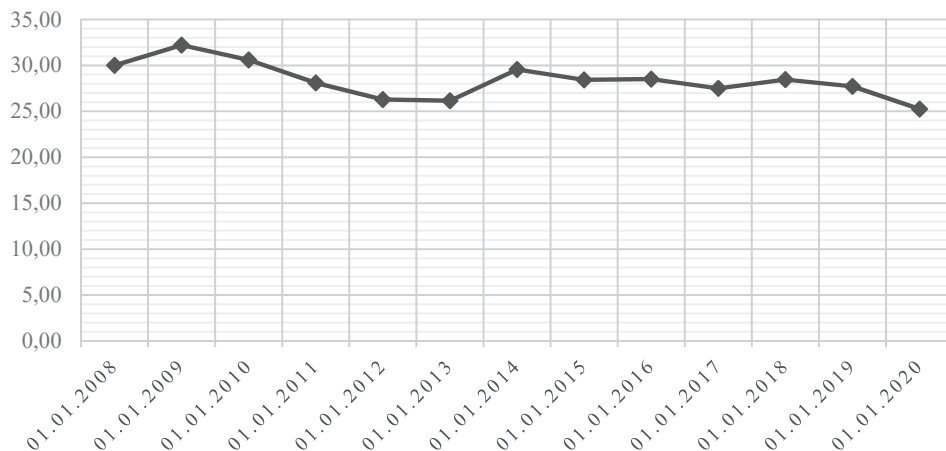

Рис. 7. Частка готівки у грошовій масі*

* Побудовано на основі офіційного сайту Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#1ms>.

Наведені дані дають підстави зробити висновок про доволі суттєвий обсяг коштів, які перебувають у готівковій формі на руках у населення. Упродовж досліджуваного періоду він постійно зростає та на 01.01.2020 р. становить близько 370 млрд грн. Ці кошти могли б стати джерелом інвестицій у реальний сектор економіки, сприяти економічному зростанню. Натомість вкладники віддають перевагу тримати свої заощадження подалі від банківських установ як через недовіру, так і ментальність, оскільки готівка вдома є ціннішою, ніж можливість вкласти ці кошти і в майбутньому отримати додатковий заробіток.

Отож, проаналізувавши низку показників, можемо підсумувати, що загалом рівень довіри населення до банківської системи України зменшується у кризові періоди та починає відновлюватися і стабілізується наступними роками, що підтверджується розрахованими показниками. Очевидно, що рівень суспільної довіри до банків збільшується, адже зростає обсяг депозитів у системі, зменшується доларизація депозитного портфеля та частка готівки у грошовій масі. Водночас залишається значний

потенціал до ще більшого зростання довіри вкладників до діяльності фінансових посередників, оскільки, за дослідженнями різних фахівців, існує пряма залежність між довірою та рівнем розвитку економіки.

Висновки. Таким чином, довіра до банківської системи є тим об'єктивним чинником, що дає змогу функціонувати банкам як фінансовим посередникам, впливає на успішність їх діяльності, без неї складно збільшувати кредитний портфель, а отже, робити значний внесок у зростання національної економіки. Тому вкрай важливо правильно визначити й оцінити рівень суспільної довіри до фінансових установ для своєчасного застосування коригувальних дій.

Рейтингові агентства шляхом опитування громадян висвітлюють інформацію стосовно рівня довіри. За останніми даними, він зростає, хоч і повільними темпами. На основі проведеного аналізу визначення ступеня довіри до банків за допомогою низки показників варто зазначити, що частково підтверджуються висновки рейтингових агентств. Довіра до банків відновлюється, оскільки темп зростання депозитного

портфеля збільшується. Проте насторожує ситуація зі суттєвим обсягом у структурі депозитного портфеля частки вкладів до запитання та до одного року. Крім того, спостерігається значний обсяг доларизації, що є системним ризиком. Для забезпечення стійкого рівня впевненості населення у діяльності фінансових установ варто забезпечити комплексну співпрацю усіх зацікавлених сторін: держави, НБУ, банків. Банкам варто напрацювати модель взаємодії з клієнтами на основі впевненості останніх у передбачуваності діяльності, прозорості, відкритості, надійності. Не варто забувати і про удосконалення маркетингової стратегії, покращення репутації, виконання своїх зобов'язання вчасно, а також готовність підтримати клієнта у складних економічних умовах. Національному банку необхідно посилити заходи щодо підвищення фінансової грамотності населення, забезпечення фінансової стабільності сектору, об'єктивного і своєчасного висвітлення інформації про стан банківського середовища. Держава повинна сформулювати пріоритетність у громадян формування заощаджувально-інвестиційної поведінки на ринку банківських послуг, забезпечити на достатньому рівні захист інтересів вкладників і кредиторів. Системне бачення вирішення проблем з довірою лежить також у площині забезпечення стабільного макроекономічного середовища, ефективної валютно-курсової політики, зниження рівня інфляції, покращення рівня добробуту населення.

Список використаних джерел

1. Базадзе К. М. Відновлення довіри до банківської системи: міф чи реальність. *Фінансовий простір*. 2015. Вип. № 1 (17). С. 50–55.
2. Дзюблук О. Соціально-економічні засади суспільної довіри до банківського сектору. *Вісник ТНЕУ*. 2016. Вип. № 2. С. 54–69.
3. Другов О. Сучасні аспекти формування довіри населення до Національного банку України. *Вісник НБУ*. 2013. Вип. № 1. С. 32–35.
4. Примостка Л. О. Довіра до банків: формування та відновлення. *Фінанси, облік і аудит*. 2016. Вип. № 1 (27). С. 65–79.
5. Сомик А. В. Підвищення довіри до банків в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. № 38. С. 250–257.
6. Сомик А. В. Чинники довіри до банків в Україні. *Вісник Української академії банківської справи*. 2013. Вип. № 2 (35). С. 37–42.
7. Стойка В. С. Можливості відновлення довіри до банківської системи України в сучасних умовах. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2017. Вип. № 1 (49). С. 289–293.
8. Турчин Л. Є. Теоретичні аспекти формування довіри до банківської системи. *Економіка та держава*. 2012. Вип. № 12. С. 90–92.
9. Звіт про фінансову стабільність. 2019. №1 URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSR_2019-R1.pdf?v=4.
10. Офіційний сайт Національного банку України. URL : <http://www.bank.gov.ua/>.
11. Більше половини українців не довіряють банкам. URL : <https://www.unian.ua/economics/finance/10144520-bilshe-polovini-ukrajinciv-ne-doviryayut-bankam-doslidzhennya.html>.
12. Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України URL : <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspiilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>.
13. Топ-20 найнадійніших банків України. URL : https://biz.nv.ua/ukr/finance/top-20-naynadiynishih-bankiv-ukrajini-reyting-nv-50014747.html?prefer_lang=ukr.
14. Chicago Booth/Kellogg School Financial Trust Index reports historically high level of public trust in American financial institutions. URL : http://www.financialtrustindex.org/?fbclid=IwAR2WQdPQXMqZP6y2JDBwfZBr8YB_WNdPvrtiuDvnZDbrJGnfGNnTrUGWqt4.

15. Level of trust in banks worldwide 2017, by country. URL : https://www.statista.com/statistics/727543/level-of-trust-in-banks-worldwide-by-country/?fbclid=IwAR2W0dPQXMqZP6y2JDBwfZBr8YB_WNdPvrtiuDvnZDbrJGnfGNnTrUGWqt4#statisticContainer.

References

1. Bazadze, K. (2015). Vidnovlennia doviry do bankivskoi systemy: mif chy realist [Restoring confidence in the banking system: myth or reality]. *Finansovyj prostor – Financial space*, 1, 50–55 [in Ukrainian].
2. Dziubliuk, O. (2016). Sotsialno-ekonomichni zasady suspilnoi doviry do bankivskoho sektoru [Socio-economic principles of public confidence in the banking sector]. *Visnyk Ternopil'skoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu – Bulletin of Ternopil National Economic University*, 2, 54–69 [in Ukrainian].
3. Druhov, O. (2013). Suchasni aspekty formuvannia doviry naselennia do Natsionalnoho banku Ukrainy [Modern aspects of building public confidence in the National Bank of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 1, 32–35 [in Ukrainian].
4. Prymostka, L. (2016). Dovira do bankiv: formuvannia ta vidnovlennia [Confidence in banks: formation and recovery]. *Finansy, oblik i audit – Finance, accounting and audit*, 1, 65–79 [in Ukrainian].
5. Somyk, A. (2014). Pidvyshchennia doviry do bankiv v Ukraini [Increased confidence in banks in Ukraine]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy – Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, 38, 250–257 [in Ukrainian].
6. Somyk, A. (2013). Chynnyky doviry do bankiv v Ukraini [Factors of trust in banks in Ukraine]. *Visnyk Ukrainiskoi akademii bankivskoi spravy – Bulletin of the Ukrainian Academy of Banking*, 2, 37–42 [in Ukrainian].
7. Stoika, V. (2017). Mozhyvosti vidnovlennia doviry do bankivskoi systemy Ukrainy v suchasnykh umovakh [Possibilities of restoring confidence in the banking system of Ukraine in modern conditions]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ekonomika – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Economics*, 1, 289–293 [in Ukrainian].
8. Turchyn, L. (2012). Teoretychni aspekty formuvannia doviry do bankivskoi systemy [Theoretical aspects of building confidence in the banking system]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 12, 90–92 [in Ukrainian].
9. Zvit pro finansovu stabil'nist' (2019). [Financial stability report]. Available at: <https://bank.gov.ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2019-roku>.
10. Ofitsiinyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy [Official website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <http://www.bank.gov.ua/>.
11. Bil'she polovyny ukraintsev ne doviriavut bankam. [More than half of Ukrainians do not trust banks]. Available at: <https://www.unian.ua/economics/finance/10144520-bilshe-polovini-ukrajinciv-ne-doviryayut-bankam-doslidzhennya.html>.
12. Riven doviry do suspilnykh instytutiv ta elektoralni orientatsii hromadian Ukrainy [The level of trust in public institutions and the electoral orientation of Ukrainian citizens]. Available at: <http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-instytutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy>.
13. Top-20 nainadiynishykh bankiv Ukrainy [Top 20 most reliable banks in Ukraine]. Available at: https://biz.nv.ua/ukr/finance/top-20-naynadiynishih-bankiv-ukrajini-reyting-nv-50014747.html?prefer_lang=ukr.
14. Chicago Booth/Kellogg School Financial Trust Index reports historically high level of public trust in American financial institutions. Available at: http://www.financialtrustindex.org/?fbclid=IwAR2W0dPQXMqZP6y2JDBwfZBr8YB_WNdPvrtiuDvnZDbrJGnfGNnTrUGWqt4.
15. Level of trust in banks worldwide 2017, by country. Available at: https://www.statista.com/statistics/727543/level-of-trust-in-banks-worldwide-by-country/?fbclid=IwAR2W0dPQXMqZP6y2JDBwfZBr8YB_WNdPvrtiuDvnZDbrJGnfGNnTrUGWqt4#statisticContainer.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Ярослав ЧАЙКОВСЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, slawik1966@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1287-8094

Ярослава КОВАЛЬЧУК

студентка, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, yagoa.2016@gmail.com

СУЧАСНІ ФІНТЕХ НАПРЯМКИ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ

Вступ. Одними із чинників структурних змін на фінансовому ринку України є зростаючі масштаби використання мережі Інтернет і мобільних пристроїв для надання фінансових послуг. Наразі можна помітити, що радикальні зміни в сфері технологій торкнулися не тільки інформаційної сфери, а й економічної. Сучасна технічна революція значно вплинула й на інфраструктуру банківського сектору, що пов'язано з підвищенням автоматизації у роботі банків та більшою орієнтованістю на клієнтів. Здебільшого такі перетворення в галузі пов'язані з необхідністю скорочення витрат, підвищенням безпеки фінансових операцій, а також забезпеченням відповідності сфери послуг суспільству, яке постійно розвивається.

Мета – визначити тенденції розвитку та напрямки досліджень новітніх фінансових технологій у банківській галузі.

Методи. Теоретико-методологічну основу статті становлять наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених і фахівців з питань теорії банківських інновацій та фінансових технологій. У процесі дослідження використовували такі загальнонаукові методи пізнання, як: теоретичне узагальнення, порівняння та систематизація (для дослідження сутності понять “фінансові технології”, “фінтех”, “штучний інтелект”, “відкритий банкінг”, “блокчейн”; визначення видів фінансових технологій); спостереження (під час дослідження впроваджених фінтех в банківських установах); графічний метод (для наочного представлення результатів аналізу).

Результати. Розкрито сутність поняття “фінансові технології”. Проаналізовано сучасні фінтех напрямки в Україні та світі. Наведено найбільш вдалі приклади застосування фінансових технологій у банківському секторі за останні роки. Запропоновано низку напрямків для майбутніх досліджень у сфері фінансових технологій, які наразі є доволі перспективними у банківській галузі та могли б бути започатковані в Україні й світі.

Перспективи. З огляду на значну міжбанківську конкуренцію, проблема розвитку фінансових технологій у наданні фінансових послуг банківськими установами стала особливо актуальною. Крім того, вдосконалення фінансових технологій повинно мати різнопланове спрямування для забезпечення ефективності й очікуваної результативності роботи

банків. Тому необхідно покращувати не лише фінансові технології, фінансові послуги та продукти, а й способи їх надання клієнтам банківських установ, комунікації банківських працівників з клієнтами, просування сучасних фінансових технологій та ін. Фінансування, різні консультаційні послуги та платежі – можна наразі вважати одними з найбільш перспективних напрямків для майбутніх досліджень у сфері фінансових технологій.

Ключові слова: банки, фінансові технології, фінтех, штучний інтелект, відкритий банкінг, блокчейн, мобільний банкінг, Інтернет-банкінг, банківські послуги.

Рис.: 3, табл.: 1, бібл.: 21.

Ярослав ЧАЙКОВСКИЙ

кандидат экономических наук, доцент, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

Ярослава КОВАЛЬЧУК

студентка, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

СОВРЕМЕННЫЕ ФИНТЕХ НАПРАВЛЕНИЯ В БАНКОВСКОМ СЕКТОРЕ

Введение. Одними из факторов структурных изменений на финансовом рынке Украины являются растущие масштабы использования сети Интернет и мобильных устройств для оказания финансовых услуг. Сейчас можно заметить, что радикальные изменения в сфере технологий коснулись не только информационной сферы, но и экономической. Современная техническая революция оказала значительное влияние и на инфраструктуру банковского сектора, что связано с повышением автоматизации в работе банков и большей ориентированностью на клиентов. В основном такие преобразования в отрасли связаны с необходимостью сокращения расходов, повышением безопасности финансовых операций, а также обеспечением соответствия сферы услуг обществу, которое постоянно развивается.

Цель – определить тенденции развития и направления исследований новейших финансовых технологий в банковской отрасли.

Методы. Теоретико-методологическую основу статьи составляют научные труды отечественных и зарубежных ученых и специалистов по вопросам теории банковских инноваций и финансовых технологий. В процессе исследования использовались такие общенаучные методы познания, как: теоретическое обобщение, сравнение и систематизация (при исследовании сущности понятий “финансовые технологии”, “фінтех”, “искусственный интеллект”, “открытый банкінг”, “блокчейн”; определении видов финансовых технологий); наблюдения (в ходе исследования внедренных фінтех в банковских учреждениях); графический метод (для наглядного представления результатов анализа).

Результаты. Раскрыта сущность понятия “финансовые технологии”. Проанализированы современные фінтех направления в Украине и в мире. Приведены наиболее удачные примеры применения финансовых технологий в банковском секторе за последние годы. Предложен ряд направлений для будущих исследований в области финансовых технологий, которые сейчас являются весьма перспективными в банковской отрасли и могли бы быть начаты в Украине и в мире.

Перспективы. *Учитывая значительную межбанковскую конкуренцию, проблема развития финансовых технологий в предоставлении финансовых услуг банковскими учреждениями стала особенно актуальной. Кроме того, совершенствование финансовых технологий должно иметь разноплановое направление для обеспечения эффективности и ожидаемой результативности работы банков. Поэтому необходимо улучшать не только финансовые технологии, финансовые услуги и продукты, но и способы их предоставления клиентам банковских учреждений, коммуникации банковских работников с клиентами, продвижения современных финансовых технологий и др. Финансирование, различного рода консультационные услуги и платежи – можно пока считать одними из самых перспективных направлений для будущих исследований в сфере финансовых технологий.*

Ключевые слова: *банки, финансовые технологии, финтех, искусственный интеллект, открытый банкинг, блокчейн, мобильный банкинг, Интернет-банкинг, банковские услуги.*

Yaroslav CHAIKOVSKIY

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, slawik1966@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1287-8094

Yaroslava KOVALCHUK

student, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, yaroaya.2016@gmail.com

MODERN FINTECH DIRECTIONS IN THE BANKING SECTOR

Introduction. *One of the factors behind structural changes in Ukraine's financial market is the increasing use of the Internet and mobile devices to provide financial services. It can be seen now that radical changes in technology have affected not only the information sphere but also the economic sphere. The current technological revolution has also had a significant impact, including on the banking sector's infrastructure, which is associated with increased automation in bank operations and greater customer focus. For the most part, such transformations in the industry are associated with the need to reduce costs, improve the security of financial transactions, and ensure that the service industry is responsive to an ever-evolving society.*

The purpose is to determine trends directions of research of new financial technologies in the banking industry.

Methods. *The theoretical and methodological basis of the article is the scientific works of domestic and foreign scientists and specialists in the theory of banking innovation and financial technologies. In the course of the research, such general scientific methods of cognition were used as: theoretical generalization, comparison, and systematization (in the study of the essence of the concepts of "financial technology", "fintech", "artificial intelligence", "open banking", "blockchain"; definition of types of financial technologies); observation (during the study of implemented fintech in banking institutions); graphical method – for visual presentation of analysis results.*

Results. *The essence of the concept of "financial technology" is disclosed in the article. Modern fintech trends in Ukraine and in the world are analyzed. Also, presents the most successful examples of the use of financial technologies in the banking sector in recent years. In addition, a number of areas for future research in the field of financial technology, which are currently very promising in the banking sector and could be launched in Ukraine and worldwide are offered.*

Conclusions. *Given the significant interbank competition, the problem of developing financial technologies in the provision of financial services by banking institutions has become particularly urgent. In addition, the improvement of financial technologies is not a simple matter and should be multifaceted in order to ensure the efficiency and expected performance of banks. Therefore, it is necessary to improve not only financial technologies, financial services and products, but also ways of providing them to clients of banking institutions, communication of bank employees with clients, advertising, promotion of modern financial technologies, etc. Financing, all kinds of consulting services and payments can all be considered as one of the most promising areas for future research in financial technology.*

Keywords: *banks, financial technology, fintech, artificial intelligence, open banking, blockchain, mobile banking, Internet banking, banking services.*

JEL Classification: G210, O310.

Постановка проблеми. Радикальні зміни в сфері технологій торкнулися не тільки інформаційної сфери, а й економічної. Сучасна технічна революція значно вплинула й на інфраструктуру банківського сектору, які пов'язані з підвищенням автоматизації у роботі банків та більшою орієнтованістю на клієнтів. Здебільшого такі перетворення в галузі пов'язані з необхідністю скорочення витрат, підвищення безпеки фінансових операцій, а також забезпеченням відповідності сфери послуг потребам суспільства, яке постійно розвивається. Саме тому дослідження проблем, пов'язаних із напрямками розвитку нових фінансових технологій, є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розробку питань впровадження інноваційних банківських послуг і новітніх фінансових технологій здійснили такі західні економісти, як: С. Ванг [1], З. Вен [2], М. Жанг [1], А. Косба [2], К. Леонг [3], А. Мілер [2], А. Сунг [3], Дж. Фан [1], Е. Ші [2]. Також досліджують питання українські науковці О. В. Дзюблюк [4], Б. Л. Луців [5] та ін. Інноваційний процес почався в 70-х рр. XX століття і швидкими темпами розвивається, тому він потребує подальших наукових досліджень і розробок.

Метою статті є визначення тенденцій розвитку та напрямків досліджень новітніх фінансових технологій у банківській галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Новітня технічна революція торкнулася не тільки інформаційної сфери, а й економічної. Значні перетворення в галузі фінансів пов'язані з необхідністю скорочення витрат, підвищення безпеки фінансових операцій, а також забезпечення відповідності сфери послуг суспільству, яке постійно розвивається. В банківській галузі важливе місце займають фінансові технології, вони дають змогу встановлювати нові типи угод та процедур у класичних сферах банківської діяльності, таких як кредитування, управління капіталом, перекази та платежі.

Фінансові технології в загальному розумінні – це фінансові послуги, в процесі створення яких використовують сучасні цифрові технології. Оксфордський словник визначає, що фінтех – це “комп'ютерні програми та інші технології, які використовують для активації або підтримки як банківських, так і різноманітних фінансових послуг” [6].

FinTech поширився майже на всі ринки світу, але провідні позиції займають ринки, що розвиваються. Згідно з результатами досліджень Ernst & Young, лідирують Китай та Індія, де рівень прийняття населенням

становить 87%. З невеликим відривом у рейтингу – Росія та Південна Африка, де рівень прийняття 82%. Нідерланди, Великобританія та Ірландія лідирують у прийнятті серед розвинених країн, що частково відображає розвиток відкритого банківського бізнесу в Європі [7].

Ґрунтуючись на статистичних даних Ernst & Young щодо глобального індексу прийняття FinTech, виявлено тенденцію до зростання цього показника. Прийняття послуг FinTech зросло з 16% у 2015 р. до 33% у 2017 р. та досягнуло 64% у 2019 р., тобто останні дані показують, що 64% споживачів скористалися двома або більше фінансово технологічними послугами чи платформами. Показник виявився більшим, ніж передбачалося, а рівень обізнаності споживачів є ще вищим, лише 4% світових споживачів не знають хоча б про один спосіб переказу грошей чи оплати послуг [7]. Завдяки найсучаснішому апаратному, програмному забезпеченню та мережам, фінтех спонукає споживачів до використання нових розробок.

Сьогодні можна спостерігати зміни у стосунках фінтех-компаній із традиційними фінансовими інститутами. Раніше вважалося, що фінтех-компанії є їх конкурентами та можуть становити реальну загрозу в майбутньому. Проте вже зараз у World FinTech Report 2018 було зазначено те, що понад 75% фінтех-компаній визначають співпрацю з традиційними фінансовими інститутами, як основну свою мету [8]. Така співпраця сприятиме розвитку інновацій та збереже довіру клієнтів до обох сторін, в іншому ж випадку науковці дають невтішні прогнози таким фірмам.

Можна впевнено сказати, що протягом останніх 10 років у сфері FinTech відбувся справжній прорив. Дані Venture Scanner показують, що з 2008 р. по 2018 р. у галузі було випущено понад 2,8 тис. FinTech стартапів (рис. 1). Станом на 2019 р. більшість нових фінтех-компаній належать до банківської індустрії та до ринку капіталу, тоді як другим найбільш сприятливим для FinTech сектором є страхування.

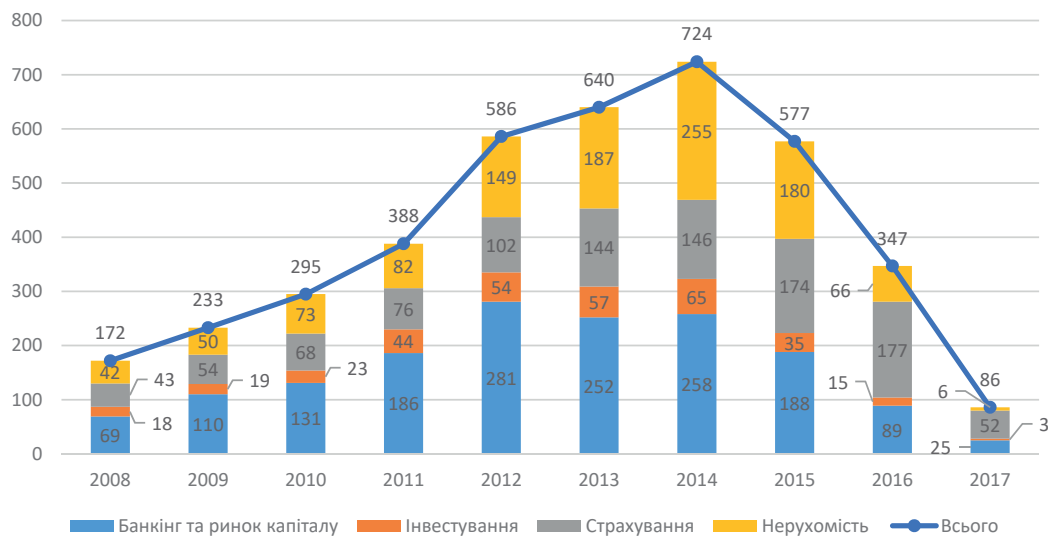

Рис. 1. Кількість фінтех-компаній, заснованих протягом 2008–2017 рр.

* Побудовано на основі [9].

Дані рис. 1 засвідчують, що 2014 р. став піком за кількістю заснованих фінтех-компаній, а саме було відкрито 724 компанії. Серед загальної кількості нових фінтех-компаній найбільше було засновано в сфері банкінгу й ринку капіталу – 258 компаній та у сфері нерухомості – 255 компаній. Згодом, починаючи з 2014 р., поступово відбувалися певні зміни, пов'язані з розвитком технологій, які сприяли стрімкому розвитку сфери страхування.

Статистичні дані Світового банку за 2017 р. повідомляють про те, що 68,5% усіх дорослих у світі мають власний банківський рахунок, у розвинених країнах цей показник сягає 94%. Серед усіх дорослих власників банківських рахунків кожен другий (52%) здійснював або отримував хоча б один цифровий платіж у 2016 р., а у розвинених країнах показник користувачів дорівнює 90,5% [10]. Отже, можна наразі стверджувати, що банківські установи – одні з найбільш важливих і впливових фінансових інституцій в світі, вони є основними посередниками у проведенні цифрових платежів.

Загалом серед усіх сегментів FinTech цифрові платежі наразі посідають перше місце за вартістю транзакцій (рис. 2). Значний обсяг займають кредитування й управління особистими фінансами, проте найбільш стрімке зростання спостерігається в останньої. У 2018 р. вартість транзакцій цього сегмента зросла більш як на 108%, порівняно з попереднім роком [11]. В подальшому прогнозують, що подібна тенденція буде спостерігатися й надалі.

Наразі ми все ще перебуваємо на ранніх стадіях Fintech, з кожним роком технологічні компанії удосконалюють сферу фінансових послуг, а також створюють нові ринкові структури в країнах з недостатньою розвинутою банківською інфраструктурою. Збільшення ролі FinTech на фінансовому ринку змушує традиційні фінансові інститути налагоджувати партнерські зв'язки з фінтех-компаніями, натомість, з іншого боку, учасники FinTech також зацікавлені ділитися новітніми технологіями з банками задля фінансової вигоди. Однозначними лідера-

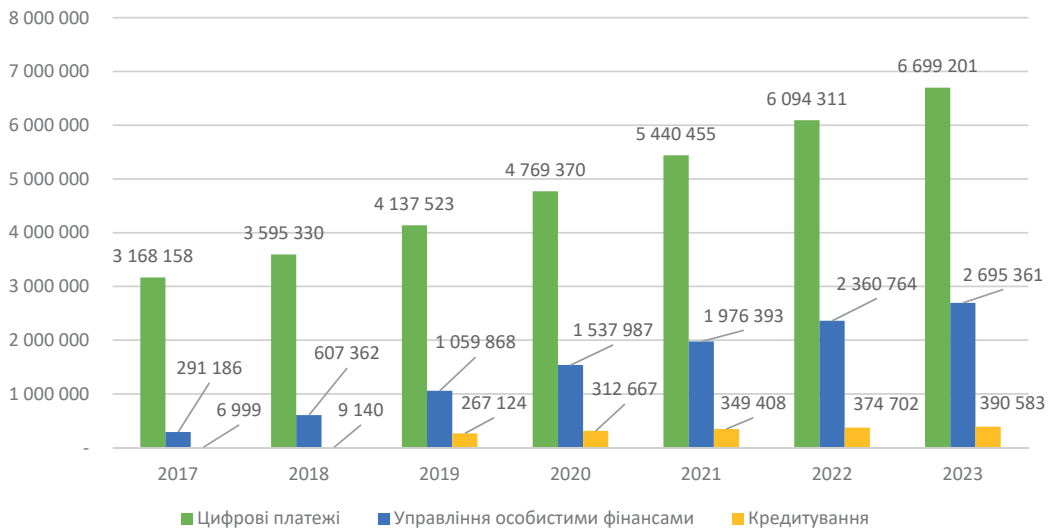

Рис. 2. Головні FinTech сегменти за вартістю транзакцій (2017–2018 рр. та прогноз на 2019–2023 рр.), млн дол. США*

*Побудовано на основі [11].

ми на ринку є компанії, в тому числі і банки, які надають нові цифрові банківські послуги та інтегрують послуги цифрових платежів (Digital Payments), робо-консультування (Robo-Advising), інші фінтех-рішення.

З банківської практики варто зазначити, що у 2017 році 91,3% банків планували співпрацювати з фінтех-компаніями [11]. Показник є досить високим і вказує на те, що переважна більшість банків усвідомлюють всю важливість фінтех-компаній на ринку фінансових послуг.

Проаналізувавши різноманітні дослідження у сфері FinTech, можна наразі виокремити багато напрямків розробок і впровадження FinTech у банківському секторі, проте найбільш вдалими прикладами застосування фінансових технологій за останні роки були:

- штучний інтелект;
- відкритий банкінг;
- блокчейн;
- мобільний банкінг.

Штучний інтелект (ШІ) – один із перспективних напрямів подальшого розвитку інформаційних систем та фінансових технологій. Одними з найбільш важливих галузей технологій, які наразі розвиваються, є: машинне навчання (ML), обробка природних мов (англ. Natural-language processing, NLP) та генерування природних мов (англ. Natural-language generation, NLG). Ці технології засновані на алгоритмах навчання, які самовдосконалюються, збираючи та аналізуючи величезний обсяг даних.

Банківська галузь є провідною сферою, яка зорієнтована на розробку й інтеграцію штучного інтелекту для численних завдань. Autonomus Research, як незалежна організація досліджень у фінансовому секторі, повідомила, що до 2030 р. банківській галузі вдасться заощадити близько 1 трлн доларів за допомогою використання штучного інтелекту [12].

Впровадження штучного інтелекту дасть змогу установам знизити витрати, підвищити ефективність та дохід, продуктивність та якість наданих послуг. Окрім того, штучний інтелект дає можливість провести перехід до більш персоналізованого надання послуг, тобто на основі отриманих даних про клієнта можна більш вдало пропонувати йому певні послуги. Одним із найбільш затребуваних напрямків штучного інтелекту є робо-консультування, адже, крім того, що воно може бути використане для різноманітних цілей, таких як запобігання шахрайству або управління ризиками, такий вид послуг є значно дешевшим, порівняно з класичним фінансовим консультуванням.

Прикладом вдалого використання робо-консультування є Банк Америки, який пропонує своїм клієнтам консультаційні послуги голосовими та текстовими повідомленнями, котрі здійснює чат-бот Еріка. Банк Америки ще в 2016 р. представив Еріку як віртуального помічника, який використовує прогнозу аналітику та когнітивні повідомлення, щоб забезпечити цілодобову допомогу понад 45 мільйонам клієнтів банку. Банк Америки повідомив, що станом на березень 2019 р. Еріка має понад 6 мільйонів активних користувачів, і кількість їх зростає [13].

Подібну мету щодо більшої зорієнтованості послуг на клієнтів має система відкритого банкінгу. Суть напрямку полягає у використанні інтерфейсу програмування додатків (англ. Application Programming Interface, API), щоб третя сторона (розробники) мала доступ до банківських даних клієнтів (за згодою). Основна мета відкритого банкінгу полягає у підвищенні якості обслуговування клієнтів та створенні нових програм і послуг на основі отриманих клієнтських даних.

Відповідно до World Retail Banking Report 2017, понад 78% банків і приблизно стільки ж фінтех-компаній збиралися використовувати API для покращення якості

наданих послуг. Також більшість із них були впевнені, що API значно допоможуть їм спрямувати нові потоки доходів [14].

Крім того, прийняття API в банківській сфері було ініційовано Європейським Парламентом ще у 2015 р. із введенням нових правил банківської діяльності, відомих як Директива Європейського Союзу про платіжні послуги 2, або PSD2. Для дотримання законодавства європейські банки мають перейти від застарілого програмного забезпечення на користь інтерфейсу на базі API, який включає надійні функції безпеки. Починаючи з 14 вересня 2019 р. PSD2 почала повноцінно діяти. Україна також, як асоційований член Європейського Союзу, не зможе оминати таких змін у банківській сфері.

Блокчейн досі вважається однією із найважливіших інноваційних технологій в різних галузях. У банківській сфері блокчейн дасть змогу відстежувати кожну транзакцію й отримувати точну інформацію з будь-якої точки мережі. Прийняття банківськими установами цієї технології дасть можливість швидше і точніше проводити оплати, значно знизивши їх вартість.

Сьогодні банківські установи перебувають на ранніх етапах прийняття блокчейну, вони або зосереджуються на розробці своєї власної блокчейн-стратегії, або працюють над доказами ефективності блокчейну в цілому.

Вперше випробували технологію блокчейн в банку Аюдджи (Bank of Ayudhya PCL) в Таїланді. Там у 2017 р. провели успішне пілотне випробування міжнародного переказу в режимі реального часу з Таїланду в Сінгапур за допомогою передової технології “Krungsri Blockchain Interledger” спільними зусиллями з MUFG Bank, корпорацією Mitsubishi та Standard Chartered Bank в Сінгапурі. Нововведення допомогло Mitsubishi значно підвищити ефективність управління ліквідністю та зменшити управління витратами [15].

Неможливо не помітити, що світовий банкінг змінюється. Нові технології змінюють не лише спосіб управління грошима, а й метод ведення банківського бізнесу. Нині відбувається частковий перехід від традиційного банкінгу до цифрового.

Можна виокремити три основні фактори, які пояснюють зростання цієї тенденції. По-перше, мобільний банкінг зручніший та допомагає зекономити користувачу час, адже усі необхідні послуги завжди під рукою. По-друге, він є доволі доступним завдяки тому, що 65% населення світу мають смартфон. По-третє, мобільні додатки спрощують і здешевлюють процес виконання транзакції, тим самим знижуючи витрати банку [16].

Наразі очікується, що до 2022 р. відвідування клієнтів у відділеннях роздрібних банків зменшиться на 36%, тоді як мобільні операції зростуть на 121% та становитимуть 88% від усіх банківських операцій [17].

Вже зараз з'явилися десятки альтернатив традиційним банківським установам. Наприклад, абсолютно інноваційними є повністю цифрові банки, тобто такі, які не мають фізичних відділень – необанки (Neobanks). Першими необанками були Simple і Moven, обидва – американські. У Європі лідерами є Monzo та N26 з Великобританії та Німеччини, відповідно [18]. Ця тенденція тільки набирає оберти в світі, проте, як повідомляє Finder, у Великобританії вже 9% дорослих відкрили рахунок у необанках [19].

В Україні, незважаючи на невеликий ринок банківських послуг, наразі існує тільки один частково необанк під назвою Мобобанк (Мобобанк). Хоча і розроблявся як концепція самостійного продукту, в результаті був запущений на базі класичного комерційного банку “Універсал Банк”. На успішність проекту вказує те, що на початку 2019 р., лише за 2 роки, кількість клієнтів їх мобільного банку досягла 1 мільйона.

Україна не стала осторонь значного розвитку фінансових технологій. Особливо це помітно впродовж останніх чотирьох років, коли станом на 2019 р. на ринку активно працювало понад 100 компаній. Серед них є як стартапи, так і більш зрілі надавачі послуг.

Наймасовішим ринковим сегментом серед українських фінтех-компаній є платежі та грошові перекази, адже в цій сфері працює понад 30% усіх стартапів (рис. 3). Проте від початку 2018 р. з їх боку не спостерігається значного інтересу до такого напрямку. Схожа ситуація складається й щодо технології блокчейн, протягом 2017 та 2018 рр. в Україні було засновано лише дві компанії, які працюють в цьому напрямку [20].

Натомість технологічні напрямки, такі як консалтинг та аналітичні системи є доволі популярними протягом останніх трьох років. Більш ймовірно, що така тенденція триватиме й надалі, адже з розвитком популярності великих даних та штучного інтелекту аналітичні послуги ставатимуть

дедалі різноманітнішими, з вузькою спеціалізацією та більш унікальними [20].

Варто виокремити низку напрямків для майбутніх досліджень у сфері фінансових технологій, які наразі є доволі перспективними для банківської галузі (табл. 1).

Що стосується платіжних аспектів, безготівкова оплата є ключовою тенденцією розвитку в цьому напрямку, особливо для банківського сектору. Пропонується проводити дослідження, пов'язані з тим, як поліпшити процес з точки зору зручності, ефективності та безпеки для користувача. Наприклад, емпіричне дослідження [1], яке порівнювало функціональність Quick Pay та Union Pay. Висновок дасть змогу припустити, що Quick Pay є більш популярним, ніж Union Pay, оскільки Quick Pay має кращі показники у простоті доступу, зручності користування, репутації та надійному захисті.

Якщо говорити про безпеку переказів, то варто згадати про технологію блокчейн. Ця тема не є новою, але її активно вивчають, проводять багато досліджень щодо

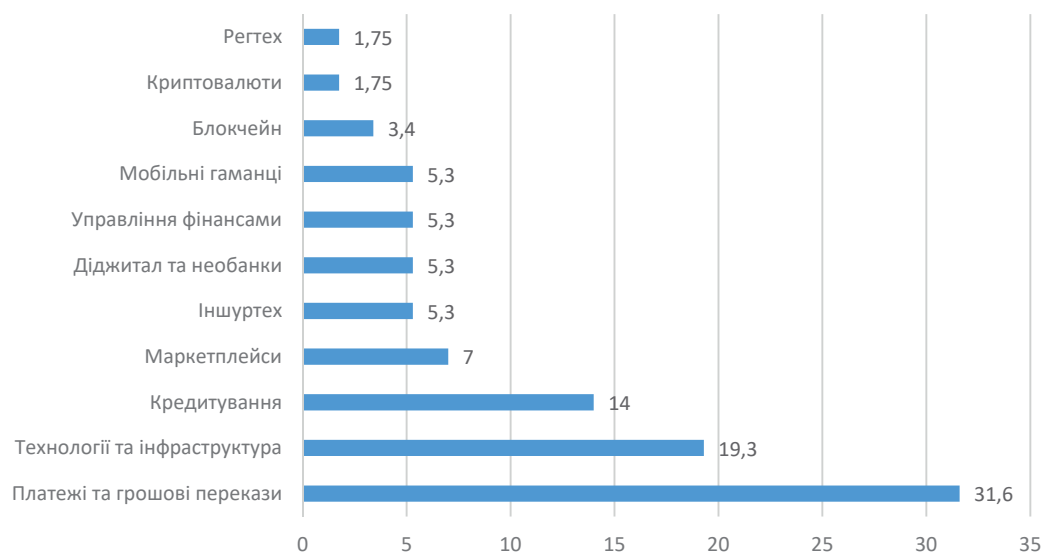

Рис. 3. Розподіл фінтех-компаній в Україні у 2018 р., %*

* Побудовано на основі [21].

Таблиця 1

Запропоновані напрямки фінансових технологій для майбутніх досліджень

Категорії фінтех	Запропоновані напрямки у відповідній категорії
Платежі	Технології передачі даних, кібербезпека, аналітичні методи платежів.
Консультаційні послуги	Інтернет речей, штучний інтелект, машинне навчання, розширена реальність (AR), віртуальна реальність (VR), змішана реальність (MR), великі дані, вдосконалені алгоритми та автоматизація.
Фінансування	Технології, пов'язані з мобільними пристроями, CSCW (робота спільно з комп'ютером), штучний інтелект, машинне навчання, великі дані, вдосконалені алгоритми та автоматизація.

* Складено на основі [3].

різноманітних методик та можливостей застосування технології. Наприклад, децентралізована система смарт-контрактів “Hawk” заснована на технології blockchain та застосовує її для захисту персональних даних користувачів [2].

Щодо консультаційних послуг, то вони передбачають надання пропозицій користувачам відповідно до набору правил і критеріїв. У фінансовій сфері фінансове консультування охоплює види послуг, такі як консультації щодо інвестицій, консультації з управління активами, страхові послуги, підтримка клієнтів щодо прийняття управлінських рішень, а також банківське консультування.

Фінансові технології зробили значний стрибок в секторі консультаційних послуг. Розробка Інтернету речей, штучного інтелекту, машинного навчання, великих даних, вдосконалених алгоритмів та автоматизації тощо – це нові напрямки для майбутніх досліджень у цьому напрямку. Крім того, їх варто пов'язати з удосконаленням персоналізації надання послуг, зменшенням витрат, гнучкості та автоматизації процесів, покращенням досвіду користувачів тощо [3].

Під фінансуванням розуміють будь-які акти отримання коштів з різних джерел для здійснення фінансової діяльності. Існують різні традиційні джерела фінансування, такі як сімейні та банківські запозичення, венчурний капітал, франчайзинг, державні фонди, ринок акцій, облігації та ін. Розроб-

ки фінтех пропонують багато нових альтернативних способів, тобто каналів фінансування, які перебувають поза традиційними системами.

Якщо говорити про FinTech розробки щодо банківського фінансування, то важливе місце посідають технології, пов'язані з мобільними пристроями, а саме онлайн-банкінг та необанкінг. Також майбутні розробки фінансових технологій в загальному мають прямо чи опосередковано стосуватися вдосконалення процесу обміну інформацією, зниження трансакційних витрат та надання нових альтернатив фінансування [3].

Швидкий темп зростання фінтех має суперечливі наслідки для ринку фінансових послуг. З одного боку, фінтех модернізує фінансову систему та дає нові можливості споживачам і роботодавцям на ринку. З іншого боку, відбувається порушення діючої традиційної системи фінансів, а також моделей обслуговування клієнтів, що змушує традиційних гравців пристосовуватися до нових умов ринку.

Одним із основних факторів пристосування в майбутньому є співпраця усіх учасників ринку. Для банків це – підвищення конкурентоспроможності, а для фінтех-компаній – це спосіб інтегрувати власні фінтех-рішення в уже працюючу сферу та правильно націлити їх на клієнтів. Також відомим фактом є те, що фінансові послуги є однією з найбільш регульованих галузей у світі, тому регуляторні проблеми для фін-

тех-компаній мають серйозний вплив. Натомість співпраця з банківськими установами значно спрощує технологічну інтеграцію та стає все більш поширеною.

Крім того, фінансові технології можуть стати корисними й для самих регуляторів. Оскільки більшість технологій більш орієнтовані на споживачів, вони доволі тісно контактують з банківською громадськістю та її потребами. Такий обмін інформацією між регуляторами та фінансовими установами, які використовують фінтех, в тому числі й між банківськими установами, може підвищити поінформованість регулятора про звички, поведінку та бажання споживачів.

Також важливою темою в сфері фінтех є безпека, особливо для банківських установ, вони мають боротися з широкими помилками щодо безпеки та надійності користувачів, на яких базується їхня продукція. Вони повинні вибудовувати взаємовідносини довіри зі споживачами та партнерами, також створювати інноваційні механізми втручання, для досягнення бажаного результату.

Висновки. На основі проведеного аналізу тенденцій розвитку новітніх фінансових технологій у банківській галузі в Україні можна зробити такі висновки:

1. У загальному розумінні фінансові технології – це фінансові послуги, в процесі створення та використання яких використовують сучасні цифрові технології; доволі часто орієнтовані на мобільні пристрої, щоб підвищувати ефективність фінансової системи в цілому.

2. Нині спостерігаються зміни у взаємовідношеннях фінтех-компаній з традиційними фінансовими інститутами. Більшість фінтех-компаній визначають співпрацю з традиційними фінансовими інститутами, як основну свою мету. Така співпраця сприятиме розвитку інновацій та збереже довіру клієнтів до обох сторін.

3. Проаналізувавши різноманітні дослідження напрямків розробок та впровадження FinTech у банківському секторі, можна вважати штучний інтелект, відкритий банкінг, блокчейн та мобільний банкінг найбільш доцільними та поширеними напрямками застосування фінансових технологій за останні роки у світі.

4. В Україні впродовж останніх чотирьох років наймасовіші ринкові сегменти, серед українських фінтех-компаній, займають: технологічні напрямки, а також платежі та грошові перекази.

Список використаних джерел

1. Wang S., Fan J., Zhang M. *An empirical study on the impact of perceived benefit, risk and trust on e-payment adoption: Comparing quick pay and union pay in China*, Proc. 2015 7th International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics. 2015.
2. Kosba A., Miller A., Shi E., Wen Z., Papanthou C. *Hawk: the blockchain model of cryptography and privacy-preserving smart contracts*. Proceedings of the symposium on security and privacy; SP'16; May 22–26; San Jose, CA, USA. 2016. URL : <https://eprint.iacr.org/2015/675.pdf>.
3. Leong K., Sung A. *FinTech (Financial technology): What is it and how to use technologies to create business value in fintech way?* Int. J. Innov. Manag. Technol. 2018. №9(2). P. 74–78. URL : <http://www.ijimt.org/vol9/791-M775.pdf>.
4. Дзюблюк О. В. *Інноваційні вектори розвитку банківської системи*. Світ фінансів. 2019. Вип. 3 (60). С. 8–25.
5. Луців Б. Л. *Fintex в системі фінансової інклюзивності*. Світ фінансів. 2019. Випуск 4 (57). С. 121–136.
6. Oxford dictionary. *FinTech*. URL : <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fintech>.
7. Ernst & Young. *Global FinTech Adoption Index*. 2019. URL : <https://fintechauscensus.ey.com/2019/Documents/ey-global-fintech-adoption-index-2019.pdf>.

8. World FinTech Report 2018. URL : <https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2018/02/world-fintech-report-wftr-2018.pdf>.

9. Deloitte. Closing the gap in Fintech collaboration: Overcoming obstacles to a symbiotic relationship. Deloitte Center for Financial Services. 2018. URL : <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl-fsi-fintech-collaboration.pdf>.

10. World Bank Group. Account ownership at a financial institution or with a mobile-money-service provider, richest 60% (% of population ages 15+). URL : <https://data.worldbank.org/indicator/FX.OWN.TOTL.60.ZS?end=2017&start=2011&view=chart>.

11. Statista. URL : <https://www.statista.com/>.

12. Autonomous Research. URL : <https://www.autonomous.com/>.

13. Bank of America. URL : <https://www.bankofamerica.com>.

14. World Retail Banking Report 2017. URL : <https://www.efma.com/assets/content/study/2017/World%20Retail%20Banking%20Report%202017%20summary.pdf>.

15. Krungsri becomes the first bank in Thailand offering real-time international funds transfer based on Blockchain's Interledger for corporate customers. URL : <https://www.krungsri.com/bank/en/NewsandActivities/Krungsri-Banking-News/blockchains-interledger.html>.

16. Fintech Trends that will Transform Banking and Financial Services in 2019. URL : <https://perfectial.com/blog/fintech-trends-2019/>.

17. Branches in decline: last one out, turn off the lights. URL : <https://thefinancialbrand.com/66228/bank-credit-union-branch-traffic/>.

18. Top 5 innovations in banking application development: from challenges to opportunities. URL : <https://djangostars.com/blog/banking-application-development/>.

19. Digital banking adoption. URL : <https://www.finder.com/uk/digital-banking-adoption>.

20. Український фінтех каталог 2019. URL : <http://drive.fintechua.org/FintechCatalog19Ukr.pdf>.

21. Фінтех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог. URL : http://data.unit.city/fintech/fgt-34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_ua.pdf.

References

1. Wang, S., Fan, J., Zhang, M. (2015). An empirical study on the impact of perceived benefit, risk and trust on e-payment adoption: Comparing quick pay and union pay in China, Proc. 7th International Conference on Intelligent Human-Machine Systems and Cybernetics.

2. Kosba, A., Miller, A., Shi, E., Wen, Z., Papatmanthou, C. (2016). Hawk: the blockchain model of cryptography and privacy-preserving smart contracts. Proceedings of the symposium on security and privacy; SP'16; May 22–26; San Jose, CA, USA. Available at: <https://eprint.iacr.org/2015/675.pdf>.

3. Leong, K., Sung, A. (2018). FinTech (Financial technology): What is it and how to use technologies to create business value in fintech way? Int. J. Innov. Manag. Technol., 9(2), 74–78. Available at: <http://www.ijmt.org/vol9/791-M775.pdf>.

4. Dziubliuk, O. V. (2019). Innovatsiini vektory rozvytku bankivskoi systemy [Innovative vectors of banking system development.]. Svit finansiv – The World of Finance, 3 (60), 8–25 [in Ukrainian].

5. Lutsiv, B. L. (2019). Fintex v systemi finansovoi inkluzyvnosti [Fintex in the system of financial inclusivity]. Svit finansiv – The World of Finance, 4(57), 121–136 [in Ukrainian].

6. Oxford dictionary. FinTech. Available at: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/fintech>.

7. Ernst & Young. Global FinTech Adoption Index 2019. Available at: <https://fintechauscensus.ey.com/2019/Documents/ey-global-fintech-adoption-index-2019.pdf>.

8. World FinTech Report 2018 (2019). Available at: <https://www.capgemini.com/wp-content/uploads/2018/02/world-fintech-report-wftr-2018.pdf>.

9. Deloitte. Closing the gap in Fintech collaboration: Overcoming obstacles to a symbiotic relationship. Deloitte Center for Financial Services (2018). Available at: <https://www2.deloitte.com/>

[content/dam/Deloitte/pl/Documents/Reports/pl-fsi-fintech-collaboration.pdf](#).

10. World Bank Group. Account ownership at a financial institution or with a mobile-money-service provider, richest 60% (% of population ages 15+). Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/FX.OWN.TOTL.60.ZS?end=2017&start=2011&view=chart>.

11. Statista. Available at: <https://www.statista.com/>.

12. Autonomous Research. Available at: <https://www.autonomous.com/>.

13. Bank of America. Available at: <https://www.bankofamerica.com>.

14. World Retail Banking Report 2017 (2018). Available at: <https://www.efma.com/assets/content/study/2017/World%20Retail%20Banking%20Report%202017%20summary.pdf>.

15. Krungsri becomes the first bank in Thailand offering real-time international funds transfer based on Blockchain's Interledger for corporate customers. Available at: <https://www.krungsri.com/bank/en/NewsandActivities/Krungsri-Banking-News/blockchains-interledger.html>.

16. Fintech Trends that will Transform Banking and Financial Services in 2019. Available at: <https://perfectial.com/blog/fintech-trends-2019/>.

17. Branches in decline: last one out, turn off the lights. Available at: <https://thefinancialbrand.com/66228/bank-credit-union-branch-traffic/>.

18. Top 5 innovations in banking application development: from challenges to opportunities. Available at: <https://djangostars.com/blog/banking-application-development/>.

19. Digital banking adoption. Available at: <https://www.finder.com/uk/digital-banking-adoption>.

20. Ukrainskyi fintekh katalog 2019 [Ukrainian Fintech Catalog 2019]. Available at: <http://drive.fintechua.org/FintechCatalog19Ukr.pdf> [in Ukrainian].

21. Fintekh v Ukraini: tendentsii, ohliad rynku ta katalog. [Fintech in Ukraine: trends, market overview and catalog]. Available at: http://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_ua.pdf [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Василь ВОРОБЕЦЬ

аспірант кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету, Тернопіль, Україна, liderua4@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-9160-9492

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЇ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Вступ. Децентралізована система обліку і зберігання даних, яка відома як блокчейн (Blockchain), отримала і продовжує набувати широкого поширення в фінансовій сфері, будучи основою функціонування криптовалют. В статті розкрито інституційні основи управління фінансово-економічною безпекою в умовах цифровізації, взаємозв'язок впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, визначено внутрішні і зовнішні чинники, які надають як прямий, так і непрямий вплив на безпеку суб'єктів платіжних операцій в умовах розвитку блокчейн технологій.

Мета – обґрунтувати запровадження індикаторів рівноваги між дозвільними і заборонними заходами регулювання блокчейн індустрії та її продуктів, дослідити природу й інтенсивний розвиток криптогалузі в межах її адаптації до світових фінансових систем, з урахуванням ризиків, що виникають у цій сфері у разі застосування технології блокчейн, для українських економічних реалій.

Результати. В статті розкрито сучасні тенденції розвитку криптографічних технологій на базі децентралізованих баз даних і можливостей їх безпосереднього впровадження в сферу фінансово-платіжних інструментів як на рівні приватних рішень, так і державних фінансових інститутів. Розкрито особливості проведення ICO та IEO, а також появу нових форм криптовалют, таких як стейблкоїн та цифрові гроші державних урядів.

Висновки. Для регулювання цієї інноваційної сфери діяльності, сьогодні існує об'єктивна необхідність у створенні нормативно-правових актів, здатних захищати від зовнішніх і внутрішніх загроз, при цьому збалансувавши і встановивши інтереси, права і зобов'язання всіх сторін випуску та обігу криптовалют.

Ключові слова: блокчейн, криптовалюта, децентралізовані реєстри, бази даних, ICO, IEO, DLT, стейблкоїн, цифровий актив, токен.

Табл.: 1, рис.: 1, бібл.: 12.

Василий ВОРОБЕЦ

аспирант кафедры налогов и фискальной политики Тернопольского национального экономического университета, Тернополь, Украина

ПРЕИМУЩЕСТВА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ ИНСТРУМЕНТОВ

Введение. Децентрализованная система учета и хранения данных, которая известна как блокчейн (Blockchain), получила и продолжает получать широкое распространение в финансовой сфере, являясь основой функционирования криптовалют. В статье представлены институциональные основы управления финансово-экономической безопасностью в условиях цифровизации, взаимосвязь влияния внутренних и внешних угроз, определяются внутренние и внешние факторы, которые оказывают как прямое, так и косвенное влияние на безопасность субъектов платежных операций в условиях развития блокчейн технологий.

Цель – обосновать введение индикаторов равновесия между разрешительными и запретительными мерами регулирования блокчейн индустрии и ее продуктов, исследовать природу и интенсивное развитие криптосферы в пределах ее адаптации к мировым финансовым систем, с учетом рисков, возникающих в этой сфере при применении технологии блокчейн, для украинских экономических реалий.

Результаты. В статье раскрыты современные тенденции развития криптографических технологий на базе децентрализованных баз данных и возможностей их непосредственного внедрения в сферу финансово-платежных инструментов как на уровне частных решений, так и государственных финансовых институтов. Раскрыты особенности проведения ICO и IEO, а также появления новых форм криптовалют, таких как стейблкоин и цифровые деньги государственных правительств.

Выводы. Для регулирования этой инновационной сферы деятельности, сегодня существует объективная необходимость в создании нормативно-правовых актов, способных защищать от внешних и внутренних угроз, при этом сбалансировав и установив интересы, права и обязательства всех сторон выпуска и обращения криптовалют.

Ключевые слова: блокчейн, криптовалюта, децентрализованные реестры, базы данных, ICO, IEO, DLT, стейблкоин, цифровой актив, токен.

Vasyl VOROBETS

graduate student of the Department of Taxes and Fiscal Policy of Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, liderua4@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9160-9492

ADVANTAGES OF USING BLOCKCHAIN TECHNOLOGY IN THE CONDITIONS OF DIGITIZATION OF FINANCIAL INSTRUMENTS

Introduction. The decentralized system for accounting and data storage, which is known as blockchain, has received and continues to be widely used in the financial sector, being the basis for the functioning of cryptocurrency. The article presents the institutional foundations of managing financial and economic security in the context of digitalization, the relationship of the influence of internal and external threats, determines the internal and external factors that have

both direct and indirect effects on the security of the subjects of payment transactions in the development of blockchain technologies.

*The **purpose** is to justify the introduction of equilibrium indicators between permissive and prohibitive measures to regulate the blockchain industry and its products, to study the nature and intensive development of the cryptocurrencies within its adaptation to global financial systems, taking into account the risks that arise in this area when applying blockchain technology to Ukrainian economic realities.*

***Results.** The article reveals modern trends in the development of cryptographic technologies based on decentralized databases, and the possibilities of their direct implementation in the field of financial and payment instruments, both at the level of private decisions and state financial institutions. The features of conducting ICOs and IEOs, as well as the emergence of new forms of cryptocurrency, such as stablecoin and digital money of state governments, are disclosed.*

***Conclusions.** To regulate this innovative field of activity, today there is an objective need to create legal acts that can protect against external and internal threats, while balancing and establishing the interests, rights and obligations of all parties to the issue and circulation of cryptocurrency.*

***Keywords:** blockchain, cryptocurrency, decentralized registers, databases, ICO, IEO, DLT, stablecoin, digital asset, token.*

***JEL Classification:** G1, G18; E44.*

Постановка проблеми. Сьогодні сфера цифровізації економіки, технології блокчейн і криптовалют приваблює увагу як приватного бізнесу, так і державних органів. Зазначені процеси знаходять своє відображення в наукових колах, серед фахівців інформаційних технологій, експертів, економістів. Дослідження технології блокчейн, розвиток ICO та IEO (Initial Exchange Offering), що характеризують собою процеси первинного розміщення токенів з метою залучення фінансових ресурсів, а також основні ризики, пов'язані з інвестуванням в криптовалюту, такі як незахищеність з боку держави, відсутність регулювання у цій сфері, відсутність контролю за фінансовим станом емітента та цільових перевірок за характером використання коштів, призводять до необхідності більш детального аналізу можливостей блокчейну в процесі цифровізації економічних відносин.

Ця проблематика набуває актуальності в умовах транспарентного суспільства та посилення процесів сингулярності, коли технології випереджають будь-які інші сфери людської діяльності через їх швидку реалізацію для сфери споживання та використання в реальних процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження криптографічних технологій розпочалося у 80-ті роки минулого століття. Чималий внесок у вивчення історії розвитку та функціонування криптовалют внесли такі вчені, як: Е. Шмідт [1], Д. Коен [1], П. Вінья [2], М. Кейсі [2], А. Бабкин [3], Д. Буркальцева [3], М. Мамуренко [4], О. Жмай [4], О. Бречко [5], Т. Желюк [6], Ю. Котляров [8] та багато інших.

Метою статті є визначення основних переваг криптографічних технологій на базі децентралізованих баз даних для розвитку фінансово-економічних відносин і платіж-

них систем в умовах глобальної цифровізації, а також визначення сучасної ролі технології блокчейн, розкриття досвіду роботи з цією технологією у світі та визначення перспективних напрямків її застосування в фінансових операціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. До 2025 р. більшість мешканців Землі подолають шлях від практично повної відсутності доступу до “нефільтрованої” інформації до володіння всією інформацією світу, причому за допомогою пристрою, який вміщується на долоні. Якщо збережеться нинішній темп розвитку технологічних інновацій, більшість з восьми мільярдів землян до того моменту будуть активними користувачами мережі, і слово “діджиталізація стане звичайним явищем в житті людини 21 ст., а перспектива експоненціального зростання обіцяє появу таких можливостей віртуальної реальності, які дадуть змогу отримувати онлайн враження, що можна порівняти за реалістичності з самим життям або навіть краще [1, с. 7].

Зараз, коли кількість користувачів Інтернету в усьому світі зростає безпрецедентно високими темпами, багатьом традиційним інститутам і ієрархічним структурам доведеться змінитися, або вони безнадійно застаріють і не будуть відповідати вимогам сучасного суспільства. Про серйозні зміни, які очікують суспільство в найближчому майбутньому, вже засвідчують труднощі, з якими стикаються безліч великих і малих компаній. Комунікаційні і цифрові технології продовжать трансформувати звичні для нас суспільні інститути, справлятимуть безпосередній вплив на побудову нових бізнес-зв'язків, розвиток комунікацій.

На фоні трансцендентних змін на перший план виходять технології, що матимуть безпосередній вплив на нові економічні реалії й одночасно відповідатимуть стандартам інноваційного цифрового суспільства,

а також забезпечуватимуть відповідний рівень довіри, безпеки та швидких і дешевих послуг в умовах обмеженості й економії ресурсів. Їх роль суттєво посилюватиметься на фоні викликів 20-х рр. 21 століття, що будуть пов'язані з новими фінансовими й економічними потрясіннями, епідеміями, випробування нових видів біологічної зброї.

Однією з таких технологій є блокчейн, яка виступає як захищений від несанкціонованого доступу цифровий реєстр загального користування, що веде облік транзакцій у публічній або закритій одноранговій мережі. Розподілений між усіма вузлами мережі реєстр безперервно записує історію операцій з активами між однорангових (одного порядку) вузлами мережі у вигляді блоків інформації. Всі затверджені блоки транзакцій з'єднуються в ланцюжок – з початкового блоку до останнього доданого. Таким чином, блокчейн є єдиним джерелом достовірних даних, а учасники блокчейн-ланцюга бачать тільки ті транзакції, які стосуються саме їх. Замість того, щоб звертатися до третіх осіб, наприклад, фінансово-кредитних організацій, як посередників під час проведення транзакцій, вузли блокчейн-мережі використовують спеціальний протокол консенсусу для узгодження вмісту реєстру, а також криптографічні алгоритми хешування і електронно-цифрові підписи для забезпечення цілісності транзакції і передачі її параметрів.

Основною і головною особливістю блокчейну є використання алгоритмів математичного обчислення, а також виключення людського фактору при прийнятті рішення системою. Хоча нині більшість систем блокчейн обробляють фінансові транзакції, в загальному випадку останні можна розглядати як атомарні зміни стану деякої системи. Наприклад, блокчейн можна використовувати для реєстрації документів і захисту їх від змін. Всі транзакції

в блокчейн зберігаються в єдиному реєстрі або в головній книзі, та складають децентралізовану структуру для прийняття колективних рішень [2, с. 36].

Оскільки транзакції повністю впорядковані за часом, поточний стан системи (набір балансів користувачів у разі фінансового блокчейну) визначається виключно цим реєстром транзакцій. Зберігання всієї історії змін стану системи має свої переваги, наприклад, можливість визначити стан системи в довільний момент часу, “програвши” заново відповідні транзакції. База даних блокчейн має мережу користувачів, кожен з яких зберігає власну копію даних, що породжує спеціальний термін для технології блокчейн: технологія розподіленого реєстру (DLT). Основними елементами мережі DLT є: цифрова головна книга, механізм консенсусу, який використовується для підтвердження транзакцій, та мережа операторів вузлів для налаштування мережі [5, с. 144].

Узагальнюючи термінологію, DLT і блокчейн використовують як взаємозамінні в позиційних документах і популярних засобах масової інформації, хоча DLT можна розглядати як більш загальний термін.

Блокчейн – це універсальний інструмент для побудови різних баз даних, який має наступні переваги:

1. Децентралізація – відсутній головний сервер зберігання даних. Всі записи зберігаються у кожного учасника системи.
2. Повна прозорість. Будь-який учасник може відстежити всі транзакції, що проходили в системі.
3. Конфіденційність. Всі дані зберігаються в зашифрованому вигляді. Користувач може відстежити всі транзакції, але не може ідентифікувати одержувача або відправника інформації, якщо він не знає номер гаманця. Для проведення

операцій необхідний унікальний ключ доступу.

4. Надійність. Будь-яка спроба внесення несанкціонованих змін буде відхилена через невідповідність попереднім копіям. Для легальної зміни даних потрібен спеціальний унікальний код, виданий і підтверджений системою.
5. Компроміс – дані, які додаються в систему, перевіряються іншими учасниками, тобто вони, по суті, перераховують хеш, даючи змогу цифровій інформації поширюватися, але не копіюватися. Технологія блокчейн створила основу нового виду Інтернету. Вона була спочатку розроблена для цифрової валюти (зокрема, на її базі був створений біткоїн), проте сьогодні технічне співтовариство шукає інші потенційні варіанти використання цих технологій.

Важливість технології блокчейн обумовлюється її адаптивністю до різних сфер діяльності, які побудовані на великих базах даних, що особливо актуально в умовах переходу від суспільства інформаційних технологій (IT – information technology) до суспільства баз даних (DT – data technology). На основі цього відбуватиметься прискорений перехід і трансформація сфер аналогового суспільства в цифрове, що матиме відчутний вплив на бізнес, фінанси, соціальні, економічні та політичні відносини.

Реалізація блокчейну як технології на базі першої криптовалюти біткоїн (BTC) та інших альтернативних їй валют, таких як Етеріум (ETH), Ріпл (XRP), Лайткоїн (LTC), Еос (EOS), чітко показав переваги розвитку технології на базі децентралізованих систем, які фактично стають альтернативними платіжними інструментами традиційним фінансовим системам.

Якщо говорити про блокчейн саме з позицій його можливостей у системі фінансових транзакцій, то тут варто виокре-

мити його переваги й недоліки, як складової фінансових інновацій. Категоріально блокчейн більшою мірою стосується технологічних інновацій, проте з огляду його реалізації в системі міжнародних транзакцій, ми повною мірою можемо говорити і про фінансові інновації в частині:

- 1) абсолютно нових підходів до реалізації рішень над традиційними фінансовими інструментами, з поступовим розширенням сфери їх застосування;
- 2) заміни традиційних фінансових інструментів, що здатні сприяти покращенню фінансового стану як звичайних користувачів, так і господарюючих суб'єктів, що можуть їх використовувати в своїй діяльності;
- 3) його використання в конкретному сегменті фінансового ринку;
- 4) хеджування високої волатильності ринкових параметрів, особливо в умовах фінансових криз;
- 5) впровадження у формі нових фінансових процесів, прийомів чи стратегій, спрямованих на використання нових продуктів на базі розподіленого реєстру.

В ідеальному випадку обробка транзакцій в рамках блокчейн технології має відповідати таким властивостям:

- транзакції мають бути узгоджені з поточним станом системи. У разі фінансових транзакцій, якщо баланс певного користувача А становить 1000 у. о., він не може заплатити користувачу В 10000 у. о.;
- транзакції мають бути авторизовані. Тільки у користувача А повинен бути ключ здійсненню транзакцій від імені А;
- транзакції мають бути незмінними. Після того, як транзакція записана до реєстру, її неможливо змінити (наприклад, якщо в реєстрі записана транзакція, в якій А платить В 100 у. о., у

зловмисника не повинно бути можливості змінити суму платежу, його відправника або одержувача);

- транзакції мають бути кінцевими. Після того, як транзакція записана до реєстру, її неможливо звідти видалити, що, по суті, призводить до повернення грошей відправнику;
- стійкість до цензури. Якщо транзакція відповідає всім правилам блокчейну, вона повинна бути додана до нього.

Відповідність поточному стану системи задовольняється за рахунок перевірки транзакцій зі станом, що зберігається в захищеній від зловмисників пам'яті. Оскільки поточний стан системи можна відновити за допомогою блокчейн, цей вид захисту не звужує безпеку системи в цілому. Це припущення вводить обмеження на блокчейн, яке полягає в організації зберігання транзакцій таким чином, щоб надійна верифікація транзакцій займала не надто багато часу.

Таким чином, якщо говорити про перспективи впровадження блокчейн в фінансову систему, основною перевагою її розвитку і всебічного застосування може стати можливість підвищення ефективності самої фінансової системи без додаткового навантаження на посередницькі структури (економія фінансових ресурсів на адміністративні центри та їх послуги), оскільки перевагою самої технології і є мінімізація впливу посередників та довіра між контрагентами на всіх стадіях руху чи то товарів, робіт та послуг, чи безпосередньо їх фінансового забезпечення.

Варто зазначити, що хоча усвідомленість про переваги технології блокчейну істотно зросла, проте існують значні перешкоди для широкомасштабного її застосування. Основними з них є: невизначеність у галузі права, колективні зусилля щодо стандартизації основних вимог до впровадження блокчейну, відносна дороговизна

розробки та відсутність у достатній кількості висококваліфікованих спеціалістів, які могли б забезпечити вдосконалення його транзакційної спроможності, через розробку нових версій (поколінь) блокчейну, типу 2.0, 3.0, 4.0. Також існують труднощі в забезпеченні довіри до криптовалют, що зумовлено відсутністю їх матеріального забезпечення і поки що вони лише прирівняні до валют, або вважаються їх аналогами у більшості держав світу.

Проте, незважаючи на ці недоліки, можна визначити наступні переваги блокчейну для його використання у фінансовому секторі:

1. Блокчейн має великий потенціал, щоб впровадити простоту й ефективність у фінансову сферу та її основні інструменти за рахунок створення нової інфраструктури фінансових сервісів;
2. Блокчейн не є панацеєю: його треба розглядати як одну з багатьох технологій, на основі яких буде формуватися інфраструктура фінансових сервісів нового покоління;
3. Застосування блокчейну буде різнитися в кожному конкретному випадку, і в кожному з них технологія буде використовуватися по-різному для отримання різних переваг і вигод;
4. Цифрова ідентифікація особистості є критично важливою для того, щоб використання блокчейну поширилося на нові вертикалі; електронна фіатна валюта (електронні гроші, виражені в одній із державних валют, і є одним з видів грошових одиниць платіжної системи держави) на часі впровадження, її обговорюють провідні уряди та центральні банки світу, поряд з іншими можливостями, вона здатна збільшити вигоди від використання блокчейну;
5. У тих фінансових секторах, де застосування блокчейну дало б максимальний ефект, необхідна глибока кооперація

між учасниками ринку, розробниками і регуляторами, що ускладнить і затягне його впровадження;

6. Нова інфраструктура фінансових послуг на базі блокчейну по-новому вбудує процеси і поставить під сумнів традиційні підходи, які лежать в основі сьогоднішніх бізнес-моделей.

З позицій правового регулювання доля криптовалют і технології блокчейн багато в чому визначатиметься правовими підходами до їх подальшого функціонування. В Україні, як і в інших державах світу, поки зберігається дисбаланс між економічними реаліями ринку та розвитком законодавства, що ускладнює створення формально-інституціональних норм регламентації процедури емісії та обігу криптовалют і посилює можливі ризики на макро- і мікрорівнях [4, с. 127]. Незважаючи на інституціональну невизначеність, у 2017 р. Україна впевнено увійшла до списку країн-лідерів із використання криптовалют.

Спочатку Національний банк України прирівняв криптовалюту до грошових сурогатів, які не мають реальної вартості і заборонені до використання фізичними та юридичними особами. Однак після тривалих консультацій із біткоїн-спільнотами в 2016 р. в Україні був підписаний меморандум про запуск системи децентралізованих онлайн-аукціонів у державних установах на муніципальних і обласних рівнях, створеної для приватизації й оренди державного майна та видачі ліцензій. Також була представлена концепція порталу електронного уряду E-Ukraine з метою взаємодії громадян, бізнесу та держави [6, с. 56].

З 2016 року Українська біржа стала першим у світі майданчиком, де здійснювалися торги ф'ючерсами (похідними цінними паперами) на криптовалюту. Разом з тим, в Україні досі не вироблено підходу до регулювання криптовалютної діяльності

та визначення правового статусу цифрових валют. Однак у судовій практиці зазначено, що “біткоїн не є річчю в розумінні ст. 179 Цивільного кодексу України і не має ознак матеріального світу” [7].

В листопаді 2019 р. в парламенті України був зареєстрований законопроект “Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо оподаткування операцій з криптоактивами”, яким запропоновано внести до законодавчої бази визначення понять “віртуальний актив”, “криптоактив”, “операція з криптоактивами”, “розподілений реєстр”, “токен” та “токен-актив”. Також, відповідно до законопроекту, пропонується запровадити 5% податок на прибуток від операцій з віртуальними валютами. За задумом ініціаторів, такий крок стимулює розвиток ринку віртуальних активів в Україні та допоможе отримати додаткові доходи до бюджету. Утім криптовалюта – зручний інструмент не лише для електронних розрахунків та доволі ризикованих інвестицій, а й для відмивання грошей та фінансування злочинності. Тому законодавчі ініціативи мають відповідати міжнародним вимогам щодо

ідентифікації користувачів у системі децентралізованих баз даних (KYC – know your customers), а також запобіганню операціям з доходами, отриманими злочинним шляхом (AML – anti money laundering) [8].

На початок 2020 року налічують понад 4000 видів криптовалют, і з розвитком цифрових активів їх кількість активно зростає. Ринок криптовалют функціонує і дає змогу проаналізувати детальніше їх вартість, а тому для аналізу ми вибрали ТОП 10 криптовалют згідно з рейтингом міжнародної цифрової платформи coinmarketcap.com. Розглянемо їх види за обсягом капіталізації станом на березень 2020 року (табл. 1).

Якщо проаналізувати динаміку зміни ціни на головну криптовалюту, то з 2015 р. вона мала зростаючий тренд, починаючи приблизно з 350 дол. США за 1 BTC, і у 2017 р. його вартість на світових біржових платформах досягла 20000 дол. США. Після чого відбувся спад ціни біткоїна на фоні зменшення його капіталізації, аж до 3200 дол. США, з наступним зростанням до 13500 навесні 2019 р. і падінням до 3800 в березні 2020 р. Сьогодні ціна біткоїна коливається в межах 5600–6500 дол. США за 1 BTC.

Таблиця 1

Основні ринкові показники провідних криптовалют світу [8]

№	Назва криптовалюти	Позначення	Ринкова капіталізація, млн дол. США	Ціна, дол. США	Кількість монет в обороті, млн. шт.
1.	Bitcoin	BTC	115 980,4	6300	18,295
2.	Ethereum	ETH	14 623,6	132	110,310
3.	Ripple	XRP	7 614,0	0,17	43 935
4.	Tether	USDT	4 645,4	1	4 640
5.	BitcoinCash	BTH	3 971,1	216	18,358
6.	BitcoinSV	BSV	2 892,9	157	18,355
7.	Litecoin	LTC	2 490,9	39	64,3
8.	Eos	EOS	2 036,8	2,21	921,363
9.	BinanceCoin	BNB	1 888,6	12,2	155,536
10.	Tezos	XTZ	1 113,7	1,58	705,020

Незважаючи на такі валютні коливання ціни, біткоїн на сьогодні залишається найпоширенішою і найдорожчою криптовалютою. Цінова політика стосовно біткоїна визначається виключно спекулятивним попитом на міжнародних біржових платформах з торгівлі криптовалютами, обсяг капіталізації першої в світі децентралізованої криптовалюти становить понад 110 млрд дол. США, що становить більше 66% світового ринку криптовалют [8].

Графік індексу домінування біткоїна поданий на рис. 1.

Як бачимо з рис. 1, домінування біткоїна до березня 2017 р. було визначальним і становило приблизно 96%, проте саме після цього періоду відбувся стрімкий ріст альтернативних криптовалют, індекс домінації біткоїна почав опускатися до рівня 71–51%, а найнижчим цей показник був на початку 2018 р. – 38%. Варто зазначити, що саме в цей період вартість біткоїна мала найвищі в історії показники на рівні 20 тис. дол. США.

Проте й інші криптовалюти показували свої ринкові максимальні ціни, зокрема друга за популярністю криптовалюта Етеріум (ETH) на початку 2018 р. на піку ціни вартувала 1350 дол. США, а третя –

Ріпл (XRP) у своїй вартості піднімалась до 3,5 дол. США. Отож, альтернативні до біткоїна криптовалюти одиниці втратили понад 90% і більше своєї вартості, водночас перша криптовалюта на сьогодні втратила близько 70% своєї максимальної ціни [9].

Така цінова нестабільність на ринку криптовалют створює додаткові ризики для їх користувачів, що й обумовлює той факт, що криптовалюти поки не зайняли своє місце як платіжні засоби та системи розрахункових одиниць за певні товари чи послуги. Проте висока волатильність дає змогу окремим категоріям холдерів-інвесторів, а також трейдерів у разі вдалого вибору поведінки на ринку створювати високу прибутковість у короткий період часу. Визначальним фактором високої волатильності криптовалют є рівень капіталізації як всього ринку (загальна капіталізація ринку, порівняно з початком 2018 р., впала більш як на четверть – з 870 млрд дол. США до 200 млрд дол. США), так і капіталізація окремих з них, і “переливання” її між різним криптовалютними активами. Часто можна визначити пряму залежність ціни криптовалюти від MarketCap [9] показників.

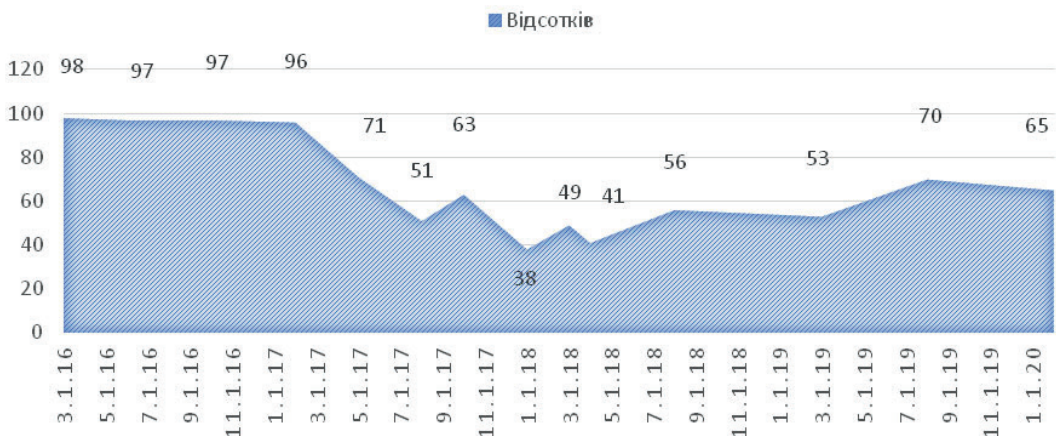

Рис. 1. Індекс домінування біткоїна на ринку криптовалют з 2016 по 2020 рр. [10]

Причиною зростання попиту на альтернативні криптовалюти в 2017 р. також була система первинного розміщення монет (токенів) на криптовалютних біржах (ICO – Initial Coin Offering), яка переважно відбувалася на базі блокчейну Етеріуму (ETH), що містить розумні контракти (smart contract). ICO стало основним способом залучення інвестиційних коштів у безліч проектів, пов'язаних з блокчейном. Проте, згідно з дослідженням Statist Group, близько 80% ICO-проектів виявилися провальними, і хоча в сумі вони залучили десяту частину всіх коштів інвесторів (із залучених в 2017 р. 11,9 млрд дол. США, 1,34 млрд фінансування отримали шахраї), це підірвало довіру інвесторів до такої системи інвестування. Крім того, законодавче регулювання цієї сфери в більшості країн світу так і не вийшло на новий рівень, через що інвестори незахищені від шахрайства і понесли суттєві втрати капіталу.

Сьогодні не можна сказати, що інтерес до ICO повністю вичерпався, проте ситуація кардинально змінилася, порівняно з кінцем 2017 р., коли в день проводили 50–60 нових ICO. Але для більшої захищеності інвесторів криптобіржі почали пропонувати новий формат участі в первинному розміщенні криптоактивів, де вони виступають посередниками і гарантами таких операцій – система отримала назву IEO (Initial Exchange Offering).

Тобто, оскільки потреба в фінансуванні криптовалютних проектів залишається актуальною, то на сьогодні це питання вирішується двома шляхами. Перший – це private placements, коли проект збирає необхідну суму в закритому режимі (найяскравіший приклад – Telegram), що передбачає доволі високий початковий інтерес до проекту. Другий шлях – домовленість з біржами про первинне розміщення на біржі або IEO. В другому випадку біржа, ви-

ступаючи гарантом, проводить попередню аудиторську та технічну перевірку проекту та його токенів, оцінює інвестиційну привабливість і потенціал проекту, після чого оголошує про старт “токенсейлу” на біржі. Інвестори, що купують токени, не надсилають кошти на смарт-контракт (як це відбувається в ICO), а реєструються на біржі і купують монети відразу зі свого особистого облікового запису [11].

На фоні високої волатильності криптовалют в 2018 р. в блокчейн середовищі з'явилося нове поняття – стейблкоїн (stablecoins) – це криптовалюта, яка має стабільну ціну, що не схильна до волатильності, на відміну від традиційних криптовалют. Така властивість досягається завдяки прив'язці курсу стейблкоїнів до стабільних активів, наприклад, фіатних валют (долара США, євро), або фізичних активів (нафти, золота).

Однак сьогодні багато розробників працюють над тим, щоб прибрати залежність стейблкоїнів від традиційних активів, оскільки вони суперечать базовій властивості криптовалют – децентралізації. Так, популярною є ідея прив'язки курсу стейблкоїнів до CPI (індексу споживчих цін) – показника, який відображає середньостатистичну вартість кошика споживчих товарів і послуг.

Однією з головних причин створення стейблкоїнів якраз і є ідея їх використання як засобу, що дасть змогу робити щоденні побутові платежі. Ідеальний стейблкоїн має виконувати три функції:

1. Виступати засобом обміну (купівля та продаж товарів і послуги безпосередньо, без посередників та бартерних операцій).
2. Бути засобом зберігання активів (збереження заощаджень протягом тривалого часу без втрати їх вартості).
3. Використовуватися як розрахункова одиниця (дає змогу вимірювати і порівнювати вартість товарів і послуг).

Тобто стейблкоїни за своєю функціональною належністю і сутністю, по-перше, більше відповідають характеристикам грошей, а по-друге, виконують роль цифрових активів із повноцінними платіжними функціями, на базі яких можна буде розвивати розгалужену інфраструктуру забезпечення їх функціонування та розвитку (від нових фінансових сервісів до мерчантів).

Існує два типи стейблкоїнів:

1. Стейблкоїни, забезпечені активом, до якого вони прив'язані (власники такого типу стейблкоїну за законом мають право на базові активи).
2. Стейблкоїни, які залишаються стабільними, порівняно з ціною активу, але не надають право власності на актив. Цей тип стейблкоїну підтримується стабільно завдяки оригінальним, складним системам, які запобігають розбіжності між ціною активу і ціною самого стейблкоїну.

Серед стейблкоїнів, які прив'язані до базових активів, можна виокремити:

1. Tether (USDT) – найпопулярніший стейблкоїн, прив'язаний до долара США (1 USDT = 1 дол. США), – четверта по капіталізації криптовалюта відповідно до даних coinmarketcap.com (див. табл. 1). Іншими прикладами стейблкоїнів, прив'язаних до долара США, є Carbon, NuBits, USD Digital.
2. DGX Token – стейблкоїн, який запланований як майбутній золотий стандарт обміну цінностями в екосистемі Етеріума (ETH). Цей токен сумісний з розумними контрактами Ethereum.
3. Basecoin – ідея якого полягає в тому, що протокол basecoin може бути прив'язаний до вартості будь-якого активу або кошика активів, динамічно коригуючи його ринкову ціну за допомогою творчого використання комбінації токенів.

4. Libra, Gram – проектні стейблкоїни найбільших соціальних мереж Facebook та Telegram.

Популярність стейблкоїнів, як одиниць стабільної вартості цифрових активів, сприяла тому, що уряди багатьох країн світу разом з їх центральними банками почали розробляти проекти національних криптовалют на базі блокчейн технології. Зокрема, в США вже заявили про розробку цифрового долара і до травня 2020 р. планують представити Білу книгу (Whitepaper) проекту. Аналогічні проекти вже запускані, або перебувають на стадії тестування в таких країнах, як Китай, Японія, Німеччина, Швейцарія, Великобританія, Франція, Україна. Як зазначають представники МВФ, державні цифрові валюти можуть принести безліч переваг в традиційну фінансову систему, оскільки відчинять двері для більш ефективних платіжних сервісів, зроблять їх доступними відразу для великої кількості користувачів, підвищать стабільність і зниження вхідних бар'єрів для нових корпорацій та підсилять інструменти монетарної політики. Також державні цифрові валюти можуть стати суттєвим засобом протидії для появи і росту нових криптовалютних проектів, за якими, як правило, не простежуються ні технологічні рішення, ні вдосконалення діючих характеристик і масштабованості блокчейну [11].

Висновки. Результати нашого дослідження доводять, що хоча блокчейн технології не стали "проривними" в плані їх масового використання на кінець 2019 року, проте 2020 рік може стати визначальним для децентралізованих систем управління, що буде обумовлено кризовими економічними явищами та перебудовою фінансових систем як на локальному, так і на глобальному рівнях. Додаткові стимули для розвитку технології матиме пандемія Covid-19, яка прискорюватиме активізацію таких сер-

вісів, що будуть напряму пов'язані з онлайн ресурсами, цифровими та електронними системами платежів, комунікацій та інших форм соціальної взаємодії. Також можна очікувати, що в міру того, як все більше компаній будуть інвестувати кадрові та фінансові ресурси в блокчейн і все глибше розуміти, як ця технологія може поліпшити їх бізнес-процеси і фінансові результати, блокчейн-технологія буде набирати популярності, оскільки її переваги в сфері економії витрат, конкуренції й окупності інвестицій стануть більш помітними.

На нашу думку, обмін інформацією як всередині, так і між різними галузями економіки дасть можливість технологіям розподіленого реєстру вийти на абсолютно новий рівень. У міру встановлення взаємозв'язків між блокчейном і іншими новими технологіями, зокрема автоматизацією і хмарними рішеннями, нанотехнологічними відкриттями та досягненнями в сфері квантової фізики, блокчейн може створити і реалізувати конкурентні переваги, які неможливо досягнути в інших існуючих технологіях. Доказом цього є увага до децентралізованих систем з боку банківського сектору, державних фінансових інститутів та транснаціональних корпорацій, які інвестують значні ресурси в дослідження і технологію.

Список використаних джерел

1. Шмідт Е., Коен Д. *Новий цифровий світ: як технології змінюють життя людей, моделі бізнесу і розуміння держав* ("The new digital age"). Москва: "МАНН, Іванов і Фербер", 2013.
2. Вinya П., Кейсі М. *Епоха криптовалют. Як біткоїн і блокчейн змінюють світовий економічний порядок*. Москва: "МАНН, Іванов і Фербер", 2017.
3. Бабкин А. В., Буркальцева Д. Д. *Криптовалюти и блокчейн технологии в цифровой экономике: история развития*. URL : https://ntv.spbstu.ru/fulltext/E10.5.2017_01.PDF.

4. Мамуренко М.С., Жмай О.В. *Переваги та недоліки застосування криптовалюти в умовах сучасної ринкової економіки України*. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Вип. 26. Ч.1. 2019. С. 127–130.

5. Бречко О.В. *Криптовалюта як феномен нової фінансової інфраструктури: проблеми теоретичного осмислення та практичного використання*. *Економічний аналіз*. 2017. Т.27 (3). С.144–150.

6. Желюк Т.Л., Бречко О.В. *Використання криптовалюти на ринку платежів: нові можливості для національних економік*. *Вісник THEU*. 2016. №3. С. 50–60.

7. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV*. Редакція: 14.01.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

8. Котляров Ю. *Податки на біткоїни в Україні: за і проти*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/10/4/641235/>.

9. *Top 100 Cryptocurrencies by Market Capitalization*. URL : <https://coinmarketcap.com>

10. *Market cap BTC dominance (calculated by tradingview)*. URL : <https://ru.tradingview.com/symbols/CRYPTOCAP-BTC.D/>.

11. *Что такое первичное биржевое предложение и чем оно отличается от ICO*. URL : <https://forklog.com/chto-takoe-pervichnoe-birzhevoe-predlozhenie-i-chem-ono-otlichaetsya-ot-ico/>.

12. *Государственные валюты на подходе* BitsMedia. 2017. URL : <https://bits.media/news/gosudarstvennye-kriptovalyuty-na-podkhode/>.

References

1. Shmidt, E., Koen D. (2013). *Novyi tsyfrovyyi svit: yak tekhnolohii zminiuiut zhyttia liudey, modeli biznesu i rozuminnia derzhav* [The new digital world: how technology is changing people's lives, business models and understanding of states] ("The new digital age"). Moscow: "MANN, Ivanov y Ferber" [in Ukrainian].
2. Vinya, P., Keysi, M. (2017). *Epokha kryptovalyut. Yak bitkoin i blokchein zminiuiut svitovyyi ekonomichnyi poriadok* [The era of cryptocurren-

cies. Both bitcoin and blockchain are changing the world economic order]. Moscow: "MANN, Ivanov y Ferber" [in Ukrainian].

3. Babkin, A.V., Burkaltseva, D.D. Kriptovalyuty i blokcheyn tekhnologii v tsifrovoy yekonomike: istoriya razvitiya [Cryptocurrencies and blockchain technologies in the digital economy: a history of development]. Available at: https://ntv.spbstu.ru/fulltext/E10.5.2017_01.PDF.

4. Mamurenko, M.S., Zhmay, O.V. (2019). Perevahy ta nedoliky zastosuvannya kryptovaliuty v umovakh suchasnoi rynkovoï ekonomiky [Advantages and disadvantages of using cryptocurrency in the modern market economy of Ukraine]. *Naukovyï visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*, 26, 127– 130 [in Ukrainian].

5. Brechko, O.V. (2017). Kryptovaliuta yak fenomen novoi finansovoï infrastruktury: problemy teoretychnoho osmyslennia ta praktychnoho vykorystannia [Cryptocurrency as a phenomenon of new financial infrastructure: problems of theoretical comprehension and practical use]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 27, 144–150 [in Ukrainian].

6. Zhelyuk, T.L., Brechko, O.V. (2016). Vykorystannia kryptovaliuty na rynku platezhiv: novi mozhlyvosti dlia natsionalnykh ekonomik [The use of cryptocurrency in the payments market: new opportunities for national economies]. *Visnyk TNEU – Bulletin of TNEU*, 3, 50– 60 [in Ukrainian].

7. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. Redaktsiya: 14.01.2020 r. [Civil Code of Ukraine]. (2003, January, 16). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

8. Kotliarov, U. Podatky na bitkoiny v Ukraini: za i proty [Taxes on bitcoins in Ukraine: pros and cons]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2018/10/4/641235/>.

9. Top 100 Cryptocurrencies by Market Capitalization. Available at: <https://coinmarketcap.com>.

10. Market cap BTC dominance (calculated by tradingview). Available at: <https://ru.tradingview.com/symbols/CRYPTOCAP-BTC-D/>.

11. Chto takoye pervichnoye birzhevoye predlozheniye i chem ono otlichayetsya ot ICO [What is an initial exchange offering and how it differs from an ICO]. Available at: <https://forklog.com/chto-takoe-pervichnoe-birzhevoe-predlozhenie-i-chem-ono-otlichaetsya-ot-ico/>.

12. Hosudarstvennye valyuty na podkhode BitsMedia. 2017. [Government currencies on the way of BitsMedia]. Available at: <https://bits.media/news/gosudarstvennye-kriptovalyuty-na-podkhode/>.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Ольга КИРИЛЕНКО

*доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, kyrylenko.olga@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5504-5519*

Віктор РУСІН

*кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, viktor.rusin@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4155-1891*

НАПРЯМИ МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ШАХРАЙСТВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Вступ. В Україні відбувається надзвичайно важливий і складний процес формування сучасної і дієвої системи публічних закупівель, спрямованої на створення конкурентного середовища та подальший розвиток добросовісної конкуренції у сфері закупівель за державні кошти, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань шляхом послідовної адаптації законодавства України до стандартів Європейського Союзу. Завданням реформи державних закупівель є суттєве зниження фінансових шахрайств у цій сфері та досягнення економії державних коштів.

Мета – проаналізувати процес реформування сфери публічних закупівель в Україні, акцентувати на новітніх змінах, обґрунтувати пропозиції щодо шляхів мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель.

Результати. Розглянуто основні віхи формування та вдосконалення системи публічних закупівель в Україні. Акцентовано на особливостях сучасного етапу, що полягають у створенні кращих умов для учасників торгів та попередженні фінансових шахрайств у публічних закупівлях, розширенні переліку порушень і посиленні штрафних санкцій. Наведено дані щодо найбільш поширених видів порушень серед замовників закупівель.

Висновки. Зазначено наявні ризики проведення недоброчесної конкуренції при закупівлях та обґрунтовано шляхи мінімізації фінансових шахрайств у цій сфері. Наголошено на важливості превентивних заходів, за допомогою яких можна виявляти порушення до моменту укладення договору. В контексті посилення результативності контрольних заходів запропоновано запровадження прямої норми кримінальної відповідальності за порушення у сфері публічних закупівель. Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері публічних закупівель, що у підсумку дасть можливість більш економно й ефективно використовувати публічні кошти.

Ключові слова: публічні закупівлі, порушення, фінансові шахрайства, штрафні санкції, шляхи мінімізації шахрайств.

Табл.: 1, рис.: 2, бібл.: 18.

Ольга КИРИЛЕНКО

доктор экономических наук, профессор, заслуженный деятель науки и техники Украины, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

Виктор РУСИН

кандидат экономических наук, доцент, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

НАПРАВЛЕНИЯ МИНИМИЗАЦИИ ФИНАНСОВЫХ МОШЕННИЧЕСТВ В СФЕРЕ ПУБЛИЧНЫХ ЗАКУПОК

Введение. В Украине происходит чрезвычайно важный и сложный процесс формирования современной и эффективной системы публичных закупок, направленной на создание конкурентной среды и дальнейшее развитие добросовестной конкуренции в сфере закупок за государственные средства, а также обеспечение выполнения международных обязательств путем последовательной адаптации законодательства Украины к стандартам Европейского Союза. Задачей реформы государственных закупок является существенное снижение финансовых махинаций в этой сфере и достижение экономии государственных средств.

Цель – проанализировать процесс реформирования сферы публичных закупок в Украине, акцентировать на новейших изменениях, обосновать предложения, касающиеся путей минимизации финансовых мошенничеств в сфере публичных закупок.

Результаты. Рассмотрены основные вехи формирования и совершенствования системы публичных закупок в Украине. Акцентировано на особенностях современного этапа, заключающихся в создании лучших условий для участников торгов и предупреждении финансовых махинаций в публичных закупках, расширении перечня нарушений и усилении штрафных санкций. Приведены данные по наиболее распространенным видам нарушений среди заказчиков закупок.

Выводы. Определены имеющиеся риски осуществления нечестной конкуренции при закупках и обоснованы пути минимизации финансовых махинаций в этой сфере. Подчеркнута важность превентивных мер, с помощью которых можно выявлять нарушения до момента заключения договора. В контексте усиления результативности контрольных мероприятий предложено введение прямой нормы уголовной ответственности за нарушения в сфере публичных закупок. Реализация предложенных мероприятий будет способствовать повышению эффективности государственной политики в сфере публичных закупок, что в итоге даст возможность более экономно и эффективно использовать публичные средства.

Ключевые слова: публичные закупки, нарушения, финансовые мошенничества, штрафные санкции, пути минимизации мошенничества.

Olga KYRYLENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., Emeritus of Science and Technology of Ukraine, Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, kyrylenko.olga@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-5504-5519

Victor RUSIN

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, viktor.rusin@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4155-1891

DIRECTIONS OF MINIMIZATION OF FINANCIAL SCAMS IN THE FIELD OF PUBLIC PROCUREMENT

Introduction. *Ukraine is undergoing an extremely important and complex process of forming a modern and effective public procurement system aimed at creating a competitive environment and further developing fair competition in public procurement, as well as ensuring compliance with international obligations by consistently adapting Ukrainian legislation to EU standards. The task of public procurement reform is to significantly reduce financial fraud in this area and achieve savings in public funds.*

The purpose of the article is to analyze the process of reforming the public procurement in Ukraine, focusing on the latest changes, substantiation of proposals for ways to minimize financial fraud in the field of public procurement.

Results. *The main milestones of formation and improvement of the public procurement system in Ukraine are considered. Emphasis is placed on the features of the current stage, which are to create better conditions for bidders and prevent financial fraud in public procurement, expanding the list of violations and strengthening penalties. Data on the most common types of violations among procurement customers are given.*

Conclusions. *The existing risks of unfair competition in procurement are indicated and the ways of minimizing financial fraud in this area are substantiated. Emphasis is placed on the importance of preventive measures that can be used to detect violations before the conclusion of the contract. In the context of strengthening the effectiveness of control measures, it is proposed to introduce a direct rule of criminal liability for violations in the field of public procurement. The implementation of the proposed measures will help increase the effectiveness of public policy in the field of public procurement, which will ultimately allow for more economical and efficient use of public funds.*

Keywords: *public procurement, violations, financial fraud, penalties, ways to minimize fraud.*

JEL Classification: H570.

Постановка проблеми. Сфера публічних закупівель охоплює величезний ринок товарів, робіт та послуг, через який витрачається значна частина державних коштів. За даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОСЕС), частка публічних закупівель у ВВП країн світу коливається від 12% до 20%, а в окремих випадках – досягає ¼ [1]. Тому ефективно

та прозоре здійснення закупівель, створення конкурентного середовища, унеможливлення фінансових шахрайств та проявів корупції, розвиток добросовісної конкуренції є запорукою раціонального й ощадного витрачання публічних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти здійснення публічних закупівель досліджують

багато українських науковців, зокрема: В. Горин [2], Т. Копотієнко [3], І. Круп'як [4], К. Назарова [3], А. Олефір [5], М. Письменна [6], Н. Ткаченко [7], Н. Хорунжак [8], С. Юшко [9] та інші. У працях вчених обґрунтовано наукові підходи до формування ефективної системи публічних закупівель, принципи їх здійснення, шляхи вдосконалення у контексті кращого світового досвіду. Разом з тим, в умовах становлення вітчизняної системи публічних закупівель і динамічних змін, які відбуваються в економічному житті країни, існує потреба проведення подальших наукових пошуків у сфері розробки теорії й обґрунтування шляхів удосконалення практики публічних закупівель.

Мета статті полягає в аналізі процесу реформування сфери публічних закупівель в Україні, акцентуванні на новітніх змінах, обґрунтуванні пропозицій щодо напрямків мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні у 2014 р., разом із ухваленням закону “Про здійснення державних закупівель”, був започаткований процес формування сучасної і дієвої системи публічних закупівель, спрямованої на створення прозорого та конкурентного середовища і подальший розвиток добросовісної конкуренції у закупівлях за державні кошти, запобігання проявам корупції у цій сфері, а також забезпечення виконання міжнародних зобов'язань шляхом послідовної адаптації законодавства України до стандартів ЄС. Основним завданням реформи публічних закупівель було визначено суттєве зниження корупції та досягнення економії державних коштів.

Наступним кроком реформування стало запровадження у 2015 році в пілотному режимі електронної системи закупівель ProZorro, яка дала змогу постачальникам

подавати свої пропозиції в електронному вигляді і зробила весь процес здійснення закупівель прозорим. Система ProZorro була створена за участю громадських активістів, представників бізнесу та влади, світових експертів і громадських організацій.

Важливою віхою у процесі створення сучасної системи публічних закупівель стало ухвалення у 2016 р. урядової Стратегії реформування системи публічних закупівель, а також набуття чинності Закону України “Про публічні закупівлі”, згідно з яким запроваджено систему електронних закупівель та електронну систему оскарження ProZorro. Того ж року Україна приєдналася до Угоди Світової організації торгівлі про державні закупівлі.

У 2018 р. були реалізовані заходи щодо створення комплексної системи захисту інформації електронної системи публічних закупівель і впровадження Державною аудиторською службою онлайн моніторингу закупівель з метою запобігання порушенням законодавства. Крім того, у 2017–2019 рр. запроваджено автоматичний обмін інформацією з низкою органів влади і державних реєстрів, зокрема з Державною фіскальною службою; на стадії технічної реалізації наразі перебуває обмін інформацією з Державною казначейською службою.

Науковці, практики й учасники закупівель неодноразово акцентували на наявності низки недоліків у системі публічних закупівель, які уможливлювали порушення та фінансові шахрайства [3; 5; 6; 8; 9]. Тому процес удосконалення інституційного та нормативно-правового забезпечення публічних закупівель в Україні триває.

Мінекономіки України на сьогодні здійснює роботу щодо розвитку сфери публічних закупівель у таких напрямках: повна професіоналізація сфери публічних закупівель; автоматизація закупівельних процесів

з метою спрощення закупівель і підвищення їх ефективності; інтеграція електронної системи закупівель з іншими державними електронними системами та реєстрами, запровадження електронної тендерної документації, створення механізмів укладення в електронному вигляді договорів про закупівлю; посилення функції контролю; гармонізація вітчизняного законодавства у сфері закупівель до стандартів ЄС [10].

З 19.04.2020 р. набув чинності Закон України "Про публічні закупівлі" у новій редакції, передбаченій Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про публічні закупівлі" та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель" від 19.09.2019 р. № 114-IX [11]. Зміни, що запроваджені згаданим законом, можна охарактеризувати як черговий етап процесу відлагодження системи публічних закупівель, який відзначається, насамперед, створенням нових зручностей для постачальників, а також посиленням відповідальності посадових осіб замовника за порушення у сфері публічних закупівель, що загалом спрямовано на мінімізацію шахрайств із державними коштами.

Узагальнюючи нові правила публічних закупівель, виокремлюють дві групи новацій:

- 1) зміни для замовників – захист від демпінгу, професіоналізація закупівель, відхилення недобросовісних учасників, захист від тендерних тролів, використання нецінових критеріїв, швидкі закупівлі в електронних каталогах;
- 2) зміни для постачальника – повернення плати за скаргу, оскарження скасованих закупівель, виправлення помилок в пропозиціях, кооперація з іншими учасниками, розширена відповідальність замовника, спрощені допорогові закупівлі [12].

Нові можливості для постачальника, які з'явилися у 2020 р. в умовах останніх за-

конодавчих змін та спрямовані на попередження можливих шахрайств, полягають, зокрема, у наступному:

- збільшення кількості закупівель, в яких вони можуть взяти участь, адже тепер замовники зобов'язані проводити спрощену закупівлю (аналогічна допороговій закупівлі) на суму від 50 тис. грн, а не від 200 тис. грн, як було раніше;
- можливість виправити помилки, які вони допустили в тендерній пропозиції (протягом 24 годин, крім помилок щодо спрощених закупівель);
- для захисту добросовісної конкуренції запроваджено механізм попередження надання постачальниками пропозицій за аномально низькими цінами, які є меншими на 40% або більшими від середньоарифметичного значення ціни/приведеної ціни тендерних пропозицій інших учасників на початковому етапі аукціону та/або меншою на 30% або більше від наступної ціни/приведеної ціни тендерної пропозиції за результатами проведеного електронного аукціону;
- постачальники можуть продати свій товар за допомогою першого державного інтернет-магазину ProZorro Market. У такому випадку постачальники не готують тендерні пропозиції, а один раз надають свої документи, виставляють свій товар і ціну на нього та чекають на замовлення;
- повернення постачальникам коштів за оскарження у випадках, якщо Антимонопольний комітет України: приймає рішення про задоволення або часткове задоволення його скарги; залишає скаргу без розгляду у випадку, якщо замовником усунуто порушення, зазначені в скарзі; приймає рішення про припинення розгляду скарги у випадку, якщо замовником усунуто порушення, зазначені в скарзі;

- замовники не мають права відмінити закупівлю, якщо Антимонопольний комітет України прийняв скаргу постачальника до розгляду. При ухваленні рішення на користь постачальника, замовник має виконати його; за невиконання рішення на директора замовника накладається штраф;
- постачальник може оскаржити відміну замовником усіх висунутих пропозицій щодо закупівель і торгів загалом, як достатньо поширеного прийому у процесі недоброчесної конкуренції;
- замовник зобов'язаний протягом одного робочого дня надати відповідь на питання та вимоги постачальника, які виникають у спрощених закупівлях. Якщо відповідь не надійшла, то процедура закупівель не зможе перейти на наступний етап;
- інші норми, які визначають нові поняття та процедури, а також регламентують порядок їх застосування та спрямовані на попередження шахрайства у сфері публічних закупівель [11; 12; 13].

Ще однією достатньо важливою зміною, запровадженою Законом України від 19.09.2019 р., є збільшення переліку порушень, а також суттєве посилення відповідальності посадових осіб замовника за порушення у сфері публічних закупівель. Так, цим законом внесено зміни в Кодекс України про адміністративні правопорушення, а саме по-новому подана стаття 164-14 “Порушення законодавства про закупівлі”. В табл. 1 наведено перелік порушень у сфері публічних закупівель і розміри штрафів за їх здійснення, що передбачені чинним законодавством.

Згідно з чинним законодавством, відповідальність за порушення у сфері публічних закупівель несуть такі категорії осіб: уповноважені особи; службові (посадові) особи замовників; службові (посадові) осо-

би та члени органу оскарження; службові (посадові) особи уповноваженого органу; службові (посадові) особи центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю; службові (посадові) особи органів, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів (обслуговуючого банку).

Слід зазначити, що незважаючи на вагомі досягнення у сфері публічних закупівель України за останні роки, сформована система наразі не вирішує усі наявні проблеми можливого неефективного та нецільового використання бюджетних коштів. В контексті цього актуальним залишається необхідність мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель.

Як свідчать дані “Модуля аналітики” системи ProZorro, з моменту запровадження в Україні роботи електронної системи ProZorro українськими замовниками було оголошено понад 5,4 млн процедур закупівель. Планова очікувана вартість публічних закупівель становила 3,7 трлн грн. Зменшення вартості лише на 1% від зазначеної суми дало б змогу зекономити 37 млрд грн коштів платників податків. Проте за даними “Модуля аналітики” за період функціонування системи вдалося зекономити 128 млрд грн [14].

В рамках всевітнього дослідження економічних злочинів і шахрайства в Україні кожні два роки, починаючи з 2009 р., проводять опитування українських організацій стосовно найпоширеніших видів економічних злочинів і шахрайств та їх впливу на українські організації. За результатами дослідження 2018 р., до трійки найпоширеніших економічних злочинів в українських організаціях увійшло шахрайство у сфері публічних закупівель. Результати опитування показали, що 33% організацій в Україні стикалися з шахрайством у сфері закупі-

Таблиця 1

Розміри штрафів за порушення законодавства про закупівлі*

Види порушень	Накладаються на:	Розміри
Порушення порядку визначення предмета закупівлі; несвоєчасне надання або ненадання замовником роз'яснень щодо змісту тендерної документації; тендерна документація не відповідає вимогам закону; розмір забезпечення тендерної пропозиції, встановлений у тендерній документації, перевищує межі, визначені законом; неоприлюднення або порушення строків оприлюднення інформації про закупівлі; ненадання інформації, документів у випадках, передбачених законом; порушення строків розгляду тендерної пропозиції. Такі ж дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення.	службових (посадових) та уповноважених осіб замовника	100 НМДГ** 200 НМДГ
Придбання товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель відповідно до вимог закону; застосування конкурентного діалогу або торгів з обмеженою участю, або переговорної процедури закупівлі на умовах, не передбачених законом; невідхилення тендерних пропозицій, які підлягали відхиленню відповідно до закону; відхилення тендерних пропозицій на підставах, що не передбачені законом або не відповідають вимогам закону (безпідставне відхилення); укладення з учасником, який став переможцем процедури закупівлі, договору про закупівлю, умови якого не відповідають вимогам тендерної документації та/або тендерної пропозиції переможця процедури закупівлі; внесення змін до істотних умов договору про закупівлю у випадках, не передбачених законом; внесення недостовірних персональних даних до електронної системи закупівель та неоновлення у разі їх зміни; порушення строків оприлюднення тендерної документації. Такі ж дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення.	службових (посадових) та уповноважених осіб замовника	1500-3000 НМДГ 3000-5000 НМДГ
Невиконання рішення Антимонопольного комітету України як органу оскарження за результатами розгляду скарг суб'єктів оскарження, подання яких передбачено законом	на керівника замовника	2000-5000 НМДГ
Укладення договорів, які передбачають оплату замовником товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель, визначених законом	на керівника замовника	2000-10000 НМДГ

* Систематизовано за Кодексом України про адміністративні правопорушення.

** НМДГ – неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

вель, а це на 11% більше, ніж в середньому у світі [15]. У цьому дослідженні зазначається, що часто випадки шахрайства у сфері закупівель трапляються в організаціях, які неефективно перевіряють постачальників на добросовісність й відсутність у них конфлікту інтересів, та які не мають механізмів контролю за вибором постачальників, укладанням з ними договорів і процесом оплати за їх товари та послуги.

Під час проведення публічних закупівель простежується багато незначних по-

рушень, які виникають через необізнаність замовників та невміння правильно підготувати тендерну документацію. Такі порушення можуть не мати на меті дискримінувати потенційних учасників торгів. Вони часто виникають через елементарну недбалість чи недостатню обізнаність посадових осіб. Проте такі помилки порушують норми чинного законодавства.

Аналізуючи дані Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України про результати здійснення

контролю у сфері публічних закупівель, зазначимо, що найбільш поширеними порушеннями серед замовників закупівель у 2019 р. були:

- обрання не тієї процедури закупівлі;
- недотримання порядку визначення предмета закупівлі;
- встановлення в тендерній документації дискримінаційних умов під час визначення кваліфікаційних критеріїв до учасників;
- встановлення в тендерній документації дискримінаційних умов у частині технічних вимог до предмета закупівлі, яким відповідає лише один виробник;
- встановлення в тендерній документації “прихованих” вимог до учасників у розділах, які не стосуються змісту пропозиції;
- відхилення пропозицій переможців через ненадання ними зразків продукції, які відповідно до Закону не є складовою пропозиції та не можуть бути підставою для відхилення;
- дискримінаційний підхід у частині відхилення тендерних пропозицій одних учасників, пропозиції яких не відповідають умовам документації, та допуск до аукціону/визначення переможцем учасника, пропозиція якого також не відповідає умовам документації;
- відхилення за процедурою “Євро-торгів” пропозицій учасників через невідповідність умовам документації після проведення аукціону;
- відхилення переможців торгів через ненадання/невідповідність документів, які не передбачені законодавством для їх надання, після проведення аукціону;
- неналежне планування закупівель [16].

Органи Державної аудиторської служби України в межах реалізації контрольних повноважень у сфері публічних закупівель протягом 2019 р. здійснили моніторинг понад 8,7 тис. закупівель загальною вартістю

82,5 млрд грн. Моніторингом 8,1 тис. закупівель (або 93% охоплених контролем) було виявлено порушення, допущені замовниками під час здійснення закупівель загальною вартістю 71,8 млрд грн [16, с. 32; 17]. Найбільше виявлених порушень стосувалися недотримання порядку складання форм документів та оприлюднення інформації про закупівлю, розгляду замовником тендерних пропозицій, складання тендерної документації, інші порушення (рис. 1).

Зазначені заходи органів Держаудитслужби дали змогу не допустити витрачання державних і комунальних коштів за процедурами закупівель, проведеними з порушенням законодавства, загальною вартістю майже 16,8 млрд грн. Було відмінено 2,6 тис. процедур закупівель загальною очікуваною вартістю 14,6 млрд грн та розірвано 0,9 тис. договорів на загальну суму 2,2 млрд грн.

Якщо проаналізувати підстави для проведення органами Держаудитслужби моніторингу закупівель, то у 61,8% випадків – це інформація, оприлюднена замовниками в електронній системі закупівель. Натомість лише у 0,3% випадків підставою для проведення моніторингу закупівлі слугувала інформація, оприлюднена у засобах масової інформації. Отже, навіть первинна та загальнодоступна інформація про торги у більшості випадків є свідченням можливого скоєння фінансових шахрайств. Слід також зазначити, що громадська активність спричинила проведення Держаудитслужбою моніторингу закупівель у 14,3% випадків через звернення громадських об'єднань (рис. 2).

У 2019 р. органами Держаудитслужби проведено майже 1,4 тис. ревізій та 118 перевірок закупівель, під час яких перевірено близько 1,5 тис. підприємств, установ і організацій [17]. Загалом за результатами проведених органами Держаудитслужби у 2019 р. заходів державного фінансового

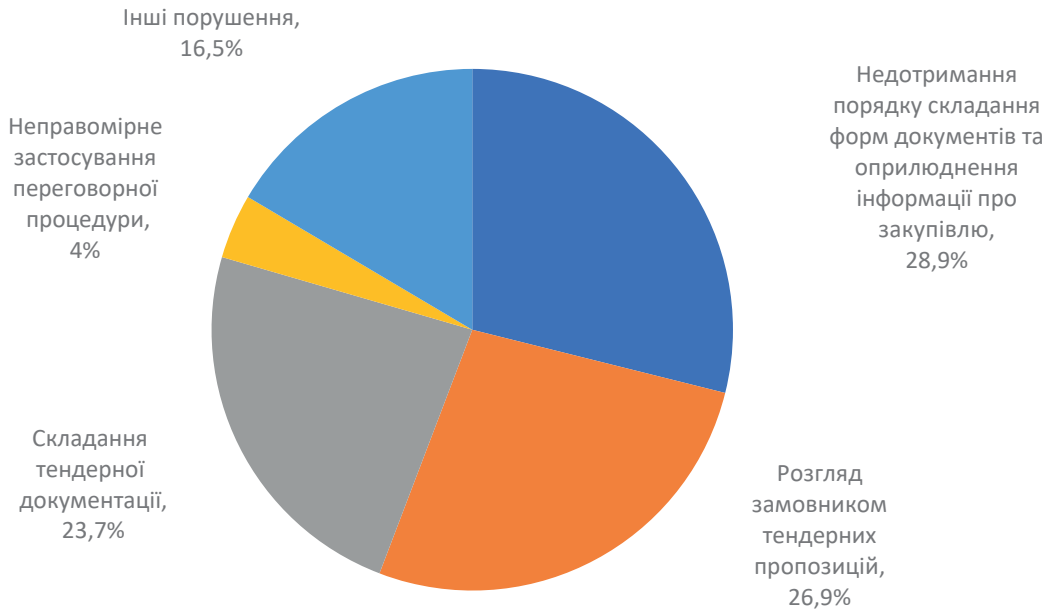

Рис. 1. Структура виявлених органами Державної аудиторської служби України порушень у процесі моніторингу закупівель у 2019 р. *

* Складено на основі [17].

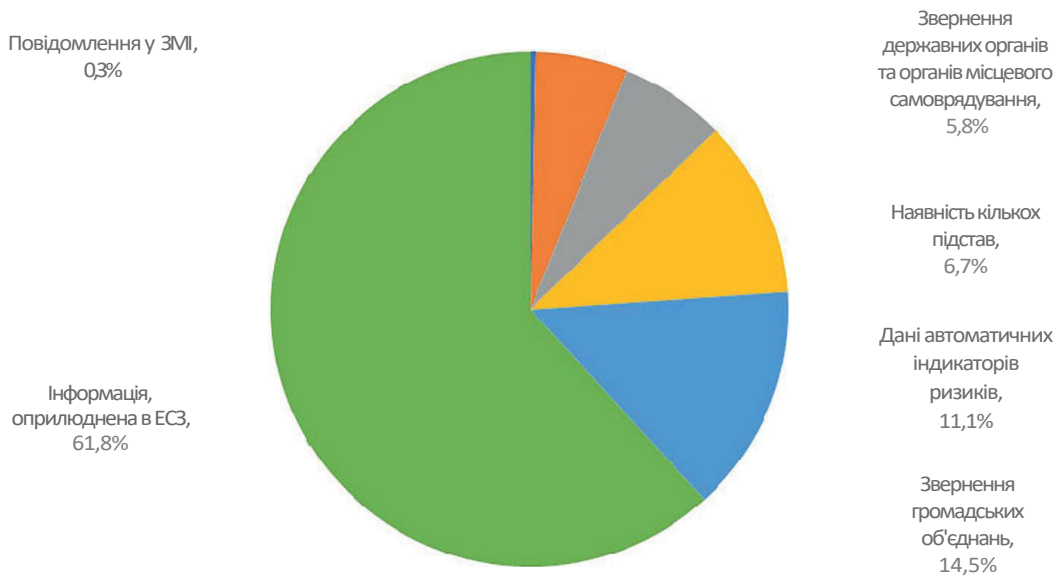

Рис. 2. Підстави проведення органами Державної аудиторської служби України моніторингу закупівель у 2019 р. *

* Складено на основі [17].

контролю у сфері публічних закупівель у межах реалізації результатів моніторингу закупівель, а також перевірок закупівель, проведених після такого моніторингу, складено та надіслано до суду 539 протоколів про адміністративне правопорушення за статтю 164-14 Кодексу України про адміністративні правопорушення. До адміністративної відповідальності притягнуто 43 особи, на яких судами накладено адміністративних стягнень (штрафів) на загальну суму 523,6 тис. грн [16, с. 33].

Як бачимо, незважаючи на значні досягнення у реформуванні системи публічних закупівель, проблеми із шахрайством у цій сфері залишаються. Варто сподіватися, що значно розширений перелік порушень, за які притягуватимуться до адмінвідповідальності посадові особи та керівники замовників, а також збільшені суми штрафів зменшать обсяги корупційних, шахрайських випадків у сфері публічних закупівель.

Проте недоліком встановленої відповідальності за порушення у сфері публічних закупівель є те, що прямо передбачено лише адміністративну відповідальність, яка висвітлена у Кодексі України про адміністративні порушення (стаття 164-14). Звернемо увагу, що як і при “паперових” торгах, сьогодні немає прямо передбаченої дисциплінарної та кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері публічних закупівель.

Адміністративна відповідальність у сфері публічних закупівель передбачає накладення штрафу на службових (посадових), уповноважених осіб замовника від тисячі п'ятсот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (25500–51000 грн) за такі види порушень:

- придбання товарів, робіт і послуг до/ без проведення процедур закупівель/ спрощених закупівель відповідно до вимог закону;

- застосування конкурентного діалогу або торгів з обмеженою участю, або переговорної процедури закупівлі на умовах, не передбачених законом;
- невідхилення тендерних пропозицій, які підлягали відхиленню відповідно до закону;
- відхилення тендерних пропозицій на підставах, що не передбачені законом або не відповідають вимогам закону (безпідставне відхилення);
- укладення з учасником, який став переможцем процедури закупівлі, договору про закупівлю, умови якого не відповідають вимогам тендерної документації та/або тендерної пропозиції переможця процедури закупівлі;
- внесення змін до істотних умов договору про закупівлю у випадках, не передбачених законом;
- внесення недостовірних персональних даних до електронної системи закупівель та неоновлення у разі їх зміни;
- порушення строків оприлюднення тендерної документації [18].

Зазначимо, що Кодексом України про адміністративні порушення за вищезазначені дії, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, тягнуть за собою накладення штрафу на службових (посадових), уповноважених осіб замовника вже у більших розмірах, від трьох тисяч до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (51000–85000 грн) [18].

Окремо передбачено штрафні санкції на керівників замовників, які порушують законодавство у сфері публічних закупівель. Накладення штрафу на керівника замовника передбачено за невиконання рішення Антимонопольного комітету України як органу оскарження за результатами розгляду скарг суб'єктів оскарження, подання яких передбачено законом та за укладення

договорів, які передбачають оплату замовником товарів, робіт і послуг до/без проведення процедур закупівель/спрощених закупівель, визначених законом. За такі порушення передбачено накладення штрафу у розмірі від двох до п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (34000–85000 грн) [18].

У Кримінальному кодексі України спеціальної норми, яка передбачала б відповідальність учасника публічних закупівель, немає. Цим кодексом чітко визначено, що підставою для кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад злочину. Проте, згідно з наведеними нормами кримінального права, порушників у сфері публічних закупівель можна притягнути до кримінальної відповідальності на підставі більш ніж десяти статей особливої частини Кримінального кодексу України. Як засвідчує практика, учасників публічних закупівель найчастіше притягують до відповідальності за такими статтями:

- ст. 191 “Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем”;
- ст. 192. “Заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою”;
- ст. 210 “Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням”;
- ст. 3641 “Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми”;
- ст. 366 “Службове підроблення”;
- ст. 367 “Службова недбалість”;
- ст. 368 “Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою”.

Однак варто зазначити, що в Єдиному державному реєстрі судових рішень вироки за вказаними категоріями справ є нечисленними. На підставі цього можна стверджувати, що саме можливість уникати покарання підвищує ризики виникнення шахрайства у сфері публічних закупівель.

Наявність законодавства з питань функціонування системи публічних закупівель ще не є гарантією належного виконання його норм. Сформована електронна система закупівель ProZorro немає можливостей і повноважень покарання порушників у цій сфері. Такими можливостями та повноваженнями наділені контролюючі та правоохоронні органи. Але чи виконують ці функції вони належно?

Справа в тому, що відсутність справедливого покарання за порушення у сфері публічних закупівель підриває довіру до самої системи ProZorro. Тому, вважаємо за доцільне рекомендувати запровадити пряму норму кримінальної відповідальності за порушення у сфері публічних закупівель. Однак лише цього буде недостатньо. Потребує реформування і правоохоронна та судова системи влади в Україні. Саме від цього залежить, чи зможуть порушники у сфері публічних закупівель уникати покарання. Це дасть змогу запобігти повторенню негативної практики попередніх років щодо уникнення відповідальності за невиконання законів та інших нормативно-правових актів у сфері публічних закупівель. Насамперед, це стосується шахрайства у сфері публічних закупівель в особливо великих розмірах.

Попри удосконалені у законодавстві у сфері публічних закупівель норми відповідальності та штрафи на службових (посадових) осіб, уповноважених осіб замовника та керівників замовників залишається ризик ймовірності зловживання цими особами своїми повноваженнями при здійсненні

процедур закупівель. Така недоброчесність посадових осіб може виявлятися у таких діях:

- розголошення посадовими особами окремим учасникам процедури закупівель конфіденційної інформації;
- фальсифікація документації, оприлюднення не повної інформації про порядок проходження закупівель;
- приховування посадовими особами, які залучені безпосередньо до організації процедур закупівель, наявних у них конфліктів інтересів;
- змова із потенційними учасниками процедури закупівлі;
- прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди від потенційного контрагента.

Такі зловживання можуть бути спрямовані на відхилення пропозицій учасника переможця закупівлі на користь інших зацікавлених осіб.

Ризики шахрайства у сфері публічних закупівель можуть виникати і за умови змови постачальника із замовником щодо постачання продукції, яка не відповідає стандартам якості та обумовленим у договорах характеристикам продукції. Шахрайські ризики несуть і можливості постачання неповного обсягу продукції, робіт чи послуг, визначеного згідно з договором в той час, коли звітують про повне виконання договірних зобов'язань.

Актуальною проблемою фінансового шахрайства у сфері публічних закупівель залишається можливість маніпулювання в процесі формування лотів. Шахрайською загрозою під час формування лотів залишається можливість внесення у лот такого товару, який може бути наявний тільки в окремого постачальника, в той час, коли інші товари, включені до лоту, потенційно можна купити в інших постачальників. Ризики шахрайства несуть і спроби закупки

великого лоту. Це може бути небезпечним, оскільки доволі часто лише окремі постачальники здатні запропонувати необхідну кількість товарів, і, як наслідок, дрібні постачальники не можуть запропонувати свій товар, який міг би бути за нижчою ціною.

Висновки. Вважаємо за доцільне запропонувати перелік напрямів мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель, зокрема:

- запровадження прямої норми кримінальної відповідальності за порушення у сфері публічних закупівель, вдосконалення діяльності органів судової та правоохоронної системи з метою унеможливлення уникнення відповідальності за порушення норм законодавства у сфері публічних закупівель;
- запровадження чітких критеріїв формування лотів для зниження ризиків шахрайських маніпуляцій на цьому етапі публічних закупівель;
- реформування діяльності Офісу фінансового контролю (Держаудитслужби) з метою збільшення можливостей автоматичної перевірки закупівель за ризик-індикаторами;
- удосконалення чинного законодавства у сфері публічних закупівель в напрямку посилення боротьби із недоброчесними постачальниками;
- розширення ринку конкуренції у сфері публічних закупівель для суб'єктів малого та середнього бізнесу.

Разом з тим, слід наголосити, що головною роллю у протидії фінансовим шахрайствам у сфері публічних закупівель мають відігравати превентивні заходи, за допомогою яких можна виявляти порушення до моменту укладення договору. Це, насамперед, стосується діяльності уповноваженого органу, який здійснює регулювання та втілює державну політику у сфері публічних закупівель; проведення моніторингу

закупівель органами Державної аудиторської служби України; подання оскаржень до Антимонопольного комітету України; звернень до правоохоронних органів; попередньої перевірки під час реєстрації договорів органами Державної казначейської служби України.

Реалізація запропонованих напрямів мінімізації фінансових шахрайств у сфері публічних закупівель, на наш погляд, сприятиме підвищенню ефективності державної політики у сфері публічних закупівель, що у підсумку дасть можливість більш економічно й ефективно використовувати публічні кошти.

Список використаних джерел

1. Щодо стимулювання розвитку підприємництва шляхом удосконалення механізму державних закупівель: Аналітична записка. Київ : НІСД, 2013. URL : <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-stimulyuvannya-rozvitku-pidpriemnictva-shlyakhom-udосkonalennya>.
2. Горин В. Фінансові аспекти системи державних закупівель. Вісник КНТЕУ. 2011. № 6. С. 65–73.
3. Назарова К. О., Копотієнко Т. Ю. Контроль публічних закупівель як державний пріоритет розвитку економіки. БізнесІнформ. 2017. № 11. С. 96–101.
4. Круп'як І. Особливості функціонування системи публічних закупівель в умовах трансформації сучасних економічних процесів. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. Вип. 18. URL : <http://global-national.in.ua>.
5. Олефір А. О. Проблеми публічних закупівель крізь призму європейського досвіду. Теорія і практика правознавства. 2017. № 1(11).
6. Письменна М. С. Контроль дотримання принципів державних закупівель. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Економіка і менеджмент. 2016. Вип. 22. С. 176–179.
7. Ткаченко Н. Професіоналізація публічних закупівель в Україні. Вісник КНТЕУ. 2017. № 5. С. 72–85.
8. Хорунжак Н. М. Публічні закупівлі: шляхи вирішення організаційних і контрольних проблем. Сталий розвиток економіки. 2016. № 3(32). С. 143–149.
9. Юшко С. В. Фінансові шахрайства і зловживання у сфері публічних закупівель і способи протидії їм. Сучасні проблеми економіки та підприємництва. 2018. Вип. 21. С. 118–125.
10. Реформа публічних закупівель – одна з небагатьох успішних реформ в Україні. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b4e8b008-18b0-486e-b8a4-9c70b60e0648&title=Politika>.
11. Про внесення змін до Закону України “Про публічні закупівлі” та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення публічних закупівель”. Закон України від 19.12.2019 № 114-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20#Text>.
12. Мороз Т. Революція у сфері публічних закупівель, або “Тендерна гра” за новими правилами. URL : <https://armyinform.com.ua/2020/04/revolyuciya-u-sferi-publichnyh-zakupivel-abo-tenderna-gra-za-novymy-pravylamy/>.
13. Кулик Л. Як зміняться публічні закупівлі для постачальника після 19 квітня 2020. URL : <https://infobox.prozorro.org/articles/yak-zminyatsya-publichni-zakupivli-dlya-postachalnika-pislya-19-kvitnya-2020>.
14. Модуль аналітики ProZorro. URL : <https://bi.prozorro.org/sense/app/2595af2b-985f-4771-aa36-2133e1f89df0/sheet/HbXjQep/state/analysis#view/pEh>.
15. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. URL : <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>.
16. Звіт, що містить аналіз функціонування системи публічних закупівель та узагальнену інформацію про результати здійс-

снення контролю у сфері закупівель за 2019 р. URL : <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=097433c3-564b-44f7-8987-dd004d583d05>.

17. Результати діяльності Держаудит-служби, її міжрегіональних територіальних органів за січень–грудень 2019 року. URL : <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/146977>.

18. Кодекс України про адміністративні порушення (КУпАП). Закон України в редакції від 19.12.2019 р. №402-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

References

1. Shchodo stymulivannya rozvytku pidpriemnytstva shliakhom udoskonalennia mekhanizmu derzhavnykh zakupivel: Analitychna zapyska [Regarding stimulating the development of entrepreneurship by improving the mechanism of public procurement: Analytical note]. (2013). Kyiv: NISD. Available at: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/schodo-stimulivannya-rozvytku-pidpriemnictva-shlyakhom-udoskonalennya>.

2. Horyn, V. (2011). Finansovi aspekty systemy derzhavnykh zakupivel [Financial aspects of the public procurement system]. Visnyk KNTEU – Bulletin of KNTEU, 6, 65–73 [in Ukrainian].

3. Nazarova, K.O., Kopotiienko, T.Yu. (2017). Kontrol publichnykh zakupivel yak derzhavnyi pryoritet rozvytku ekonomiky [Monitoring of public procurement as a state priority of economic development]. BiznesInform – Business Inform, 11, 96–101 [in Ukrainian].

4. Krupiak, I. (2017). Osoblyvosti funktsionuvannya systemy publichnykh zakupivel v umovakh transformatsii suchasnykh ekonomichnykh protsesiv [Features of the functioning of the public procurement system in the conditions of transformation of modern economic processes]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Economic Problems, 18. Available at: <http://global-national.in.ua>.

5. Olefir, A.O. (2017). Problemy publichnykh zakupivel kriz pryzmu yevropeiskoho dosvidu

[Problems of public procurement through the prism of European experience]. Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and Practice of Jurisprudence, 1(11) [in Ukrainian].

6. Pysmenna, M. S. (2016). Kontrol dotrymanna pryntsyviv derzhavnykh zakupivel. [Monitoring compliance with public procurement principles]. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ekonomika i menedzhment – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Economics and Management, 22, 176–179 [in Ukrainian].

7. Tkachenko, N. (2017). Profesionalizatsiia publichnykh zakupivel v Ukraini [Professionalization of public procurement in Ukraine]. Visnyk KNTEU – Bulletin of KNTEU, 5, 72–85 [in Ukrainian].

8. Khorunzhak, N.M. (2016). Publichni zakupivli: shliakhy vyrishennia orhanizatsiinykh i kontrolno-oblikovykh problem [Public procurement: ways to solve organizational and control and accounting problems]. Stalyi rozvytok ekonomiky – Sustainable Economic Development, 3(32), 143–149 [in Ukrainian].

9. Yushko, S.V. (2018). Finansovi shakhairstva i zlovzhyvannia u sferi publichnykh zakupivel i sposoby protydii yim. [Financial fraud and abuse in the field of public procurement and ways to counter them]. Suchasni problemy ekonomiky ta pidpriemnytstva – Modern Problems of Economy and Entrepreneurship, 21, 118–125 [in Ukrainian].

10. Reforma publichnykh zakupivel odna z nebahatokh uspishnykh reform v Ukraini. [Public procurement reform is one of the few successful reforms in Ukraine]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=b4e8b008-18b0-486e-b8a4-9c70b60e0648&title=Politika>.

11. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy “Pro publichni zakupivli” ta deiakyykh inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia publichnykh zakupivel”. Zakon Ukrainy vid 19.12.2019 № 114-IX [On amendments to the Law of Ukraine “On Public Procurement” and certain other legislative acts of Ukraine on improving public procurement”. Law of Ukraine]. (2019, December,

- 19). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/114-20#Text>.
12. Moroz, T. *Revolutsiia u sferi publichnykh zakupivel, abo "Tenderna hra" za novymy pravylamy* [Revolution in the field of public procurement, or "Tender game" under the new rules]. Available at: <https://armyinform.com.ua/2020/04/revolyuciya-u-sferi-publichnykh-zakupivel-abo-tenderna-gra-za-novymy-pravylamy/>.
13. Kulyk, L. *Yak zminiatsia publichni zakupivli dlia postachalnika pislia 19 kvitnia 2020* [How will public procurement change for the supplier after April 19, 2020]. Available at: <https://infobox.prozorro.org/articles/yak-zminyatsya-publichni-zakupivli-dlya-postachalnika-pislya-19-kvitnya-2020>.
14. Modul analityky ProZorro [ProZorro analytics module]. Available at: <https://bi.prozorro.org/sense/app/2595af2b-985f-4771-aa36-2133e1f89df0/sheet/HbXjQep/state/analysis#view/pEh>.
15. *Vsesvitnie doslidzhennia ekonomichnykh zlochyniv ta shakhraistva 2018 roku: rezultaty opytuvannia ukraïnskykh orhanizatsii* [World economic crimes and fraud survey 2018: survey results of Ukrainian organizations]. Available at: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>.
16. *Zvit, shcho mistyt analiz funktsionuvannia systemy publichnykh zakupivel ta uzahalnenu informatsiiu pro rezultaty zdiisnennia kontroliu u sferi zakupivel za 2019 r.* [Report containing an analysis of the functioning of the public procurement system and generalized information on the results of control in the field of procurement for 2019]. Available at: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=097433c3-564b-44f7-8987-dd004d583d05>.
17. *Rezultaty diialnosti Derzhavdytslyzhyby, yii mizhrehionalnykh terytorialnykh orhaniv za sichen – hruden 2019 roku* [The results of the State Audit Service, its interregional territorial bodies for January–December 2019]. Available at: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/146977>.
18. *Kodeks Ukrainy pro administratyvni porushennia (KUpAP). Zakon Ukrainy v redaktsii vid 19.12.2019 r. №402-IKh* [Code of Ukraine on Administrative Violations (KUpAP): Law of Ukraine]. (2019, December, 12). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.

Стаття надійшла до редакції 4.03.2020.

Федір ТКАЧИК

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, tkachuk.fp@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4783-6919

Вікторія ОСТАПЧУК

кандидат економічних наук, заступник міського голови з питань діяльності виконавчих органів ради, Тернопільська міська рада, Тернопіль, Україна, viktoriaostp@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1144-8822

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРІОРИТЕТИ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

Вступ. В сучасних умовах глобалізації соціально-економічного розвитку та формування нової фінансової цивілізації визначне місце посідають суспільні аспекти податкової політики. Система оподаткування доходів громадян в Україні сьогодні не повною мірою може впоратися із виконанням своїх функцій. Досвід розвинених європейських країн щодо формування ефективного механізму оподаткування доходів фізичних осіб сприятиме налагодженню новітньої соціальної та фіскально-орієнтованої парадигми оподаткування громадян в Україні. Посилення інтересу до процедур адміністрування податку на доходи фізичних осіб також пояснюється тим, що цей податок є одним із основних джерел надходження до бюджету України.

Мета – визначити особливості справляння податку на доходи фізичних осіб в Україні, з'ясувати спільне та відмінне у системі оподаткування в Україні та європейських країнах, систематизувати рекомендації щодо вдосконалення механізму оподаткування доходів громадян.

Результати. Наведено типологізацію систем оподаткування доходів фізичних осіб у зарубіжних країнах. Розглянуто загальні риси оподаткування доходів громадян та механізми застосування ставок податку на доходи фізичних осіб в деяких країнах Європейського Союзу. Аргументовано, що імплементація європейського податкового досвіду сприятиме швидшому переходу до нової та дієвої системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. Для вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб в Україні необхідно переглянути ставки податку на доходи фізичних осіб, збільшити розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, забезпечити повноцінне функціонування електронного декларування доходів громадян, оптимізувати пільгову політику, підвищити рівень податкової грамотності та податкової культури населення тощо.

Перспективи. У подальших наукових дослідженнях увагу буде приділено соціальним аспектам оподаткування доходів громадян в частині диференціації податкових ставок, логічності використання преференцій в оподаткуванні доходів фізичних осіб, запровадження дієвого порогу неоподаткованого мінімуму доходів громадян, популяризації права на податкові знижки тощо.

Ключові слова: фіскальна політика, податкова система, прямі податки, податок на доходи фізичних осіб, елементи податку, податкова політика ЄС, податкова культура.

Рис.: 1, табл.: 2, бібл.: 15.

Федор ТКАЧЫК

кандидат економічних наук, доцент, Тернопольський національний економічний університет, Тернополь, Україна

Викторія ОСТАПЧУК

кандидат економічних наук, Тернопольський городської ради, Тернополь, Україна

ЕВРОПЕЙСКИЕ ПРИОРИТЕТЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ДОХОДОВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ

Введение. В современных условиях глобализации социально-экономического развития и формирования новой финансовой цивилизации выдающееся место занимают общественные аспекты налоговой политики. Система налогообложения доходов граждан в Украине сегодня не в полной мере справляется с выполнением своих функций. Опыт европейских стран по формированию эффективного механизма налогообложения доходов физических лиц будет способствовать налаживанию новой социальной и фискально-ориентированной парадигмы налогообложения граждан в Украине. Повышение интереса к процедурам администрирования налога на доходы физических лиц также объясняется тем, что данный налог является одним из основных источников поступления в бюджет Украины.

Цель – определение особенностей взимания налога на доходы физических лиц в Украине, выяснение общего и отличного в системе налогообложения в Украине и европейских странах, систематизация рекомендаций по совершенствованию механизма налогообложения доходов граждан.

Результаты. Освещено типологизацию систем налогообложения доходов физических лиц в зарубежных странах. Рассмотрены общие черты налогообложения доходов граждан и механизмы применения ставок налога на доходы физических лиц в некоторых странах Европейского Союза. Аргументировано, что имплементация европейского налогового опыта будет способствовать более быстрому переходу к новой и эффективной системе налогообложения доходов физических лиц в Украине. Для совершенствования налогообложения доходов физических лиц в Украине необходимо пересмотреть ставки налога на доходы физических лиц, увеличить размер необлагаемого минимума доходов граждан, обеспечить полноценное функционирование электронного декларирования доходов граждан, оптимизировать льготную политику, повысить уровень налоговой грамотности и налоговой культуры населения и тому подобное.

Перспективы. В дальнейших научных исследованиях внимание будет уделено социальным аспектам налогообложения доходов граждан в части дифференциации налоговых ставок, логичности использования преференций в налогообложении доходов физических лиц, введения действенного порога необлагаемого минимума доходов граждан, популяризации права на налоговые скидки и тому подобное.

Ключевые слова: фискальная политика, налоговая система, прямые налоги, налог на доходы физических лиц, элементы налога, налоговая политика ЕС, налоговая культура.

Fedir TKACHYK

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, tkachyk.fp@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4783-6919

Victoriia OSTAPCHUK

Ph. D. (Economics), Ternopil city council, Ternopil, Ukraine, viktoriaoostp@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1144-8822

EUROPEAN PRIORITIES FOR PERSONAL INCOME TAXATION

Introduction. In the current conditions of globalization of socio-economic development and formation of a new financial civilization, social aspects of tax policy take an important place. The system of taxation of income of citizens in Ukraine today is not fully coping with the performance of their functions. The experience of developed European countries on the formation of an effective mechanism of taxation of personal income will contribute to the establishment of the newest social and fiscal-oriented paradigm of taxation of citizens in Ukraine. The increased interest in the procedures for administering the personal income tax is also explained by the fact that this tax is one of the main sources of income to the budget of Ukraine.

The purpose is to determine the peculiarities of taxation of personal income tax in Ukraine, to find out the common and different features tax system in Ukraine and European countries, to systematize recommendations on improving the mechanism of taxation of personal income.

Results. The international typology of personal income tax systems is given. The general features of personal income taxation and mechanisms of application of personal income tax rates in some countries of the European Union are considered. It is argued that the implementation of the European tax experience will facilitate a faster transition to a new and effective system of personal income taxation in Ukraine. To improve personal income taxation in Ukraine, it is necessary to revise personal income tax rates, increase the amount of tax-free minimum incomes, ensure the full functioning of electronic declaration of personal incomes, optimize concessional policies, increase tax literacy and tax culture.

Prospects. Further research will focus on the social aspects of taxing citizens' income in terms of differentiation of tax rates, the logic of using preferences in taxing personal income, the introduction of an effective threshold of the non-taxable minimum income, promoting the right to tax rebates, etc.

Keywords: fiscal policy, tax system, direct taxes, personal income tax, elements of tax, EU tax policy, tax culture.

JEL Classification: E63, H24, H71.

Постановка проблеми. Побудова адаптованої до реальних умов розвитку кожної держави системи оподаткування доходів фізичних осіб має важливе значення, адже вона є однією з найбільш пріоритетних і впливових у контексті наповнення бюджетних ресурсів; група платників податку на доходи фізичних осіб є найчи-

сельнішою, а постулати соціальної справедливості в оподаткуванні частіше проявляються в механізмах адміністрування податку на доходи фізичних осіб.

Пріоритетним напрямом модернізації системи оподаткування в Україні є вдосконалення адміністрування податків, зокрема податку на доходи фізичних осіб. Мета

такого вдосконалення полягає у створенні більш ефективного механізму адміністрування податкового податку з громадян, недопущенні проявів корупції у податкових відносинах, сприянні підвищенню добровільності сплати податку, формуванні партнерських взаємовідносин між фіскальними органами та платниками податків, створенні справедливих умов оподаткування для всіх платників та забезпеченні надходження податку на доходи фізичних осіб до бюджетів усіх рівнів у повному обсязі. Для успішного досягнення цієї мети актуальним є врахування провідного європейського досвіду та його адаптація до українських умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-методологічну основу дослідження механізмів адміністрування податку на доходи фізичних осіб в українській та зарубіжній фіскальній практиці становлять праці таких науковців та фахівців: Н. Абрамченко [13], О. Десятнюк [12], Н. Дутової [3], Л. Духновської [1], А. Карповіча [10], А. Крисоватого [15], О. Кривцова [7], О. Круковської [14], О. Куби [6], Н. Танклевської [5], Ю. Швець [4] та ін.

Але, враховуючи останні виклики суспільства та фінансову політику держави, спрямовану на децентралізацію управління, в напрямку передачі влади територіальним громадам, в бюджетах яких податок на доходи фізичних осіб становить більшу частку надходжень, виникає необхідність пошуку нових фінансових інструментів ефективного адміністрування податку на доходи фізичних осіб в Україні.

Мета статті полягає в науково-методичному обґрунтуванні актуальних аспектів оподаткування доходів громадян в європейському фіскальному просторі та систематизації пріоритетів удосконалення процедур оподаткування доходів фізичних осіб в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. У багатьох зарубіжних країнах вирізняють певні спільні риси при побудові системи адміністрування податкового податку з громадян, проте кожна держава має свої особливості. Будь-яка країна світу обирає власні методичні підходи для здійснення оподаткування доходів фізичних осіб, це може залежати від соціальних стандартів і стратегії розвитку держави, однак визначальною ознакою такого оподаткування є те, що воно має сприяти зростанню заощаджень населення країни, які в подальшому слугують одним із джерел фінансування економіки. Важливим завданням для будь-якої держави є постійне удосконалення системи оподаткування доходів фізичних осіб з метою забезпечення її соціальної справедливості, фіскальної та економічної ефективності. Виокремлюють кілька типів систем оподаткування доходів фізичних осіб, які функціонують у різних країнах світу (рис. 1).

Кожна країна, враховуючи вищезазначені типи систем оподаткування та їх особливості, формує індивідуальну систему оподаткування доходів громадян з визначеними законодавством об'єктом, базою оподаткування, системою податкових пільг і ставок. У будь-якій державі податкова система побудована з урахуванням специфіки організації її господарства. Порівнюючи податкову систему України та європейських країн, можна визначити, що принципової різниці у них немає. Особливість європейської системи оподаткування полягає в тому, що в її основу покладено переважно прогресивні шкали ставок оподаткування.

У Франції, яка має прогресивну податкову систему, існує нижня межа доходів, з яких не справляється податок, а у випадку їх перевищення поступово ставка податку збільшується, залежно від сум отриманого доходу, вище означеного рівня (табл. 1) [2].

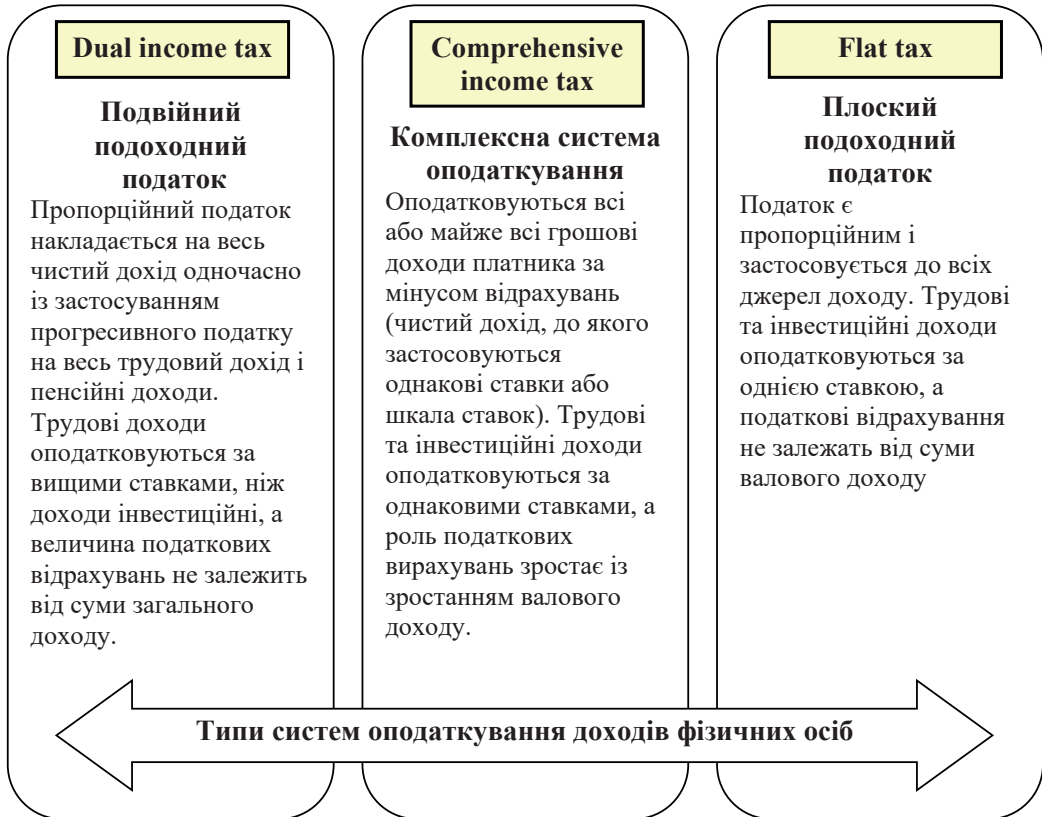

Рис. 1. Типологізація систем оподаткування доходів фізичних осіб у зарубіжних країнах*

* Побудовано на основі [1].

Таблиця 1

Ставки податку на доходи фізичних осіб у Франції за 2018 податковий рік*

Оподатковуваний дохід, євро	Ставка податку, %
До 9 964	0,0
9 965 – 27 519	14,0
27 520 – 73 779	30,0
73 780 – 156 244	41,0
156 245 і більше	45,0

* Побудовано на основі [2, 3].

Особливістю адміністрування подоходного податку у Франції є оподаткування як доходів, котрі одержує платник всередині країни, так і тих, які отримано за її межами.

При цьому платником є не фізична особа, а сім'я (якщо платник неодружений – сім'я з однієї особи) [3, с. 47–48].

Платникам подорожного податку приносять коефіцієнти:

Коефіцієнт 1 – самотнім особам без дітей;
Коефіцієнт 2 – одруженим особам без дітей;
Коефіцієнт 3 – подружжю з однією дитиною;
Коефіцієнт 3,5 – подружжю з двома дітьми;
Коефіцієнт 4 – подружжю з трьома дітьми.

Оподаткуванню підлягає сукупний дохід, який зазначається у податковій декларації. Загалом доходи платника поділяють на сім категорій: плата за роботу за наймом; доходи від оборотного капіталу (відсотки і дивіденди); доходи від торгівельної і промислової діяльності підприємств, які не є акціонерними товариствами; доходи від надання в оренду землі та будівель; сільськогосподарські доходи; некомерційні доходи (доходи від вільних професій). До кожної з семи категорій застосовується окрема методика розрахунку, загальним правилом якої є утримання усіх витрат, які були понесені платником у процесі одержання таких доходів [4, с. 773].

У Німеччині податок встановлюється на всі види доходів, які отримує громадянин держави. При цьому всі платники при визначенні податку із заробітної плати поділяються на класи. Ставка податку в цій країні встановлюється в розмірі від 14% до 53%. У зв'язку зі складною демографічною ситуацією в країні, з метою стимулювання народжуваності та зростання населення, неоподатковуваний мінімум для неодружених платників встановлюється на значно нижчому рівні, ніж для одружених. Податкові консультації податкоплатникам можуть надавати виключно податкові консультанти, уповноважені адвокати, аудитори, які відповідають за правильність нарахування податків [5].

У Швеції за кожним платником закріплюється реєстраційний номер, а також рахунок, на який перераховується податок. Резиденти зобов'язані сплачувати податок

з усіх доходів, які вони отримують (підприємницька діяльність; капітал; заробітна плата). Податок обчислюється за прогресивною шкалою, загальна максимальна ставка становить 56,9%.

У Норвегії резиденти сплачують національний і місцевий податок з усіх доходів, які були одержані в країні та за її межами. Податок на дохід фізичних осіб з річної заробітної плати обчислюють за ставкою 9,5%, якщо дохід – від 220 501 до 248 500 норвезьких крон [6, с. 932].

Однією із найбільш справедливих щодо платників подорожного податку з громадян вважається система його адміністрування у Великій Британії, де згаданий податок становить близько 65% від усіх прямих податків, що надходять до бюджету країни. Особливістю оподаткування громадян є те, що доходи поділяють на певні частки (шедули), які оподатковуються за окремою методикою. Ставка податку диференціюється залежно від річного доходу і становить: 20%, 40%, 50%. Для визначення суми, що підлягає оподаткуванню подорожним податком з фактично одержаної суми доходів, вираховують податкову пільгу, яка для кожного громадянина визначається особисто (своєрідний неоподатковуваний мінімум). Окрім того, характерною рисою британської системи оподаткування є застосування різних ставок податку до кожної окремої частини доходу, а платником податку є подружжя [7, с. 23].

В Іспанії декларація про доходи резидента включає всі доходи, які він одержав по всьому світу; незалежно від місця проживання його статус визначають на весь податковий період. Податок розраховується за ставкою від 24% до 45%. Якщо річний дохід становить 300 тис. євро, то застосовується ставка 52%.

На відміну від України, в Греції органам місцевого самоврядування надано доволі широке право в сфері податкової юрис-

дикції. Так, наприклад, у країні особистий подоходний податок належить до місцевих, а ставки індивідуального подоходного податку застосовують в розмірі від 0% до 40%. Цікавим є той факт, що сума річного доходу, яка не оподатковується зазначеним податком, становить 10 тис. євро, а на перевищення цієї суми податок стягується за прогресивною шкалою.

Податкову декларацію по подоходному податку подає в травні року, що йде за звітним, громадянин або його представник (консультант) в податковий орган за місцем проживання платника податків.

Законодавство Греції передбачає деякі пільги щодо індивідуального подоходного податку:

- 15% витрат на оренду, якщо резидент в Греції проживає на орендованій квартирі, на загальну суму до 150 євро;
- витрати на страхування життя;
- 15% витрат платника податків на власне навчання або на навчання дітей на приватних уроках;
- витрати на соціальне страхування;
- 15% від загальної річної суми медичних витрат (відвідування лікаря і гос-

піталізація), на суму, що не перевищує 6000 євро;

- 15% від суми відсотків за кредитами на придбання нерухомості;
- витрати на придбання акцій грецьких компаній, вкладів до інвестиційних фондів;
- витрати на придбання комп'ютера [8].

У багатьох європейських країнах в системі оподаткування важливе місце посідає показник "граничний дохід". Це – мінімальний розмір отриманого річного доходу, з якого сплачується податок (наприклад, для Франції це – 9965 євро, для Німеччини – 9170 євро). При цьому розмір показника залежить від кількості дітей, сімейного стану платника та способу оподаткування за єдиною чи роздільною системою [3, с. 48].

Максимальні ставки податку на доходи фізичних осіб в деяких країнах Європи наведено в табл. 2.

Подоходний податок з фізичних осіб є вагомим щодо обсягів надходжень до бюджету Італії. Його платниками виступають приватні особи – резиденти і нерезиденти, а об'єктом оподаткування – їх доходи. Цим податком оподатковуються всі доходи резидентів, отримані не тільки в Італії, а й за

Таблиця 2

Максимальні ставки податку на доходи громадян в країнах Європи*

Країна	Ставка, %			
	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Франція	45	45	75	75
Данія	51	55,4	55,6	55,8
Бельгія	50	50	50	53,2
Португалія	42	42	48	56
Іспанія	45	45	45	43,5
Німеччина	45	45	45	47,5
Норвегія	27	25	39	39
Італія	45	35	36	43
Люксембург	42	34	29	42

* Побудовано на основі [3, 9, 10].

її межами. Нерезиденти ж сплачують податок тільки з доходів, одержаних на території Італії [5]. Всі доходи платників поділяють на п'ять груп, залежно від джерел їх надходжень. До першої групи належать доходи, отримані від земельної власності, споруд і ведення сільськогосподарської діяльності. Другу групу становлять доходи від різних видів грошової ренти (відсотки за позиками, депозитними і поточними банківськими рахунками, облігаціями й іншими цінними паперами). В третій групі об'єднано усі трудові доходи, в тому числі і доходи осіб вільних професій. Четверта група складається з доходів від приватних комерційних підприємств. П'ята група об'єднує дохід від спекулятивного перепродажу землі, предметів мистецтва, нерухомості. Всі доходи, з кожної групи, оподатковуються окремо, відповідно до індивідуальної системи. Розрахунок податку провадиться за ставками, побудованими на принципі складної прогресії: шкала ставок коливається від 10 до 45% [11].

У кожній країні існує специфічний механізм адміністрування особистого податку з певними перевагами та недоліками. Водночас необхідно враховувати, що система податкового регулювання в розвинених країнах світу сформувалася відповідно до конкретних історичних та економічних особливостей, тому необхідно залучати у вітчизняну практику найбільш прийнятний до наших умов податковий інструментарій.

Європейські, а також американські податкові системи в царині оподаткування фізичних осіб чітко дотримуються принципу соціальної справедливості – застосування прогресивних податкових ставок. У розвинутих країнах працівників, які мають невисокі заробітні плати, взагалі звільняють від сплати податку на доходи, а в Україні, навпаки, найбільший податковий тягар припадає саме на ці верстви населення [12].

Актуальним завданням сьогодні є удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб. Прогресивна шкала оподаткування доходів фізичних осіб дає можливість надавати податкові пільги не лише малозабезпеченим верствам населення, а й середньому класу. Пільгове оподаткування в європейських країнах має на меті підтримку малозабезпечених верств населення, середнього класу, індивідуального підприємництва, створення сім'ї, тобто націлене на суспільні цінності та норми [13, с. 108].

Українська система оподаткування надає платникам податку на доходи фізичних осіб три види пільг:

- 1) невиключення до складу загального місячного (річного) оподатковуваного доходу окремих видів доходів;
- 2) отримання податкової знижки;
- 3) отримання податкової соціальної пільги [5].

Проте державна політика у сфері особистого податку в Україні і надалі залишається неефективною. Для посилення її дієвості слід зробити все можливе, щоб підвищити відповідальність платників податку на доходи фізичних осіб, зацікавити їх декларувати свої доходи та зміцнювати податкову й платіжну дисципліну, що є довготривалим процесом.

Як видно з наведених вище прикладів європейської практики, не існує однакового підходу до обчислення та сплати податку на доходи фізичних осіб. У кожній країні механізм оподаткування визначають з урахуванням національних особливостей. Досвід економічно розвинених країн показує, що податковий тягар не має зменшувати економічну активність платника. Крім того, оподаткування не має перешкоджати внутрішній раціональній організації виробництва, його зовнішній орієнтації на попит споживачів. Основне правило побудови по-

даткової системи з цією метою – її прозорість і відкритість [14, с. 707].

Також слід констатувати, що суспільні трансформації, які мали місце в Україні, повною мірою не враховували і не використовували потенціал засобів податкової теорії та практики. Уряд має звернути увагу на зміну економічної ситуації у світовому масштабі, плануючи майбутню фіскальну політику в Україні в контексті оподаткування доходів громадян. Інформаційні системи, програмне забезпечення та технічна підтримка мають бути повноцінно впроваджені в систему електронного адміністрування податку на доходи фізичних осіб з урахуванням європейського досвіду та затримок у часі. Впровадження таких автоматизованих систем дасть змогу точніше прогнозувати та планувати показники бюджету, мінімізувати податкові ризики [15, с. 383].

Отже, за результатами дослідження європейського досвіду адміністрування подоходного податку з громадян можемо зробити висновок, що, порівняно з іншими країнами світу, система податкового адміністрування України не є досконалою, тому впровадження зарубіжного податкового досвіду сприятиме швидшому переходу до нової та дієвої системи оподаткування. Заслужують на впровадження сегменти масово-роз'яснювальної роботи та налагодження партнерських взаємовідносин з платниками, комп'ютеризація та лібералізація процесів подання-приймання звітності. Це сприятиме досягненню ефективного результату і посиленню соціальної складової системи оподаткування.

Висновки. Прозорість і відкритість, спрямованість на вирішення соціальних питань та економічну мотивацію – платників податків є основними правилами податкової системи європейських країн. В умовах створення в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки, удосконалення механізмів

оподаткування доходів фізичних осіб із урахуванням ефективного європейського досвіду є пріоритетним завданням щодо вдосконалення української податкової системи.

Систематизація пріоритетів удосконалення процедур оподаткування доходів фізичних осіб в Україні полягає в наступному. По-перше, необхідно переглянути ставки податку на доходи фізичних осіб, зокрема, зменшити ставки податку стосовно соціально незахищених верств населення та запровадити помірну прогресивну шкалу. По-друге, важливо застосовувати досвід європейських країн в ракурсі використання логічно-обґрунтованого (вищого, ніж існує сьогодні в Україні) розміру неоподаткованого мінімуму під час обчислення бази оподаткування. По-третє, існує нагальна потреба в спрощенні податкової звітності щодо податку на доходи фізичних осіб, а головне – забезпеченні повноцінного функціонування електронного декларування доходів громадян. По-четверте, потребує перегляду й оптимізації пільгова політика в сфері адміністрування податку на доходи фізичних осіб (диференціація джерел отримання доходів, врахування особливостей і соціального статусу фізичної особи, надання пільг родинам з дітьми, незалежно від кількості неповнолітніх дітей тощо). По-п'яте, необхідно у перспективі реалізувати ініціативи щодо добровільності та сумлінності декларування і сплати податку на доходи фізичних осіб. Цьому сприятиме активність реалізації принципу соціальної справедливості в оподаткуванні, прозорий підхід у здійсненні розподільчо-регулюючої функції податку, розвиток податкової культури та податкової грамотності населення, імплементація європейського досвіду прогресивності в оподаткуванні доходів громадян, залучення до процесу подання декларацій про майновий стан і доходи фахівців та консультантів, в т. ч. на волонтерських засадах тощо.

Список використаних джерел

1. Духновська Л. М., Пономаренко Р. А. Вплив ставки податку на доходи фізичних осіб на доходи громадян України. URL : <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17326/1/2.pdf>.

2. Tax rates in France for 2019. France Accountants – 2018. URL : https://www.franceaccountants.com/tax#ourcharges_3.

3. Дутова Н.В., Лесік Є.С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. Економіка і організація управління. 2019. Вип. 1. С. 43–52.

4. Швець Ю. О., Бахметова Я. Ю. Оподаткування доходів фізичних осіб: проблеми та перспективи в Україні та ЄС. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 771–775.

5. Танклевська Н. С. Світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб. URL : https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/nppdaa/6_1/264.pdf.

6. Куба О. В., Горбенко Я. О. Оподаткування доходів фізичних осіб: закордонний та вітчизняний досвід. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 22. С. 931–935.

7. Кривоць О. О. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб. Податкова політика. 2010. № 3(52). С. 18–28.

8. Міжнародний досвід: податкова система Греції. ДФС України. URL : <http://sfs.gov.ua/arkhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/gresia/>.

9. European Commission Taxation and Customs Union. URL : https://ec.europa.eu/taxation_customs/.

10. Karpowicz A. Corporate income tax rates in the eu member states: Why lower means better. Financial Internet Quarterly “e-Finanse”. 2018, Vol. 14, № 3. P. 32–48.

11. Податок на доходи фізичних осіб в умовах інтеграції в європейське співтовариство. URL : http://www.economyconfer.com.ua/full_article/971/.

12. Десятнюк О. М. Інновації податку на доходи фізичних осіб у контексті норм Податкового кодексу України. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2012. Т. 2. Вип. VIII. С. 3–9.

13. Абрамченко Н. А. Шляхи удосконалення пільгового оподаткування з податку на доходи фізичних осіб. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Вип. 16. Ч. 3. С. 106–109.

14. Круковська О. В. Ключові зміни в реформуванні податкової системи України: реалії та перспективи. Мукачівський державний університет. 2016. № 2. С. 702–709.

15. Krysovatyi A., Lutsyk A., Synyutka N. Influence of time lags on the efficiency of fiscal policy in Ukraine. 9th International conference on advanced computer information technologies (ACIT), Ceske Budejovice, Czech Republic. 2019. P. 380–383.

References

1. Dukhnovska, L. M., Ponomarenko, R. A. Vplyv stavky podatku na dokhody fizychnykh osob na dokhody hromadian Ukrainy [Impact of the personal income tax rate on the income of Ukrainian citizens]. Available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17326/1/2.pdf>.

2. Tax rates in France for 2019. France Accountants – 2018. Available at: https://www.france-accountants.com/tax#ourcharges_3.

3. Dutova, N. V., Lesik, Ye. S. (2019). Opodatkuvannia dokhodiv fizychnykh osob v Ukraini: problemy ta vdoskonalennia na bazi dosvidu zarubizhnykh krain [Personal income taxation in Ukraine: problems and improvements based on the experience of foreign countries]. Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and Management Organization, 1, 43–52 [in Ukrainian].

4. Shvets, Yu. O., Bakhmetova, Ya. Iu. (2017). *Opodatkovannia dokhodiv fizychnykh osob: problemy ta perspektyvy v Ukraini ta YeS [Personal income taxation: problems and prospects in Ukraine and the EU]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Problems of Economy*, 17, 771–775 [in Ukrainian].
5. Tanklevska, N. S. *Svitovyi dosvid opodatkovannia dokhodiv fizychnykh osob [World experience of taxing personal income]. Available at: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/npp-daa/6.1/264.pdf>*. [in Ukrainian].
6. Kuba, O. V., Horbenko, Ya. O. (2018). *Opodatkovannia dokhodiv fizychnykh osob: zakordonnii ta vitchyzniani dosvid [Personal income taxation: foreign and domestic experience]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Problems of Economy*, 22, 931–935 [in Ukrainian].
7. Krivtsov, O. O. (2010). *Zarubizhnyi dosvid opodatkovannia dokhodiv fizychnykh osob [Foreign experience in taxing personal income]. Podatkova polityka – Tax Policy*, 3 (52), 18–28 [in Ukrainian].
8. *Mizhnarodnyi dosvid: podatkova systema Hretsii [International experience: Greece's tax system.]. Available at: <http://sfs.gov.ua/arkhiv/modernizatsiya-dps-ukraini/arkhiv/mijnarodniy-dosvid-rozvitk/dosvid-modernizachii-krain-svity/gresia/>* [in Ukrainian].
9. *European Commission Taxation and Customs Union. Available at: https://ec.europa.eu/taxation_customs/*.
10. Karpowicz, A. (2018). *Corporate income tax rates in the eu member states: Why lower means better. Financial Internet Quarterly "e-Finance"*, 3, 32–48 (Vol. 14).
11. *Podatok na dokhody fizychnykh osob v umovakh intehratsii v yevropeiske spivtovarystvo [Income tax on individuals in the context of integration into the European community]. Available at: http://www.economyconfer.com.ua/full_article/971/*.
12. Desiatniuk, O. M. (2012). *Innovatsii podatku na dokhody fizychnykh osob u konteksti norm Podatkovoho kodeksu Ukrainy [Innovations of personal income tax in the context of the Tax Code of Ukraine.]. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Current problems of economic development of the region*, 2, 3–9 [in Ukrainian].
13. Abramchenko, N. A. (2016). *Shliakhy udoskonalennia pilhovoho opodatkovannia z podatku na dokhody fizychnykh osob [Ways to improve preferential taxation of personal income tax]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*, 16, 106–109 [in Ukrainian].
14. Krukovska, O. V. (2016). *Kliuchovi zminy v reformuvanni podatkovoi systemy Ukrainy: realii ta perspektyvy [Key changes in reforming Ukraine's tax system: realities and prospects]. Mukachivskiy derzhavnyi universytet – Mukachevo State University*, 2, 702–709 [in Ukrainian].
15. Krysovatiy, A., Lutsyk A., Synyutka N. (2019). *Influence of time lags on the efficiency of fiscal policy in Ukraine. 9th International conference on advanced computer information technologies (ACIT), Ceske Budejovice, Czech Republic*, 380–383 [in English].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Роман ЗВАРИЧ

доктор економічних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, romazvarych@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0003-3741-2642

ЛОКАЛЬНІ КОНФЛІКТИ В ГЛОБАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Вступ. Дослідження теоретичних засад впливу локальних конфліктів на глобальну економіку потребує економічного вивчення таких стратегічних явищ, як гонка озброєнь, створення міжнародних альянсів та економічні наслідки військових витрат. Ризики, загрози і виклики щодо прямих і непрямих витрат, яких зазнають обидві сторони конфлікту, також негативно впливають як на третю сторону, так і на глобальну економіку в цілому. Як результат, глобальні лідери та суб'єкти, задіяні у конфліктах, замислюються про ефективність їх участі у протистоянні. Саме тому аналіз локальних конфліктів та оцінка їх вартості для глобальної економіки, враховуючи безпосередню участь України в одному з них, актуалізує тему дослідження.

Мета – проаналізувати глобальні зміни, які провокують локальні конфлікти, та оцінити вартість локальних конфліктів у глобальній економіці.

Результати. Несправедливий розподіл вигод від глобалізації спричинює загрозу конфліктів на регіональному, національному й інтернаціональному рівнях. Громадянські або внутрішньодержавні війни стали поширеними, і ці “нові” війни стали зрозумілими лише в контексті політичної, економічної та військової глобалізації. Існує кореляція між зростанням витрат на війну та збільшенням кількості конфліктів. Вартість конфліктів для глобальної економіки є надзвичайно високою, адже, окрім руйнування сімей, громад та цілих країн, конфлікти несуть глобальні економічні наслідки. Війна в Україні відчутно вплинула на її економіку та фінансову систему, призвела до значних матеріальних витрат унаслідок фізичного знищення житла, інфраструктури, соціальних і промислових об'єктів.

Перспективи. Подальші наукові дослідження локальних конфліктів у глобальній економіці доцільно проводити на основі наявного національного та зарубіжного досвіду щодо їх вартості та впливу на економіку. В цих дослідженнях потрібно широко застосовувати методи стратегічного прогнозування та моделювання до системи оцінки економічних витрат внаслідок гібридних війн.

Ключові слова: анексія, бідність, військові конфлікти, гібридна війна, глобальний індекс миру та спокою, економічна вартість конфлікту, локальні конфлікти, “функція успіху конфлікту”.

Рис.: 3, бібл.: 18.

Роман ЗВАРЬЧ

доктор экономических наук, профессор, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

ЛОКАЛЬНЫЕ КОНФЛИКТЫ В ГЛОБАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

Введение. Исследование теоретических основ влияния локальных конфликтов на глобальную экономику требует экономического изучения таких стратегических явлений, как гонка вооружений, создание международных альянсов и экономические последствия военных расходов. Риски, угрозы и вызовы по прямым и косвенным потерям, которые несут обе стороны конфликта, также негативно влияют на третью сторону и на глобальную экономику в целом. В результате, глобальные лидеры и задействованные в конфликтах субъекты задумываются об эффективности их участия в противостоянии. Именно поэтому анализ локальных конфликтов и оценка их стоимости для глобальной экономики, учитывая непосредственное участие Украины в одном из таких конфликтов, актуализирует тему исследования.

Цель – проанализировать глобальные изменения, провоцирующие локальные конфликты, и оценить стоимость локальных конфликтов в глобальной экономике.

Результаты. Несправедливое распределение выгод от глобализации провоцирует угрозу конфликтов на региональном, национальном и международном уровнях. Гражданские или внутригосударственные войны стали достаточно распространенными; но эти “новые” конфликты понятны лишь в контексте политической, экономической и военной глобализации. Существует корреляция между ростом расходов на войну и увеличением количества конфликтов. Стоимость конфликтов для глобальной экономики чрезвычайно высока, ведь, кроме разрушения семей, общин и целых стран, конфликты имеют глобальные экономические последствия. Война в Украине ощутимо повлияла на ее экономику и финансовую систему, став причиной значительных материальных потерь вследствие физического уничтожения жилья, инфраструктуры, социальных и промышленных объектов.

Перспективы. Дальнейшие научные исследования локальных конфликтов в глобальной экономике целесообразно проводить на основе имеющегося национального и зарубежного опыта с учетом стоимости их воздействия на экономику. В этих исследованиях целесообразно применять методы стратегического прогнозирования и моделирования к системе оценки экономических потерь вследствие гибридных войн.

Ключевые слова: аннексия, бедность, военные конфликты, гибридная война, глобальный индекс мира и спокойствия, экономическая стоимость конфликта, локальные конфликты, “функция успеха конфликта”.

Roman ZVARYCH

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine,
romazvarych@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0003-3741-2642

LOCAL CONFLICTS IN THE GLOBAL ECONOMY

Introduction. The research of theoretical principles of the impact of local conflicts on the global economy requires an economic understanding of such strategic phenomena as the arms race, the creation of international alliances and the economic effects of military spending. The

risks, threats and challenges of direct and indirect losses received by both sides of the conflict also have a negative impact on both third parties and the global economy as a whole. As a result, global leaders and actors involved in conflicts reflect on the effectiveness of their participation in the confrontation. That is why the analysis of local conflicts and assessment of their value in the global economy, given the direct participation of Ukraine in one of these, actualizes the research topic.

*The **purpose** is to analyze global changes that provoke local conflicts and research of the cost of local conflicts in the global economy.*

***Methods.** In the research process, a set of research methods and approaches were used: monographic and graphical methods, methods of system analysis, systematization, classification, logical, theoretical and generalizations.*

***Results.** The unfair distribution of the benefits of globalization threatens conflicts at the regional, national and international levels. Civil or internal wars became widespread, and these “new” wars became clear only in the context of political, economic, and military globalization. There is a correlation between rising war spending and increasing quantity of conflicts. The cost of conflict in the global economy is extremely high, because in addition to the destruction of families, communities and countries, conflicts have negative global economic consequences. The war in Ukraine has significantly affected its economy and financial system, leading to significant material losses due to the physical destruction of housing, infrastructure, social and industrial facilities.*

***Conclusions.** Global leaders and key global actors must act quickly and prevent escalation of local conflict. The protection of civilians and their property and the provision of humanitarian and medical assistance should be a priority for participants involved in existing conflicts. A favorable direction for overcoming local conflicts is “investment in humanity”, namely investment in stability, local infrastructure, in order to diversify resources and increase their efficiency. An audit of the costs and benefits of the parties to the conflict will help to understand that the economically they have short-term gain in times less than the income they would have received in the absence of these conflicts.*

***Keywords:** military conflicts, hybrid war, global peace index, economic value of conflict, local conflicts, conflict success function.*

***JEL Classification:** F51.*

Постановка проблеми. Загалом глобалізація забезпечила позитивні результати, пов'язані з інтеграцією, взаємодією, співробітництвом, але водночас спричинила і проблеми. До них можна зарахувати зростання розриву між полюсами багатства та бідності, високу соціальну ціну інтеграції країн, що розвиваються, у глобальний економічний простір, кризу робочих місць і масові звільнення у розвинених країнах,

значне забруднення навколишнього середовища, негативні наслідки розвитку науки і техніки, міжнародний тероризм, витіснення локальних культур, екологічну деградацію, кризу демократії. Несправедливий розподіл вигод від глобалізації спричинює загрозу конфліктів на регіональному, національному та інтернаціональному рівнях. Деякі вчені вважають, що можлива глобальна конвергенція доходів, аргументують

чи це тим, що економіка бідних країн розвивається більш швидкими темпами, ніж багатих. Насправді ж, швидке зростання характерне лише для невеликої групи країн Південно-Східної Азії, тоді як найменш економічно розвинуті країни мають набагато нижчі темпи зростання, ніж багаті держави. У результаті відбувається не конвергенція чи вирівнювання доходів, а їх поляризація. У цьому процесі країни зі швидкими темпами зростання входять у коло багатих країн, а бідні країни щораз більше відстають від них. Зростання розриву у доходах викликає невдоволення з боку останніх, що спричинює міжнародні конфлікти, оскільки бідні держави прагнуть приєднатися до “клубу” багатих країн і готові боротися з ними за свою частку у світовому виробництві. До критичних імперативів розвитку глобалізації варто зарахувати, передусім, соціальну нерівність, деградацію довкілля, фрагментацію виробництва, зниження конкурентоспроможності підприємств промисловості та сільського господарства розвинених країн, загрозу впливу на культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теорії конфліктів, їх економічному аналізу, макротехнологіям, реаліям і перспективам врегулювання, а також методичним підходам до оцінки економічних втрат внаслідок гібридних війн присвячені праці таких вчених-економістів, як: М. Гарсія-Алонсо [1], А. Геффлер [2], Дж. Данн [1], М. Інтрілігатор [3], Ю. Касперович [4], П. Коллієр [2], П. Левін [1], Р. Маллі [5], М. Пашков [6], Л. Річардсон [7], Т. Сандлер [8], Р. Сміт [1], Дж. Хіршлайфер [9] та інші. За результатами проведеного дослідження досягнень названих вище науковців, виявлено потребу в оцінці вартості локальних конфліктів в глобальній економіці.

Метою статті є аналіз глобальних змін, які провокують локальні конфлікти та оцін-

ка вартості локальних конфліктів в глобальній економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Швидкі глобальні зміни можуть призвести до масштабних внутрішньодержавних та міждержавних конфліктів. Внутрішньодержавні конфлікти часто наростають у країнах, де домінує доросле населення, в яке інтегрована політично-дисонуюча молода етнічна меншина. Як приклад, можна навести виступи етнічних курдів у Туреччині, шіїтів у Лівані, сунітів у Сирії, пакистанських мусульман у південному Таїланді. Крім цього, доволі високим є потенціал конфлікту в Африці на південь від Сахари. Навіть після того, як у деяких країнах регіону підвищиться середній вік, залишиться доволі велика кількість етнічних і племінних меншин, що будуть молодшими за основне населення. Нестача природних ресурсів, таких як вода та орні землі, в країнах, де зберігається диспропорція молодих і літніх людей, провокує ризик внутрішньодержавних конфліктів. Зокрема, в країнах Африки на південь від Сахари, в Південній і Східній Азії, включаючи Китай та Індію, в Афганістані, Бангладеш, Пакистані та Сомалі державні інститути управління зазнають впливу подібної ситуації.

Сучасна світова економіка щораз більше поляризується, економічна активність і відповідні прибутки концентруються у трьох десятках основних країн, переважно членів ОЕСР. Приєднання до світової ринкової системи постсоціалістичних країн, а також таких відсталих країн, як Мадагаскар або Нігер, не покращило їх економічне становище, а лише збільшило маргінальність. Слід зазначити, що значне зростання економічної та соціальної нерівності спостерігається також у середині постіндустріального світу. Нова еліта постіндустріалізму щораз більше відокремлюється від мас власного суспільства. Основою цього феномена є глобалі-

зація багатства і локалізація бідності. Індекс бідності показує, що один з восьми громадян у найбагатших країнах відчуває тенденцію до зростання соціальних проблем, що виражається в його довгостроковому або хронічному безробітті, низьких доходах, які є нижчими за національну межу бідності, відсутності фінансових можливостей для придбання житла, а особливо у різкому подорожчанні освіти як чинника майбутнього професійного і людського розвитку (Норвегія, Німеччина, Україна). Понад дві третини тих, хто вважаються бідними згідно з Глобальним багатовимірним індексом бідності (Multidimensional Poverty Index, MPI) [10] 2019 р. (а це 886 мільйонів людей), живуть у країнах із середнім рівнем достатку (рис. 1). Решта – 440 мільйонів – живуть у країнах із низьким рівнем достатку. Як показують дані обох груп, за показником середнього рівня доходів може приховуватися величезна нерівність у формах бідності всередині країн. З огляду на це можна очікувати на подальше зниження рівня життя у бідних країнах та зростання поляризації (зниження індексу GINI) між високоосвіченою елітою і бідними верствами у багатих суспільствах.

У підсумку в значній частини населення світу накопичується глибоке невдоволення матеріальним становищем; мільйони людей зневіряються у можливості досягнення справедливості у правовому полі, їх охоплює страх перед майбутнім, який посилюється на тлі нездатності політичних інституцій усунути зростаючу напруженість. Треба визнати, що зростання глобальної соціальної нерівності руйнує соціальну базу політичної стабільності на національному рівні і в світовому масштабі. Саме вона є джерелом поширення тероризму, організованої злочинності, корупції, криміналізації влади і бізнесу, поширення соціальних хвороб (наркоманія, СНІД, алкоголізм). Існує загроза розширення кордонів регіональної нестабільності, особливо на Близькому Сході і в Південній Азії. Регіональна динаміка в прийдешньому десятилітті матиме можливість впливати на ситуацію за межами регіонів і стати загрозою глобальній безпеці. На Близькому Сході разом зі старінням населення знижується пасіонарне значення молоді – рушійної сили недавньої “арабської весни”. Як тільки нові технології почнуть забезпечувати світ іншими джере-

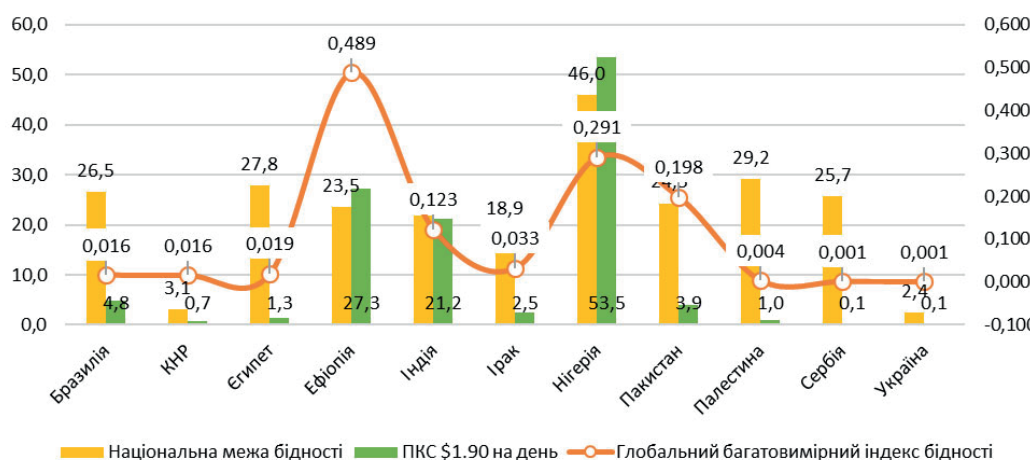

Рис. 1. Глобальний багатовимірний індекс бідності (MPI), 2019 р.*

* Побудовано на основі [10].

лами енергії, крім нафти і газу, економіки цих регіонів вимагатимуть альтернативного розвитку. Однак траєкторія руху Близького Сходу багато в чому залежатиме від його політичного ландшафту. Регіон Південної Азії постійно зазнає внутрішніх і зовнішніх потрясінь. Повільне економічне зростання, збільшення цін на продукти харчування, а також нестача енергетичних ресурсів сформують певні виклики для урядів Пакистану та Афганістану. Молоде населення цих країн чисельне і схоже за соціальною та демографічною динамікою на молодь багатьох країн Африки. Ця динамічність на фоні повільно зростаючої економіки може спричинити нестабільність системи загалом. Індія перебуває дещо в кращому становищі завдяки вищим темпам економічного зростання, однак їй загрожує проблема безробіття молодого населення. Нерівність, нерозвинена інфраструктура, а також низький рівень освіти є додатковими факторами слабкості Індії.

Багатополярна Азія потребує зміцнення регіональної безпеки, щоб злагоджувати зростаючу напругу, що може становити одну з найбільших глобальних загроз. Будучи нестабільною, Азія може призвести до значних потрясінь у глобальній економіці. Нестабільна динаміка в інших регіонах також загрожує глобальній безпеці. Після завершення “холодної” війни Європа виступила гарантом безпеки, забезпечуючи інтеграцію Центральної та Східної Європи в західне співтовариство. Однак, обтяжена внутрішніми проблемами, Європа неспроможна надавати ресурси для подолання криз у країнах сусідніх регіонів. Але, якщо вона буде здатною подолати внутрішні політичні й економічні кризи, то зможе збільшити свою глобальну вагу. Прогрес у зміцненні регіональної інтеграції в Латинській Америці та Африці на південь від Сахари вказує на можливе зростання стабільності

в цих регіонах і зниження загрози глобальній безпеці. Економікам країн, що розвиваються, загрожують специфічні проблеми, пов'язані із прагненням досягти швидкого економічного зростання. Це, зокрема, значна соціальна нерівність між міським та сільським населенням, зростання дефіциту таких ресурсів, як вода, а також потреба у великих інвестиціях у науку і технології для збільшення економічних показників за підвищення доданої вартості. Усі глобальні економічні, соціальні та військові розробки, а також дії світової спільноти, спрямовані на збереження навколишнього середовища, сьогодні визначають інформаційні технології, нові технології виробництва й автоматизації, технології безпеки життєво важливих ресурсів та нові технології охорони здоров'я. Хронічний дефіцит ресурсів посилює тенденцію до соціальної фрагментації, тому найнезначніші події можуть підштовхнути світ до руху в протилежних напрямках. Однак, незважаючи на нестійку багатополярність, зростаючий регіоналізм та очікуване уповільнення зростання глобальної економіки, існують перспективи розвитку, що залежатимуть від швидкості вирішення проблем. Ризики міждержавних конфліктів збільшуються в результаті змін міжнародної системи. Протиборчі стратегічні прагнення, загальна недовіра, а також тактика зниження своїх ризиків за рахунок інших учасників економічного співробітництва, можуть значно ускладнити політику забезпечення регіональної безпеки.

Економетричні розрахунки та моделювання в останні п'ятдесят років були спрямовані на економічне вивчення таких стратегічних явищ, як гонка озброєнь, створення міжнародних альянсів та економічні наслідки військових витрат. Набуття досвіду математичних і статистичних методик дало змогу вдосконалити базові моделі. М. Інтрілігатор [3] в 1982 р. пере-

рахував 64 можливі комбінації між 8 існуючими типами можливих аналітичних підходів (диференціальними рівняннями, теорією рішень, теорією управління, теорією ігор, теорією торгів, теорією невизначеності та стабільності, моделями реакцій дій та теорією організації) та 8 предметами досліджень. У результаті цей перелік значно розширився, оскільки математичні прийоми, які застосовувалися в економіці, стали більш численними та складними (наприклад, застосування теорії хаосу). У 1960-х рр. моделі гонок озброєнь стали популярним способом пояснення урядових стратегічних рішень у сфері оборони. Модель засновника Л. Річардсона [7] в 1960 р. базувалася на трьох рівняннях, що представляють політичні, стратегічні та економічні фактори. З кінця холодної війни популярність гонок озброєнь зменшилася. Їх спрямованість на стратегічну порівняльну конкуренцію між двома державами здавалася менш актуальною, оскільки асиметричні конфлікти між країнами, що мають високотехнологічну зброю, та країнами без них стали більш імовірними. Наявність таких прикладів, як перманентні африканські конфлікти чи терористична атака 11 вересня 2001 р., показують, що технологічна перевага не гарантує безпеки та перемоги у випадку війни. Дж. Данн [1] доводить, що асиметричні моделі гонок озброєнь мають визначати не лише головних героїв та їх стратегічну мету, а й обмеження витрат і внутрішній процес прийняття рішень.

Окрім моделей гонок озброєнь, у 1990-х рр. була розроблена ще одна економічна теорія конфліктів – “функція успіху конфлікту” (CSF). У цій моделі внесок – це інвестиції та зусилля у боротьбу обох сторін, а результати – їх відносна ступінь успіху в конфлікті: або ймовірність виграти, або частка вигоди, яка привласнюється сторонами конфлікту [2]. Одна з проблем

цього типу аналізу полягає в тому, що він або розглядає сукупну військову силу як єдиний агрегат, або розрізняє лише працю та капітал, членів збройних сил та їх обладнання. Більш загально економічні моделі, такі як функція успіху конфлікту, є ультраліберальними і зводять усю поточну діяльність акторів, включаючи злочинну, з економічною вигодою. Об’єктивність аналізу таких вигод можна поставити під сумнів, особливо коли конфлікт є нетиповим, наприклад тероризм. Дійсно, раціональність має атипове значення в поясненні тероризму, наприклад, важко зрозуміти економічну раціональність терористів-смертників. Насправді, економічного аналізу наслідків тероризму було порівняно мало. Найвідомішою є робота Т. Сандлера [8], в якій розроблена модель циклів транснаціонального тероризму (періоди слабкої активності, що чергуються з періодами сильної активності) із рекомендаціями для політичних органів влади щодо різних періодів циклу. Але ці висновки на сьогодні є дещо спрощеними і потребують застосування більш складного статистичного методичного апарату.

Із закінченням холодної війни, що була пов’язана з проксі-війнами та участю наддержав в локальних конфліктах, зменшилась інтенсивність конфліктів, але не зменшилась їх кількість. Громадянські або внутрішньодержавні війни стали поширеними і зрозумілими лише в контексті політичної, економічної та військової глобалізації. Громадянські конфлікти, незважаючи на локальний характер, через діаспору мали транснаціональний зв’язок. Також ці військові конфлікти майже не відрізнялися від організованої злочинності. Справжніх військових сутичок було небагато, проте постійно існувала їх імовірність і реальне протистояння повстанців мирному населенню. Нова “економіка війни” базувалася на грабунку, “чорному маркетингу”, допомо-

зі ззовні та підтримці насилля. В той час, як Дж. Гіршлейфер [9] асимілює заколот і пошук прибутку (жадібність), маючи на увазі те, що єдиною мотивацією повстанців є їх особисте збагачення, П. Коллір і А. Хефнер [2] запропонували перейти до досконалішого підходу, згідно з яким громадянські війни є наслідками комплексного арбітражу між жадібністю та невдоволенням. Заперечуючи важливість етнічного чинника в громадянських війнах, П. Колліер наголосив на ролі економічних та інституційних детермінантів. Його економетричні моделі спрямовані на пояснення раціональності між діями різних акторів та спалахом громадянських війн. За теорією П. Колліера, будь-який повстанський рух змушений вести ділову активність (наприклад, продаж сировини), щоб залучити достатню кількість ресурсів для ведення війни.

Як результат, вартість конфліктів для глобальної економіки є надзвичайно високою. Так, в 2016 р. 65,6 млн людей у всьому світі були вимушені покинути свої домівки (ця кількість рівнозначна населенню Великобританії, і вона зросла до 79,5 млн осіб у 2018 р.) [11]. Понад 40 млн людей стали внутрішньо переміщеними особами, ще 22,5 мл. осіб віднесені до категорії біженців і майже 3 млн – до шукачів притулку. З усіх конфліктів найбільш негативний вплив на глобальну економіку спричинила тривала війна в Сирійській Арабській Республіці – 6,3 млн переселенців та 5,5 млн – біженці. Окрім Сирії, у 2015–2018 рр. велику кількість біженців, переміщених осіб і шукачів притулку зафіксовано в: Ісламській Республіці Афганістан (2,5 млн), Республіці Південний Судан (1,4 млн), Федеративній Республіці Сомалі (1 млн) та Республіці Судан (0,65 млн). Так, лише протягом 2016 р. Турецька Республіка прийняла 2,9 млн біженців, переважна більшість з яких були людьми з сусідньої Сирії. Іншими країна-

ми, що прийняли значну кількість біженців у світі, є: Ісламська Республіка Пакистан (1,4 млн), Ліванська Республіка (1 млн), Ісламська республіка Іран (0,97 млн) та Республіка Уганда (0,95 млн).

Але, окрім руйнування сімей, громад та цілих країн, конфлікти несуть глобальні економічні наслідки. Інститут економіки та миру підрахував, що конфлікти і насильство коштували глобальній економіці у 2015 р. 13,6 трлн доларів США або 12,2% світового ВВП; у 2016 р. – 14,3 трлн або 12,6% світового ВВП; у 2018 р. – 14,76 трлн або 12,4% світового ВВП, або ж 1 988 доларів на людину [12]. У відносному значенні, понад дві третини витрат 2018 р. становили безпосередньо військові витрати (5,6 трлн дол. США) та витрати на внутрішню безпеку (4,9 трлн дол. США). Окрім цього, 1 трлн. дол. США – це втрати безпосередньо від конфліктів, а 2,6 трлн дол. США – втрати через злочинність і насилля в умовах невизначеності.

В 2017 р. збільшився негативний економічний ефект від впливу насилля на глобальну економіку на 2%, тому що низка країн змушені були збільшити витрати на внутрішню безпеку, а також зросла вартість самих конфліктів. Упродовж 2012–2019 рр. негативний економічний ефект від впливу насилля на глобальну економіку збільшився на 16%. На цей період припала громадянська війна в Сирії та “Арабська весна” на Близькому Сході і в Північній Африці. Найбільших економічних втрат внаслідок посилення військових конфліктів зазнали Сирійська Арабська Республіка – 68% ВВП, Ісламська Республіка Афганістан – 63% ВВП та Республіка Ірак – 51% ВВП. Економічні втрати в десяти найбільш постраждалих від конфліктів країн становлять в середньому 45% ВВП, а це у 19 разів більше за витрати десяти найменш постраждалих країн. Країни, які вважають мирними і які не бе-

руть участі в збройних конфліктах, також зазнають втрат. Зокрема, 20 найбільш мирних країн недоотримали 4% свого ВВП, а глобальна економіка – 11% в цілому у зв'язку з присутністю певних локальних конфліктів.

Існує кореляція між зростанням витрат на війну та збільшенням кількості конфліктів. У 2006 р. в світі налічувалося 278 політичних конфліктів, а в 2018 р. – 403. Хоча кількість військових криз з характеристикою “сильно насильницькі” поступово знижується: у 2015 р. – 43, у 2016 р. – 38 (або -5 чи -12%), протягом десятиліття відбувся приріст серед активних конфліктів середньої інтенсивності – з 83 у 2006 р. до 188 у 2016 р. Так, найбільший середньорічний приріст та найбільший абсолютний приріст (+118) таких конфліктів з 2006 р. відбувся в регіоні “Азія та Океанія”. Вартість збройного конфлікту в 2018 р. в середньому становила 1,02 трлн дол. США і це на 106% більше, ніж у 2006 р. Зростання цього показника відбулося передусім через високу вартість конфліктів на Близькому Сході, в Північній Африці та Південній Азії. Зокрема, вартість конфлікту для Близького Сходу становить 1,3 трлн дол. США або 128%

від середньосвітових витрат, а вартість конфлікту в Північній Африці та Південній Азії – 1,26 трлн дол. США або 124% від середньосвітових витрат.

Інститут економіки і миру у Лондоні щорічно моніторить глобальну безпеку, оборону та розвиток тероризму і публікує глобальний індекс миру та спокою (Global Peace Index, GPI). Фахівці Інституту економіки і миру відзначають безумовний зв'язок індексу GPI та основ добробуту і перспектив розвитку кожної країни. Як свідчать тенденції, у банківській сфері і в бізнесі рівень інфляції та процентні ставки нижчі і стабільніші в країнах з високим рівнем індексу. Важливим маркером для країни є те, що прямі іноземні інвестиції в країнах з високим індексом миру та спокою більш, ніж вдвічі перевищують рівні інших, менш миролюбних країн. На жаль, Україна протягом останніх років стабільно перебувала в останній десятці індексу GPI, хоча й випереджала за цим показником Росію. Проте у 2019 р. Україна піднялася на 150 позицію в рейтингу, або на 14 місце з його кінця, обійшовши Туреччину, Пакистан і Росію (рис. 2), що демонструє певну надію та оптимізм для інвесторів.

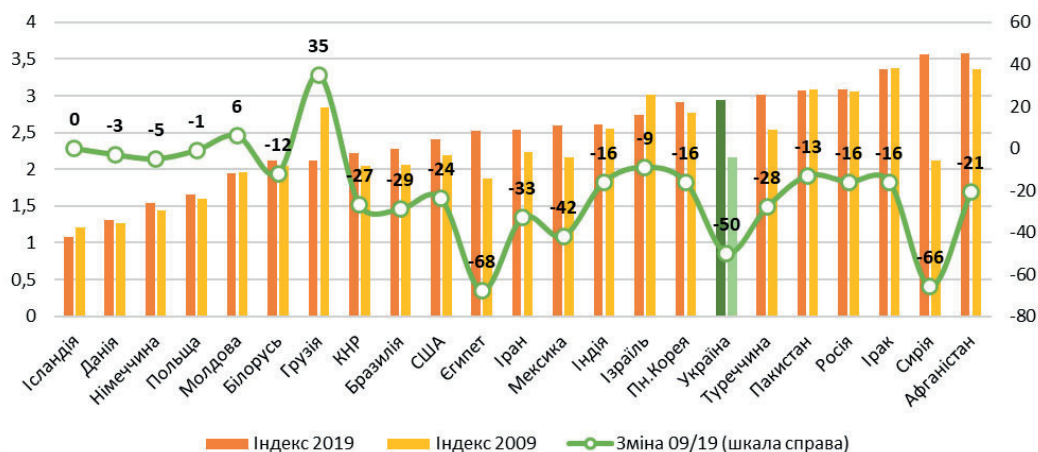

Рис. 2. Глобальний індекс миру та спокою (GPI), десятирічне відхилення*

* Побудовано на основі [12].

Міжусобні війни, вбивства та насильницькі злочини вартували Південній Америці 67% регіональних витрат, Центральній Америці – 60%, Карибському басейну та Африці на південь від Сахари – 57% регіональних витрат. З 2010 р. глобальні військові витрати залишаються постійними і становили у 2018 р. 5,5 трлн доларів США або 37% глобальних витрат на конфлікти. Витрати на внутрішню безпеку, що включають витрати на поліцію, судову систему та пенітенціарну службу, є другою за величиною категорією, і становили 27% усіх витрат або 4 трлн доларів США. Країни з низьким рівнем доходу витрачають на свою внутрішню безпеку на 5% менше на душу населення, ніж країни ОЕСР. Разом із цим, внутрішні витрати на безпеку розвинених країн знизилась або залишаються стабільними, зокрема середні витрати ОЕСР скоротилися з 1,65% ВВП у 2000 р. до 1,61% в 2016 р. Окрім цього, за останні 60 років приріст ВВП на душу населення в країнах, що не задіяні безпосередньо в збройних конфліктах був утричі вищим, порівняно з країнами, що були задіяні безпосередньо в таких конфліктах. Як результат, якщо б 20 найменш мирних країн, що задіяні безпосередньо в збройних конфліктах, мали темпи зростання, еквівалентні рівню найбільш мирних країн, то до 2030 р. їх ВВП на душу населення зміг би перевищити рівень у 527 доларів США.

Американське видання Foreign Policy [5] визначило 10 головних конфліктів світу, які вартують уваги в 2020 р. У цей список потрапили 1) бойові дії в Афганістані (через атаки “Талібану” і бойовиків “Ісламської держави” у цій країні гине найбільша кількість людей з усіх сучасних конфліктів); 2) громадянська війна в Ємені (війна між хуситами та урядом Ємену почалася в 2014 р., кількість жертв досягла 100 тис. осіб, а країна опинилася на межі голоду);

3) конфлікт в Ефіопії (конфлікт між двома етнічними групами: амхара та гумуз); 4) терористичні атаки в Буркіна-Фасо (тут з 2015 р. в результаті терактів загинули понад 700 осіб, у тому числі 200 військовослужбовців); 5) громадянська війна в Лівії (конфлікт в країні розпочався після повалення режиму М. Каддафі, в результаті чого розпочалася боротьба за владу між різними угрупованнями); 6) конфлікт у Перській Затоці (кожна з країн Перської Затоки намагається здобути панівне становище в регіоні й послабити сусідів); 7) протистояння США та КНДР (основою конфлікту є процес денуклеаризації КНДР); 8) конфлікт у Кашмірі (конфлікт на північному заході півострова Індостан, регіон є осередком напруги між Індією і Пакистаном); 9) політична криза в Венесуелі (в результаті дій опозиції в країні після виборів виникли два центри влади); 10) війна на сході України (фокусується увага на обміні полоненими та загрозі розведенню військ і загостренні бойових дій).

ООН оцінює загальну кількість жертв конфлікту в Україні на рівні 40–43 тисячі осіб з 14 квітня 2014 р. до 31 січня 2019 р. (у т.ч. 12800–13000 загиблих). До загальної кількості загиблих фахівці ООН зарахували і пасажирів малайзійського літака, який був збитий над зоною бойових дій на Донбасі ракетою “Бук” з системи, привезеної з Російської Федерації на Донбас. За оцінками, кількість загиблих включає також 4000 військових українських підрозділів і 5500 “озброєних груп”. Загальну кількість поранених ООН оцінює у 27500–30000 осіб, у тому числі 7–9 тисяч мирних жителів. Після зменшення інтенсивності конфлікту, частка цивільних осіб серед загиблих скоротилася. Так, якщо частка цивільних осіб у загальній смертності, пов’язаних з конфліктом, становила 33–34% у 2014 р., то у 2018 р. вона знизилася до 10–11%. Попере-

дня консервативна оцінка ООН загальних втрат, пов'язаних з конфліктом, становить: 35081 жертва конфлікту, з них – 10303 вбитих і 24778 поранених, але реальні цифри втрат можуть бути вищими.

Окупація частини Донбасу відчутно вплинула на економіку України та її фінансову систему, призвела до значних матеріальних втрат унаслідок фізичного знищення житла, інфраструктури, соціальних і промислових об'єктів [6]. У вересні 2014 р. уряд оприлюднив попередні оцінки загальних економічних втрат України обсягом 11 млрд грн (0,9 млрд доларів США) [13]. Станом на 2015 р., за оцінками іноземних експертів, втрати лише від руйнування інфраструктури на Донбасі (як окуповані, так і звільнені території) оцінювались у 10 млрд доларів США [14]. Втрата ВВП України за цей самий період внаслідок анексії АРК та війни на Донбасі оцінена у 12,1% [6] (рис. 3). На 2017 р. збитки від руйнування об'єктів інфраструктури внаслідок збройного конфлікту та окупації територій у Донецькій та Луганській областях становили 50 млрд доларів США [15].

Загальні масштаби економічних втрат України, за оцінками експертів, суттєво різняться залежно від часу, періоду та методів оцінки. Так, Ю. Касперович оцінив втрати ВВП України внаслідок "гібридної" війни з РФ за 2014–2018 рр. у 60,9–203,3 млрд доларів США [4]. А. Ослунд оцінив загальні економічні втрати від окупації територій у Донецькій та Луганській областях у 71,8 млрд доларів США [16], а О. Савченко у 300 млрд доларів США [17]. Тимчасова окупація територій у Донецькій та Луганській областях спричинила зменшення ВВП України на 9,3% [18]. Відповідно, непрямі щорічні втрати ВВП України становлять 275 млрд грн. (у цінах 2017 р.), або 10,4 млрд доларів США, тобто за шість років окупації загальні втрати ВВП України вже перевищили 60 млрд доларів США.

Якщо Росія витратила в Сирії за два роки війни 1,8–2,1 млрд доларів США, то в Україні її витрати у 2015–2019 рр. становлять близько 1 млрд доларів США. Приблизно сума річних військових витрат Російської Федерації – 46 млрд доларів США. Окрім витрат, пов'язаних з війною на Донбасі, Російська Федерація за шість років зазна-

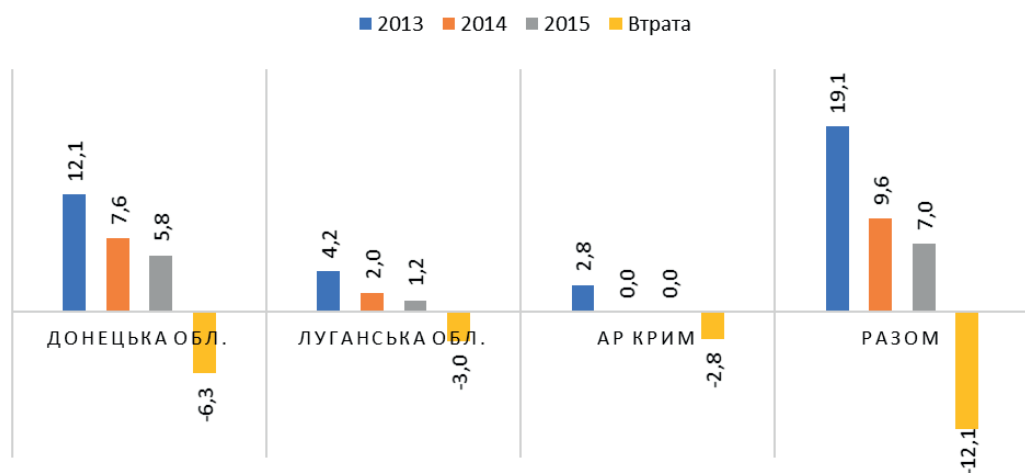

Рис. 3. Втрата ВВП України внаслідок анексії АРК та війни на Донбасі, %*

* Побудовано на основі [6].

ла збитків на суму понад 150 млрд доларів США внаслідок окупації українського Криму. Приблизно 5,6% – через міжнародні санкції, ще 4,2% – падіння цін на нафту. Окрім запроваджених США, Євросоюзом і Україною санкцій, Росія також витрачає фінансові ресурси на спроби інтеграції півострова до свого складу, будуючи електростанції та мости. Також витрачає чималі кошти на доцільні для анексованого півострова. Україна, за методологією організації Atlantic Council, втратила від окупації Криму 25–26 млрд доларів США. Але це не одноразові втрати і вони продовжують накопичуватися щорічно [16]. Так, у травні 2019 р. Третейський суд в Гаазі ухвалив, що Росія має відшкодувати низці українських компаній збитки, які виникли через анексію Криму. Сума компенсації – 159 млн доларів США. Окрім цього, все більше українських компаній подають в суд проти Росії – не тільки в Гаазі, а й в Парижі, та в різних судових інстанціях. Практично всі ці суди або вже виграні, або на шляху до перемоги, але стосуються вони тільки комерційних суперечок.

Висновки. У результаті проведеного дослідження проаналізовано глобальні зміни, спровоковані локальними конфліктами, та здійснено оцінку вартості локальних конфліктів у глобальній економіці. В підсумку зроблено такі висновки й узагальнення:

1. Роздвібнена міжнародна система, в якій наявні форми співробітництва не вважаються виграшними для більшості основних глобальних гравців, є підґрунтям для суперництва і ризику виникнення силових конфліктів. Значно можуть підвищити можливість міждержавного конфлікту такі ризики, як: зміна основних гравців, зокрема Китаю, Індії; збільшення розбіжностей щодо запасів ресурсів; широкий доступ до інструментів війни.

2. З огляду на різке наростання озброєнь, зростають ризики того, що майбутні

війни в Південній Азії, на Близькому Сході та навіть в Європі можуть призвести до використання ядерних засобів впливу. Сучасні форми ісламського тероризму можуть зникнути, однак тероризм не зникне, а поступово переорієнтується із масових жертв на великі диверсії економічного і фінансового характеру. Як результат, глобальні лідери та ключові глобальні актори мають діяти швидко та запобігати наростанню локальних конфліктів.

3. Україна протягом останніх років перебуває в останній десятці індексу миру та спокою, що негативно впливає на притік прямих іноземних інвестицій, рівень інфляції та процентні ставки. Окрім цього, анексія АРК та війна на Донбасі відчутно вплинули на економіку України та її фінансову систему, призвели до зменшення ВВП і значних матеріальних втрат унаслідок фізичного знищення житла, інфраструктури, соціальних і промислових об'єктів.

4. Для учасників наявних конфліктів першочерговим має стати захист мирних жителів та їх майна і забезпечення гуманітарної та медичної допомоги. Біженці, тимчасово переміщені особи та шукачі притулку під час конфлікту повинні мати доступ до отримання освіти і медицини.

5. Запобігти наростаючим конфліктам може зміцнення поваги до локального лідерства та його потенціалу. Сприятливим напрямом подолання локальних конфліктів є інвестиції в стабільність, локальну інфраструктуру, з метою диверсифікації ресурсів та підвищення їх ефективності.

6. Глобальним лідерам та усім суб'єктам, задіяним у конфліктах, варто провести аудит витрат і доходів від їх участі у протистоянні. Це допоможе зрозуміти, що набуті економічні вигоди є короткостроковими і в разі меншими, ніж доходи, які вони отримали б в разі відсутності конфліктів.

Таким чином, подальші наукові дослідження локальних конфліктів у глобальній економіці доцільно проводити на основі наявного національного та зарубіжного досвіду щодо їх вартості та впливу на економіку. В цих дослідженнях рекомендовано широко застосовувати методи стратегічного прогнозування та моделювання до системи оцінки економічних втрат внаслідок гібридних війн.

Список використаних жерел

1. Dunne J. P., Garcia-Alonso M., Levine P., Smith R. *Managing asymmetric conflict*. Oxford Economic Papers. 2006. № 58. P. 183–208.
2. Collier P., Hoeffler A. *Greed and grievance in civil wars*. Oxford Economic Papers. 2004. № 56. P. 563–595.
3. Intriligator M. *Research on conflict theory*. Journal of Conflict Resolution. 1982. № 26(2). P. 307–327.
4. Касперович Ю. Методичні підходи до оцінки фіскальних втрат України внаслідок гібридної війни РФ. *Економіка та держава*. 2018. № 12. С. 8–15. URL : http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/4.pdf.
5. Malley R. *10 conflicts to watch in 2020*. Foreign Policy. 2019. URL : <https://foreignpolicy.com/2019/12/26/10-conflicts-to-watch-2020>.
6. Пашков М. *Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання*. Центр Разумкова. 2019. 144 с. URL : http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf.
7. Richardson L. F. *Arms and insecurity – a mathematical study of the causes and origins of war*. Literary Licensing, LLC. 2012. 334 с.
8. Sandler T. *Economic analysis of conflict*. Journal of Conflict Resolution. 2000. № 44(6). С. 723–729.
9. Hirshleifer J. *The macrotechnology of conflict*. Journal of Conflict Resolution. 2000. № 44(6). P. 773–792.
10. *The 2019 global multidimensional poverty index (MPI)*. United Nations Human Development

Reports. 2020. № 5. P. 1–2. URL : http://hdr.undp.org/sites/default/files/mpi_2019_table_1.pdf.

11. ООН. *Число беженцев в мире достигло почти 80 млн человек*. Deutsche Welle. 2020. URL : <https://www.dw.com/ru/оон-число-беженцев-в-мире-достигло-почти-80-млн-человек/a-53852758>.
12. *Global Peace Index 2019*. Institute for Economics & Peace (IEP). 2019. P. 3–9. URL : <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI-2019-web003.pdf>.
13. Гройсман В. *Попередня оцінка вартості відновлення Донбасу та забезпечення потреб переміщених осіб*. Урядовий портал. 2014. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247600303>.
14. Adarov A., Astrov V., Havlik P. *How to stabilise the economy of Ukraine*. Vienna Institute for International Economic Studies. 2015. 100 p. URL : <https://wiiw.ac.at/how-to-stabilise-theeconomy-of-ukraine-dlp-3562.pdf>.
15. Руснак І. *Збитки від конфлікту на Донбасі досягли 50 мільярдів доларів*. Радіо Свобода. 2017. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28595287.html>.
16. Aslund A. *Kremlin aggression in Ukraine: the price tag*. Atlantic Council. 2018. 22 p. URL : https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2018/03/Kremlin_Aggression_web_040218_revised.pdf.
17. Кравченко В. *Агресія Росії проти України: обсяги втрат і можливості репарацій*. Espresso.TV. 2018. URL : <https://espresso.tv/article/2018/03/30/agresiya-rosiyi-proty-ukrayiny-obsvyagy-vtrat-i-mozhlyvosti-reparaciy>.
18. Порошенко П. *Один день АТО коштує 100 мільйонів. Українська правда*. 2014. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/20/7052735/>.

References

1. Dunne, J. P., Garcia-Alonso, M., Levine, P., Smith R. (2006). *Managing asymmetric conflict*. Oxford Economic Papers, 58, 183–208.

2. Collier, P., Hoeffler, A. (2004). Greed and grievance in civil wars. *Oxford Economic Papers*, 56, 563–595.
3. Intriligator, M. (1982). Research on conflict theory. *Journal of Conflict Resolution*, 26(2), 307–327.
4. Kasperovych, Yu. (2018). Metodichni pidkhody do otsinky fiskalnykh vtrat Ukrainy vnaslidok hibrydnoi viiny RF [Methodical approaches to estimating the fiscal losses of Ukraine due to the hybrid war of the Russian Federation]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 12, 8-15. Available at: http://www.economy.in.ua/pdf/12_2018/4.pdf.
5. Malley, R. (2019). 10 conflicts to watch in 2020. *Foreign Policy*. Available at: <https://foreign-policy.com/2019/12/26/10-conflicts-to-watch-2020>.
6. Pashkov, M. (2019). Viina na Donbasi: realii i perspektyvy vrehuliuvannya [The war in Donbass: realities and prospects for settlement]. *Razumkov Centre*, 144. Available at: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2019_Donbas.pdf.
7. Richardson, L. F. (2012). Arms and insecurity – a mathematical study of the causes and origins of war. *Literary Licensing, LLC*, 334.
8. Sandler, T. (2000). Economic analysis of conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 44(6), 723–729.
9. Hirshleifer, J. (2000). The macrotechnology of conflict. *Journal of Conflict Resolution*, 44(6), 773–792.
10. The 2019 global multidimensional poverty index (MPI). (2020). *United Nations Human Development Reports*, 5, 1–2. Available at: http://hdr.undp.org/sites/default/files/mpi_2019_table_1.pdf.
11. UN. (2020). Chislo bezhentsiv v mire doslyhlo pochty 80 mln chelovek [The number of refugees in the world has reached almost 80 million people]. *Deutsche Welle*. Available at: <https://www.dw.com/ru/оон-число-беженцев-в-мире-достигло-почти-80-млн-человек/a-53852758>.
12. Global Peace Index 2019. (2019). *Institute for Economics & Peace (IEP)*, 3–9. Available at: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI-2019-web003.pdf>.
13. Hroisman, V. (2014). Poperednia otsinka vartosti vidnovlennia Donbasu ta zabezpechennia potreb peremishchenykh osib [Preliminary assessment of the cost of reconstruction of Donbass and meeting the needs of displaced persons]. *Uriadovyi portal – Government Portal*. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/247600303>.
14. Adarov, A., Astrov, V., Havlik, P. (2015). How to stabilise the economy of Ukraine. *Vienna Institute for International Economic Studies*, 100. Available at: <https://wiiw.ac.at/how-to-stabilise-theeconomy-of-ukraine-dlp-3562.pdf>.
15. Rusnak, I. (2017). Zbytky vid konfliktu na Donbasi dosiahly 50 miliardiv dolariv [The losses from the conflict in Donbass reached \$ 50 billion]. *Radio Svoboda*. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/28595287.html>.
16. Aslund, A. (2018). Kremlin aggression in Ukraine: the price tag. *Atlantic Council*, 22. Available at: https://www.atlanticcouncil.org/wp-content/uploads/2018/03/Kremlin_Aggression_web_040218_revised.pdf.
17. Kravchenko, V. (2018). Ahresia Rosii proty Ukrainy: obsiahy vtrat i mozhlyvosti reparatsii [Russia's aggression against Ukraine: the amount of losses and the possibility of reparations]. *Espresso.TV*. Available at: https://espresso.tv/article/2018/03/30/agresiya_rosiyi_protuy_ukrayiny_obsyagy_vtrat_i_mozhlyvosti_reparatsiy.
18. Poroshenko, P. (2014). Odyn den ATO koштуie 100 milioniv [One day of anti-terrorist operation costs 100 million]. *Ukrainska pravda – Ukrainian Pravda*. Available at: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/20/7052735/>.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Олег ЛУЦИШИН

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, olegkalyna@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4048-8875

ЯК ФІНТЕХ ЗМІНЮЄ СВІТОВИЙ ФІНАНСОВИЙ ПОРЯДОК

Вступ. У статті з'ясовано сутність системних проблем, які виникають у різних сферах світової економіки та призводять до глобальних дисбалансів і світових фінансових криз. Оскільки економіки різних країн світу розвиваються на "різних швидкостях", то економічні дисбаланси, "фінансові розриви", інфраструктурні та технологічні провали стають звичними. А новітні фінансові технології є дуже гнучкими і адаптивними до викликів і змін.

Мета – з'ясувати сутність і роль фінтех у подоланні системних розривів і дисбалансів у період "безконтактної економіки", обґрунтувати вплив новітніх фінансових інструментів на зміну світового фінансового порядку.

Методи. Використано методи діалектичного, структурного аналізу та синтезу, а також логічного узагальнення, порівняння та формалізації, метод наукового абстрагування.

Результати. Розкрито системні детермінанти глобальної фінансової нестабільності. Наголошено на нових системних ризиках і глобальних викликах, що провокують світові фінансові кризи в епоху цифрової економіки та цифрової фінансизації. Проаналізовано фінансові методи боротьби з Covid-19 і системні заходи урядів окремих країн в умовах пандемії. Аргументовано політичні, культурні й інституційні відмінності країн-лідерів: від централізованого планування в Китаї, яке дає змогу діяти більш рішуче й оперативніше, до лібералізму свобод та демократії в США, для яких не властиві жорсткі обмеження свобод. Аргументовано об'єктивні передумови і потенційні можливості реформування світової глобальної фінансової архітектури в епоху трансформації світового фінансового порядку та наголошено на його основному елементі – фінтех. Науково обґрунтовано вплив новітніх фінансових інструментів на зміну світового фінансового порядку, розкрито сутність та роль фінтех у подоланні системних розривів і дисбалансів у період "безконтактної економіки".

Перспективи. У подальших дослідженнях планується розкрити сутність та роль фінтех у подоланні системних розривів і дисбалансів у період "безконтактної економіки", узагальнити переваги та виявити недоліки фінтех.

Ключові слова: фінансова криза, політика соціального дистанціювання, глобальне економічне зростання, фінтех-компанії, системні дисбаланси, "безконтактна економіка"

ка”, інклюзивна економіка, соціально-відповідальна економічна система, технологічні платформи, маркетплейси, прострочені кредити, соціальні мережі, вендори, Big Data, онлайн-послуги, кіберзлочинці, “корономіка”.

Рис.: 2, бібл.: 25.

Олег ЛУЦИШИН

кандидат економічних наук, доцент, Тернопольський національний економічної університет, Тернополь, Україна

КАК ФИНТЕХ МЕНЯЕТ МИРОВОЙ ФИНАНСОВЫЙ ПОРЯДОК

Введение. В статье выяснено сущность системных проблем, возникающих в разных сферах мировой экономики и приводящих к глобальным дисбалансам и мировым финансовым кризисам. Поскольку экономики различных стран мира развиваются на “разных скоростях”, то экономические дисбалансы, “финансовые разрывы”, инфраструктурные и технологические провалы становятся привычными. А новейшие финансовые технологии являются очень гибкими и адаптивными к вызовам и изменениям.

Цель – выяснить сущность и роль финтех в преодолении системных разрывов и дисбалансов в период “бесконтактной экономики”, обосновать влияние новейших финансовых инструментов на смену мирового порядка.

Методы. Используются методы диалектического, структурного анализа и синтеза, а также логического обобщения, сравнения и формализации, метод научного абстрагирования.

Результаты. Раскрыты системные детерминанты глобальной финансовой нестабильности. Отмечены новые системные риски и глобальные вызовы, провоцирующие мировые финансовые кризисы в эпоху цифровой экономики и цифровой финансизации. Проанализированы финансовые методы борьбы с Covid-19 и системные меры правительств отдельных стран в условиях пандемии. Аргументированы политические, культурные и институциональные различия стран-лидеров: от централизованного планирования в Китае, позволяющего действовать более решительно и оперативно, к либерализму свобод и демократии в США, которые не принимают жестких ограничений свобод. Аргументированы объективные предпосылки и потенциальные возможности реформирования глобальной финансовой архитектуры в эпоху трансформации мирового порядка и отмечен его основной элемент – финтех. Научно обосновано влияние новейших финансовых инструментов на смену мирового порядка, раскрыта сущность и роль финтех в преодолении системных разрывов и дисбалансов в период “бесконтактной экономики”.

Перспективы. В дальнейших исследованиях планируется раскрыть сущность и роль финтех в преодолении системных разрывов и дисбалансов в период “бесконтактной экономики”, обобщить преимущества и выявить недостатки финтех.

Ключевые слова: финансовый кризис, политика социального дистанцирования, глобальный экономический рост, финтех-компании, системные дисбалансы, “бесконтактная экономика”, инклюзивная экономика, социально-ответственная экономическая система, технологические платформы, маркетплейсы, просроченные кредиты, социальные сети, вендори, Big Data, онлайн-услуги, киберпреступники, “корономіка”.

Oleh LUTSYSHYN

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, olegkalyna@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4048-8875

HOW FINTECH CHANGES THE WORLD FINANCIAL ORDER

Introduction. *The article is devoted to clarifying the essence of systemic problems that arise in various areas and lead to global imbalances and global financial crises. As the economies of different countries develop at “different speeds”, economic imbalances, “financial gaps”, infrastructure and technological failures are becoming commonplace. The article focuses on the development of the latest financial technologies that are very flexible and adaptable to challenges and changes.*

The purpose is to find out the nature and role of FinTech in overcoming systemic gaps and imbalances in the period of “contactless economy”; scientific substantiate the influence of the newest financial instruments on the change of the world financial order.

Methods. *Methods of dialectical, structural analysis and synthesis, as well as logical generalization, comparison and formalization, the method of scientific abstraction are used.*

Results. *The systemic determinants of global financial instability are revealed. Emphasis is placed on new systemic risks and global challenges provoking global financial crises in the era of digital economy and digital financing. Methods of combating Covid-19 and systemic measures of individual governments in a pandemic are analyzed. The political, cultural and institutional differences of the world leaders are argued from centralized planning in China, which allows to act more decisively and more efficiently, to the liberalism of freedoms and democracy in the United States, which does not accept strict restrictions on freedoms. The objective preconditions and potential opportunities for reforming the world monetary system and global financial architecture in the era of transformation of the world financial order are argued and its main element – FinTech is emphasized. The necessity of forming a new neo-financial world order, which will be based on completely new principles and principles, has been proved.*

Perspectives. *In further research it is planned to pay reasonable attention to the latest financial instruments on the change of the world financial order, to reveal the essence and role of FinTech in overcoming systemic gaps and imbalances in the period of “contactless economy”.*

Keywords: *financial crisis, social distancing policy, global economic growth, FinTech companies, system imbalances, contactless economy, inclusive economy, socially responsible economic system, technological platforms, marketplaces, NPL (non performing loans), social networks, vendors, Big Data, online services, cybercriminals, “coronomics”.*

JEL Classification: D53, E44, G01.

Постановка проблеми. Індикатором системних проблем, які виникають у різних сферах (у тому числі й фінансовій), є глобальні дисбаланси та світові фінансові кризи. Оскільки економіки різних країн світу розвиваються на “різних швидкостях”, то економічні дисбаланси, “фінансові роз-

риви”, інфраструктурні та технологічні провали – річ звична.

Фінансові технології існують практично стільки, скільки й індустрія фінансових послуг, розвиваються вони під впливом економічних та соціальних викликів. Однак фінансові технології є дуже гнучкими, швидко

адаптуються до викликів і змін. Про це свідчить хоча б той факт, що після економічної кризи 2008 р. компанії з більш ефективними та сучасними технологіями витіснили традиційних постачальників послуг з ринку.

Криза 2020 р., спричинена пандемією Covid-19, має свою специфіку і є своєрідним “вірусом соціального виклику”. Для розуміння її суті, факторів, викликів і засобів боротьби варто розглянути заходи, які застосовували країни – геополітичні лідери, в яких поширення вірусу було найбільшим. Щоб обмежити поширення вірусної інфекції Китай і США проводили політику “соціального дистанцювання”, яка не тільки призвела до зростання безробіття, зміни сутності економічних взаємин між суб’єктами господарювання, а й порушила цикл доходів-витрат, що підтримує глобальне економічне зростання. За оцінками Міжнародного валютного фонду, світовий ВВП у 2020 р. скоротиться на 3% (ВВП Китаю в першому кварталі поточного року вже знизився на 6,8%).

Разом з тим, кожна з цих країн обрала свій шлях та свою траєкторію боротьби з пандемією, а відтак, результати суттєво різняться. “Драконівські” карантинні заходи Китаю допомогли швидко взяти ситуацію під контроль, суттєво знизивши випадки нових інфікувань. Це дало змогу пришвидшити вихід з карантину. Натомість ліберальні підходи та запізнена реакція і фрагментарне охоплення карантинними заходами в Америці призвели до стрімкого зростання кількості хворих і жертв, що в підсумку не дало можливості локалізувати вогнище зараження.

Це зумовлено як політичними і культурними, так і інституційними відмінностями: централізоване планування в Китаї дає змогу діяти більш рішуче; а демократія в США не передбачає жорстких обмежень свобод. Варто також зважати на вплив американської і китайської моделей економіки,

інфраструктурні особливості, а також фінансові та економічні наслідки.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питання трансформації та реструктуризації світового фінансового порядку досліджували С. Волосович [1], С. Голуба [2], В. Козюк [3], Л. Колінець [4], Н. Кравчук [5], З. Луцишин [6], С. Міщенко [7], Г. Поченчук [8], Н. Пантелеева [9], А. Шкляр [10] та інші вчені. Методи боротьби з Covid-19 і системні заходи урядів окремих країн в умовах пандемії розкрито в працях О. Бедратенко [11], Ю. Віннічука [12], О. Голубова [13], О. Охріменко [14], О. Соколовського [15], І. Соломка [11], Є. Тейзе [16], Е. Шена [17].

Вперше поняття фінтех застосував Пітер Найтан [18] у статті з однойменною назвою “фінтех” ще у 80-х роках минулого століття. Будучи відносно новим явищем, воно викликає зацікавленість як в українських, так і зарубіжних науковців.

Метою статті є з’ясування сутності та ролі фінтех у подоланні системних розривів і дисбалансів у період “безконтактної економіки”; наукове обґрунтування впливу новітніх фінансових інструментів на зміну світового фінансового порядку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моніторинг та оцінка фінансового стану світової економіки дає підстави констатувати той факт, що практично усі економічні системи в умовах пандемії стоять перед викликом нестачі фінансових ресурсів, зупинки бізнесу або переходу його на дистанційну систему роботи, що потребує застосування цілком іншої інструментарію взаємин із клієнтами. Постають питання: чи достатній спектр таких інструментів? Чи готовий до них бізнес та споживач? Як швидко можна переорієнтуватися?

Відповідно до “нових реалій” світової “коронаміки”, світ з глобального різко почав переорієнтуватися на локальний, а

частіше – на мікрозональний рівень, що, передусім, передбачатиме відмову від традиційних інструментів вирішення проблем та перехід на онлайн платформи, персональну доставку тощо. Усе це вимагає нових фінтех-рішень.

Кожна країна має ексклюзивну економічну систему, яка базується на економічних традиціях, національній ментальності й інфраструктурній інклюзивності [18]. Так, неоліберальна політика США призвела до появи залежності від споживання, що фінансується в борг. Американці загалом жили не “по кишені” – тобто в борг, більшість товарів і послуг купували в кредит або в лізинг; заощадження були сегментовані, а їх більшість направлялась на фондовий ринок. Ментальність споживання базувалася на відвідуванні великих супермаркетів та “полюванні” на великі знижки (“чорна п’ятниця”).

Цей сценарій аналогічно демонстрував й уряд США, користуючись “непомірним привілеєм”, який йому забезпечував долар як глобальна резервна валюта. США швидкими темпами нарощували бюджетний дефіцит і збільшували розриви рахунку поточних операцій. Країна була захищеною від зовнішніх “шоків”, інфляція залишалася стабільно низькою, незалежно від експансійної політики, яку проводив Федеральний резерв США. Цей феномен можна пояснити позитивним впливом на економіку США економік країн, що швидкими темпами інтегруються у світову економіку, зокрема Китаю.

Білий дім та сенатори узгодили масштабний пакет фінансової допомоги для пом’якшення наслідків пандемії Covid-19 на суму більше, ніж 2,4 трлн дол. Про це заявив представник адміністрації президента США Ерік Віланд. Відомо, що 250 млрд дол. буде спрямовано на прямі виплати приватним особам і сім’ям; 350 млрд дол. – на кредити для малого бізнесу; 250 млрд дол.

– на виплати у зв’язку з безробіттям та 500 млрд дол. – на позики підприємствам, що потерпають від наслідків пандемії [19].

Під час нинішньої “коронаміки” ФРС, як завжди, пішла уже традиційним шляхом: зниження процентної ставки та збільшення балансу грошової маси. Усі ці заходи спрямовані на згладжування системного дефіциту ліквідності. Останніми роками фінансова система США продовжувала все більше відриватися від реальної економіки, нарощуючи надлишкову заборгованість. Корпорації в основному роблять ставку на ринки капіталів, а не на реальне банківське фінансування. Фірми з лістингу на Волл-стріт торгують між собою, а фінансові ресурси не надходять в реальну економіку (йдеться про так званий Мейн-стріт).

Звідси й основна причина паніки, яка розповсюдилася на світових фінансових ринках. 9 березня 2020 р. основні американські біржові індекси зазнали різкого падіння. Dow Jones впав на 2100 пунктів (8,1%). Індекс S&P 500, який охоплює 500 найбільших компаній ринку США, знизився на 7,7%. Індекс Nasdaq опустився на 6,7%. Через різке падіння, вперше з часів кризи 2008 р., на біржах спрацював так званий “запобіжник” – механізм, який припиняє торги на 15 хвилин, щоб не допустити роздмухування панічних настроїв на ринку [12].

Натомість попит на державні облігації США та золото рекордно зріс, адже на тлі загального неспокою на ринках, інвестори шукають більш стабільні інструменти для збереження власних коштів. Через великий попит дохідність облігацій впала до історичного мінімуму – 0,32%.

Основними факторами, що спричинили різке падіння індексу, стали невизначеність щодо впливу поширення коронавірусу Covid-19 (рис. 1) на економіку, а також падіння цін на нафту.

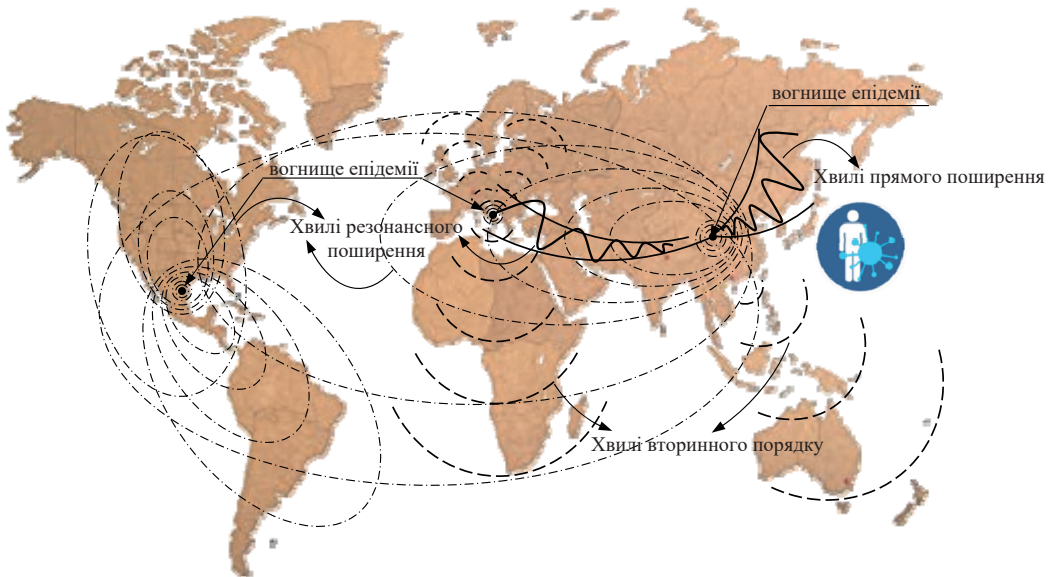

Рис. 1. Ефект поширення епідемії коронавірусу Covid-19 та його вплив на світову економіку*

* Побудовано автором.

Американська монетарна система, незважаючи на певне просування у використанні фінтех в електронних платежах, і надалі надає перевагу у використанні домогосподарствами та малим бізнесом менш ефективних фінансових інструментів, зокрема: готівки, паперових чеків та кредитних карток. Казначейство США здійснює усі виплати в межах антипандемічного стимулювання економіки, нараховуючи гроші на банківський рахунок або відправляючи чеки поштою.

Технологічні платформи та маркетплейси, які сфокусовані у своїй діяльності на американському ринку, намагаючись використати боргову модель споживання на свою користь, стимулюють користувачів нескінченно споживати (наприклад, за допомогою цільової реклами, можливості купівлі в кредит, оплати частинами). Водночас уряд менш за все турбувався про підтримку тих, хто намагається генерувати доходи в онлайн. Економічна модель, що базується на технологіях швидкого та прямого обміну

даними, ресурсами, товарами та послугами через короткострокові контракти стала втіленням "безконтактної економіки": такі платформи, як Uber, Ebay, Etsy оптимізовані для збільшення рівня продаж, потребують від працівників і користувачів мінімальної професійної підготовки, необхідних навичок та кваліфікацій, водночас надаючи й мінімальний трудовий захист. Держава в особі регуляторів воліє не зважати на це й приділяти цьому питанню мінімум уваги та дотримуватися принципу невтручання (тобто кожен може обирати модель відносин з роботодавцем самостійно).

Останні тенденції поведінки, особливо в посткризовий період, дають зрозуміти, що американська модель економіки є фінансово, екологічно і соціально нестійкою (це чітко простежується у стрімкому зростанні розривів, що призводить до яскраво вираженої нерівності). Як демонструє перебіг пандемії Covid-19, будь-який дисбаланс у циклі боргоспоживання може спровокувати майже

миттєвий колапс: за першого негативного тренду в доходах, фінансові установи (приватного капіталу) згортають усі кредитні програми, уникаючи збільшення NPL (non performing loans – прострочених кредитів). Економіка, основою якої є кредитне споживання, різко просідає – падають продажі, а відтак, і стрімко падають доходи. Щоб компенсувати втрати та зарадити системній катастрофі, доводиться широко застосовувати важелі й інструменти з арсеналу ФРС і казначейства, трансформуючи ймовірні кредитні ризики на плечі державного сектору.

Натомість китайська модель містить цілу низку цих прихованих елементів. Насамперед, варто зазначити, що вона характеризується високим рівнем ощадливості та накопичень. Драйверами економічного зростання Китаю є експорт та інвестиції, внутрішнє споживання доповнює та компенсує зовнішні вектори. Варто зазначити, що інноваційні технологічні платформи, які суттєво інтегровані у внутрішню соціальну мережу WeChat, особливо в секторі фінтех, зуміли пов'язати традиційну економіку з широкодоступною цифровою екосистемою. Остання налаштовує та спонукає користувачів не лише до споживання, а й дає змогу усім учасникам, які є в “ланцюгу”, заробляти, що підвищує структурну та організаційну стійкість китайської економіки.

Як не дивно, але варто визнати, що результатом трансформацій і розвитку є не центральне планування, а безперервні експерименти на локальних майданчиках й швидка адаптація до потреб, що базується на думці споживачів – аналіз фітбеків – реакція на потреби “знизу-вгору”. Основними руйнівними силами “безконтактної економіки” стали нові технологічні платформи – маркетплейси, апарат центрального планування тут не відігравав жодної ролі. Системи, базовані на принципах фінтех, допомагали швидко створювати інклюзивні інтегровані

мережі, котрі стимулювали інновації та створювали цілком нові ринки і робочі місця, які мають нові принципи роботи. Регулятори сприйняли це за належне та розробили механізми сприяння такому процесу.

Криза, спричинена пандемією Covid-19, лише висвітлила переваги китайської системи. Екосистеми “суперреакцій” та “суперпропозицій” створюються стійкими цифровими бізнес-моделями замкнутого циклу, в основі якого закладений принцип “заробляй–витрачай–плати”. Вони консолідують ендогенні функції бізнесу, який базується на споживанні набагато спектральніше, ніж західні моделі, котрі досі мають чітко сегментований і високо регульований секторальний характер. Після запровадження жорсткого карантину такі маркетплейси, як Alibaba, Pinduoduo й інші цифрові ринкові майданчики, які мали повністю зациклену автономну систему взаємозв'язків вендорів, споживачів та механізмів проведення розрахунків, стали “рятівним колом” для більшості власників малих бізнесів та мікропідприємств, завдяки прямим каналам зв'язку з мільйонами споживачів як всередині країни, так і за кордоном. Онлайнві логістичні компанії, наприклад, JD.com, також відіграли важливу роль, гарантуючи безперебійну доставку товарів як першої необхідності й індивідуального захисту, так і товарів загального вжитку під час обмеження пересування та закриття традиційних торгових майданчиків.

Феноменом стала соціальна мережа WeChat компанії Tencent, яка дала можливість людям підтримувати контакти з членами сім'ї та друзями, котрі перебували на карантині, одночасно дозволяючи замовляти необхідні речі та проводити оплати за них. З іншого боку, вона давала можливість креативним людям отримувати дохід від підприємницької діяльності, просування контенту через різноманітні блоги та влоги. Платежі здійснювали через застосунок WeChat Pay.

WeChat одноосібно став важливим каналом уряду для поширення важливої соціальної інформації. Через технічні можливості та додаткові програмні рішення він став майданчиком координації складних проектів, наприклад, координації та моніторингу першочергових потреб у поставках необхідного медичного обладнання та матеріалів. Застосунок Meeting (також компанії Tencent) сприяв оперативному налагодженню онлайн навчання школам з доступом до потрібного інформаційного ресурсу.

Миттєво, ще до пом'якшення карантину, було розроблено програмне забезпечення, яке базувалось на вбудованих системах в WeChat і Alipay, для моніторингу стану здоров'я користувачів мережі, визначення їх переміщення, порад, куди саме піти, щоб уникнути скупчень і контактів з хворими чи потенційними носіями вірусу. Це стало можливим, як вже зазначалося, завдяки охопленню цих платформ – один або навіть обидва цих застосунки встановлені майже на всіх смартфонах, які використовують жителі Китаю, а самі вони є внутрішнім продуктом.

Отже, базуючись на принципах дзеркального збереження інформації, як другий “рівень” ієрархічної, традиційної банківської системи Китай створив горизонтальну, гнучку адаптивну систему, що об'єднала понад 800 млн смартфонів всередині країни. Вона, до речі, стала продуктивним самодостатнім елементом економіки. Це життєво важливий сегмент широкої економічної моделі Китаю, яка є гібридно-круговою: заощадження–споживання–борг–дохід. Така модель виявилася стійкішою до стресів, ніж західна модель споживання, що фінансується в борг. Більше того, ця фінтех екосистема стала головною причиною того, що фінансовий сектор Китаю не відчув гострого дефіциту ліквідності. Такий феномен дав змогу не застосовувати ради-

кальних дій центральним банком в період, коли економіка перебувала на карантині.

МВФ акумулював 1 трлн дол. США на боротьбу з кризою через коронавірус для допомоги країнам, економіки яких постраждали в результаті пандемії. Глава МВФ Крісталіна Георгієва зазначила, що МВФ запровадить гнучкий інструментарій для реагування на надзвичайні ситуації, щоб допомогти країнам з невідкладними потребами в платіжних балансах. У повідомленні також зазначено, що країни, які розвиваються, отримують майже 50 млрд дол. у вигляді пільгових кредитів. Також Фонд спрямує 10 млрд дол. під нульову процентну ставку країнам з низьким рівнем доходів [20].

Голова МВФ зауважила, що фонд виступив з низкою пропозицій, які мають допомогти країнам в складній ситуації: по-перше, це зміцнення фінансових інститутів і стимулювання банківського сектору; по-друге, підтримка реальної економіки шляхом коригування грошової політики; по-третє, реформування нормативної бази з метою забезпечення стабільності на фінансових ринках.

У фонді зазначили, що мають укладені договори з 40 країнами на суму близько 200 млрд дол. США, тоді як членами МВФ є 189 країн світу, серед яких і Україна.

Інші провідні економіки не відставали у “гонці” за підтримкою ліквідності економік традиційними методами. Так, міністр економіки Німеччини заявив, що державний банк розвитку (KfW) має 500 млрд євро на підтримку економіки та бізнесу для подолання наслідків пандемії коронавірусу. Міністр фінансів ФРН Олаф Шольц зауважив, що фінансова підтримка для німецьких компаній не матиме обмежень. Також він зазначив, що податкові пільги включно з відстрочками у сплаті податків будуть надані німецьким компаніям, хоча це може обійтися бюджету країни у мільярди євро [14].

Франція спрямувала 345 млрд євро для пом'якшення наслідків пандемії коронавірусу для економіки. Міністр економіки Франції Бруно Ле Мер зазначив, що “йде війна з коронавірусом, і це також економічна та фінансова війна, у якій мають бути задіяні всі наші сили...”. Урядовий план передбачає залучення 345 млрд євро. З них 300 млрд євро – для державного гарантування кредитів підприємств, особливо малого та середнього бізнесу, ще 45 млрд євро – для прямої допомоги підприємствам; 2 млрд євро скерують на підтримку мікробізнесу. Для підприємств також планують скасувати чи відтермінувати сплату соціальних внесків, щоб не допустити банкрутства внаслідок зупинки чи суттєвого сповільнення виробництва [21].

Якщо узагальнити усе вищезазначене, то чітко простежується той факт, що модель економічного розвитку Китаю продовжує еволюціонувати, а пандемія стала для неї своєрідним “випробувальним майданчиком” нових технологій і застосунків. Викликом стала необхідність швидко адаптуватися та змінюватися під конкретні потреби. Те, наскільки динамічно вона впоралася із поставленими завданнями, свідчить лише про одне, що саме така модель у майбутньому буде найефективнішою платформою – світ перейде у новий формат світового фінансового порядку “фінтех-економіки”, яка стане системою повного циклу, що сприяє створенню економічного, соціального та природного капіталу, а не є банальним його споживачем. Вплив пандемії коронавірусу на світову економіку вже доволі помітний – він переформатує її та скеровує до нового рівня інклюзії й укладення цілком іншого суспільного договору. Однак економічна вигода, з одного боку, та ідеологічні й геополітичні амбіції і суперечності в поєднанні з транснаціональним гегемоністичним суперництвом, з іншого, легко можуть порушити цей нестійкий і не-

захищений баланс одразу після виходу світу з карантину.

Більшість провідних країн світу, з традиційними економіками, на чолі зі США потребуватимуть перегляду відносин всередині країни з одночасним виробленням нової моделі суспільного договору, який базуватиметься на інклюзивності та стійкості. Хорошим прикладом тут є Китай та інші країни Азії. Найголовніше у цьому випадку – знайти правильний баланс між інтересами великих корпорацій та маленькими фірмами і підприємцями; захищеністю приватного життя і вільним доступом до даних; обробкою великих даних (Big Data) та індивідуальними потребами; досягненням ефективності у короткостроковій перспективі (тактичні рішення) та стратегічним управлінням ризиками.

Звичайно, постає питання, яка ж роль фінтеху у цьому?

Як зазначено в доповіді компанії Deloitte на Всесвітньому економічному форумі (WEB), найвищими очікуваннями споживачів в умовах “безконтактної економіки” є простий онлайн-доступ до фінансових послуг, підвищення надійності трансакцій, швидкість прийняття рішень щодо видачі кредиту, зниження вартості, а ще краще – безкоштовність платежів для фізичних осіб. Всі ці вимоги реалізуються вже сьогодні через розробки фінтех, які роблять їх все популярнішими.

Інклюзії фінтех у економічні системи та фінансовий сектор поки не можна вважати домінуючою тенденцією, окремі країни, галузі та компанії досягли значного успіху, а самі фінтех стають мейнстримом у сфері фінансових послуг (рис. 2).

Висновки. У процесі дослідження науково обґрунтовано вплив новітніх фінансових інструментів на зміну світового фінансового порядку, розкрито сутність і роль фінтех у подоланні системних розривів і дисбалансів у період “безконтактної економіки”.

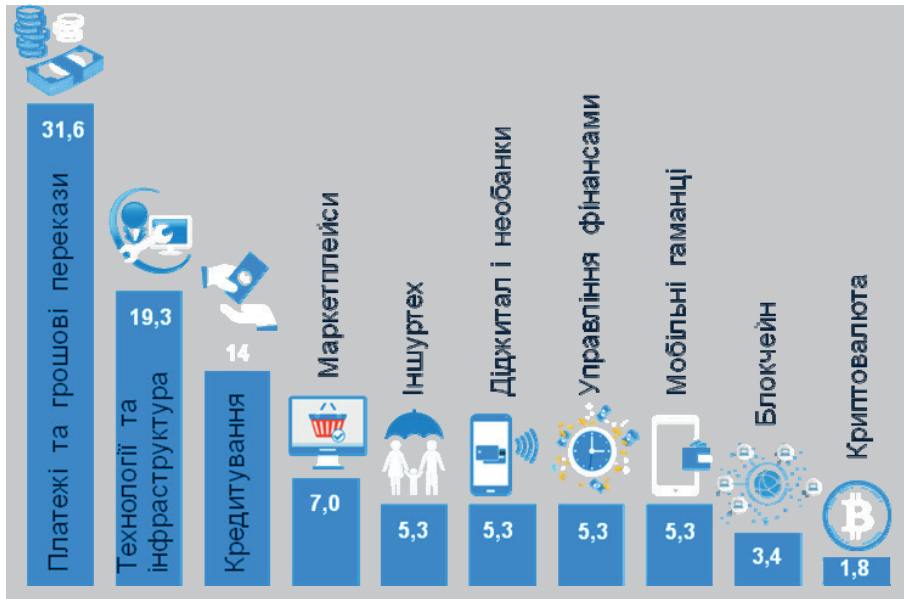

Рис 2. Сфери трансформацій фінтех компаній*

* Побудовано на основі [22].

Узагальнено очевидні переваги фінтех, а саме:

- фінтех-послуги постачаються, як правило, в Інтернеті, і таким чином користувачі отримують прямий і швидкий доступ без посередників;
- споживачі мають можливість отримати вигоду від диверсифікації та масштабу вибору продуктів і послуг, що стало можливим через віддалений доступ, незалежно від місцезнаходження;
- компаніям фінтех, зазвичай, не потрібно інвестувати значні ресурси у фізичну інфраструктуру, тому вони можуть пропонувати споживачам вигідніші умови, порівняно з традиційними компаніями;
- використання новітніх технологій та штучного інтелекту дає змогу фінтех-компаніям збирати, зберігати й обробляти більше інформації про клієнтів – це дає можливість запропонувати споживачам більш персоналізовані продукти або послуги [23].

Однак фінтех-компанії не позбавлені певних недоліків.

1. Оскільки фінтех-компанії є цілком новими бізнес-моделями для фінансової галузі, то вони, очевидно, використовують відмінні від традиційних фінансових установ бізнес-моделі. Усе це може призвести до розбіжностей регуляторного впливу й утруднення гарантування прав споживачів у разі настання непередбачуваних обставин.

2. Споживачі онлайн-послуг мають швидко приймати рішення в умовах обмеженого часового лагу й інформаційного вакууму, що може стати причиною здійснення необдуманих дій контрагентами.

3. Ще одним викликом та загрозою стає доступність фінтех-компанії в процесі проведення операцій до приватної інформації. Як наслідок, особисті дані клієнтів можуть бути використані без згоди власника або такі дані взагалі можуть викрадати кіберзлочинці.

4. Доступ до фінтех, з одного боку, здається простим та зрозумілим, однак є

багато категорій громадян, які через свої ментальні звички, вік, здоров'я та інше не можуть використовувати гаджети або комп'ютери для здійснення онлайн-операцій.

Разом з тим, одним із вагомих факторів для розповсюдження фінтех є відмова від політичних ігор на публіку. Це дасть змогу поступитися місцем раціональному, інформативному й інклюзивному діалогу між учасниками ринку та країнами. Однак, якщо проаналізувати заходи, які проводять сьогоднішні лідери ринку, а особливо реакцію США на кризу Covid-19, такий діалог на сьогодні ще під питанням.

Список використаних джерел

1. Мазаракі А., Волосович С. Домінанти FinTech на ринку платіжних послуг. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2019. № 2. С. 100–118. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/uzzt_2019_2_10.
2. Голуб С. М. Тенденції та особливості розвитку фінансових ринків світу та України. Наукові праці НДФІ. 2016. № 1 (74). URL : <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi>.
3. Козюк В. В. Коронакриза vs глобальна фінансова криза. Дзеркало тижня. 2020. Вип. № 1288. 28 березня – 3 квітня. URL : <https://dt.ua/macrolevel/koronakriza-vs-globalna-finansova-kriza-344090.html>.
4. Колінець Л. Б. Новий світовий фінансовий порядок : монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 360 с.
5. Кравчук Н. Я. Дивергенція глобального розвитку: сучасна парадигма формування геофінансового простору : монографія. Київ : Знання, 2012. 782 с.
6. Луцишин З. О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації : монографія. Київ : Видавничий центр "ДрУк", 2002. 320 с.
7. Міщенко В. І., Міщенко С. В. Маркетинг цифрових інновацій на ринку банківських послуг. Фінансовий простір. 2018. № 1(29). С. 75–79.
8. Поченчук Г. М. FinTech у структурі фінансової системи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С. 49–55. URL : <https://global-national.in.ua/archive/21-2018/11.pdf>.
9. Пантелєєва Н. Нові форми грошей в умовах формування інформаційного суспільства. Вісник Національного банку України. 2015. № 5. С. 25–31. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_5_6.
10. Шкляр А. І., Ануфрієва К. В. Currency market in Ukraine: problems and challenges. Економіка і прогнозування. 2017. № 3. С. 51–55. URL : https://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_3_5.
11. Бедратенко О., Соломко І. Падіння на біржах спонукає експертів говорити про нову світову фінансову кризу. Голос Америки. 2020. 9 березня. URL : <https://ukrainian.voanews.com/a/finansy-padinnja-rynkiv/5321522.html>.
12. Віннічук Ю. Наскільки Україні вистачить золотовалютних резервів. Бізнес Цензор. 2020. 20 березня. URL : <https://biz.censor.net.ua/resonance/3182767/naskilki-ukran-vistachit-zolotovalyutnih-rezerviv>.
13. Голубов О. Коронавірус: уряд ФРН має 500 мільярдів євро на підтримку економіки. Deutsche Welle. 2020. 13 березня. URL : <https://www.dw.com/uk/коронавірус-уряд-фрн-має-500-мільярдів-євро-на-підтримку-економіки/a-52758709>.
14. Охріменко О. Долар виходить в друк. США включили верстат. SoldiS Інвестиційний огляд. 2020. 22 січня. URL : <http://www.soldis.com.ua/uk/node/171>.
15. Соколовський О. Від Італії до Австралії. Як в різних країнах підтримують зараз бізнес. Новое Время. 2020. 13 березня. URL : <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yak-rizni-krajini-dopomagayut-biznesu-i-ekonomici-50075434.html>.
16. Тейзе Є. Через коронавірус Україна втратила доступ до ринків капіталу. Deutsche Welle. 2020. 18 березня. URL : <https://www.dw.com/uk/через-koronavirus-ukraina-vtratila-dostup-do-rynkiv-kapitalu/a-52821310>.

17. Шен Е. Два методи боротьби з Covid-19. Чому США варто повчитися у Китаю. Новое Время. 2020. 29 квітня. URL : <https://uazmi.org/news/post/ewzwCkghu10jdkHmRz3fjS>.

18. Knight P. Fintech, money word. Made of MONEY. 2017. January 3. URL : <https://itsamoneything.com/money/peter-knight-fintech-money-word/>.

19. У США узгодили законопроект про підтримку економіки на \$2 трильйони. Укрінформ. 2020. 25 березня. URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2904292-u-ssa-uzgodili-zakonoproekt-pro-pidtrimku-ekonomiki-na-2-trilijoni.html>.

20. МВФ готовий виділити \$ 1 трлн на боротьбу з кризою через коронавірус. Новое Время. 2020. 16 березня. URL : <https://nv.ua/ukr/biz/economics/1-trln-dolariv-vid-mvf-fond-vidilit-grosi-na-borotbu-z-krizoyu-koronavirusa-novini-ukrajini-50075963.html>.

21. Франція виділить бізнесу €345 млрд через COVID-19. Корреспондент.net. 2020. 18 березня. URL : <https://ua.korrespondent.net/world/4206177-frantsiia-vydilyt-biznesu-345-mlrd-cherез-COVID-19>.

22. ФінТех в Україні: тенденції, огляд ринку та каталог. Звіт “ФІНТЕХ В УКРАЇНІ”. Спільний Проект USAID “Трансформація фінансового сектору” та інноваційного парку UNIT. City. URL : https://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_ua.pdf

23. Що таке ФінТех і як він впливає на ваше життя вже сьогодні? Економічна правда. 2018. 5 грудня. URL : <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2018/12/5/641431/>.

References

1. Mazaraki, A., Volosovych, S. (2019). Dominant FinTech na rynku platizhnykh posluh [FinTech dominants in the payment services market]. Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law, 2, 100–118. Available at: https://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2019_2_10.

2. Holub, S. M. (2016). Tendentsii ta osoblyvosti rozvytku finansovykh rynkiv svitu ta Ukrainy

[Trends and features of development of financial markets of the world and Ukraine]. Naukovi pratsi NDFI – Scientific Works of NDFI, 1 (74). Available at: <https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi>.

3. Koziuk, V. V. (2020). Koronakryza vs hlobalna finansova kryza [Coronary crisis vs global financial crisis]. Dzerkalo tyzhnia – Week’s Mirror, 1288. Available at: <https://dt.ua/macrolevel/koronakryza-vs-globalna-finansova-kryza-344090.html>.

4. Kolinets, L. B. (2018). Novyi svitovyi finansovyi poriadok [The new world financial order]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].

5. Kravchuk, N. Ya. (2012). Diverhentsiia hlobalnoho rozvytku: suchasna paradyhma formuvannia heofinansovoho prostoru [Divergence of global development: modern paradigm of geofinancial space formation]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

6. Lutsyshyn, Z. O. (2002). Transformatsiia svitovoi finansovoi systemy v umovakh hlobalizatsii [Transformation of the world financial system in the context of globalization]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr “DrUK” [in Ukrainian].

7. Mishchenko, V. I., Mishchenko, S. V. (2018). Marketynh tsyfrovykh innovatsii na rynku bankivskykh posluh [Marketing of digital innovations in the banking services market]. Finansovyi prostir – Financial Space, 1(29), 75–79 [in Ukrainian].

8. Pochenchuk, H. M. (2018). FinTech u strukturі finansovoi systemy. [FinTech in the structure of the financial system]. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Economic Problems, 21, 49–55. Available at: <https://global-national.in.ua/archive/21-2018/11.pdf>.

9. Pantelieieva, N. (2015). Novi formy hroshei v umovakh formuvannia informatsiinoho suspilstva [New forms of money in the conditions of formation of information society]. Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine, 5, 25–31. Available at: https://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2015_5_6.

10. Shkliar, A. I., Anufriieva, K. V. (2017). Currency market in Ukraine: problems and challenges. Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and Forecasting, 3, 51–55. Available at: https://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_3_5.

11. Bedratenko, O., Solomko, I. (2020). Padinnia na birzhakh sponukaie ekspertiv hovoryty pro novu svitovu finansovu kryzu [The fall in stock markets prompts experts to talk about a new global financial crisis]. Holos Ameryky – Voice of America. (March, 9). Available at: <https://ukrainian.voanews.com/a/finansy-padinnja-rynkiv/5321522.html>.
12. Vinnichuk, Yu. (2020). Naskilky Ukraini vystachyt zolotovaliutnykh rezerviv [How much gold and foreign exchange reserves will have Ukraine?]. Biznes Tsenzor – Business Censor. (March, 20). Available at: https://biz.censor.net.ua/resonance/3182767/naskilky_ukrain_vistachyt_zolotovaliutnih_rezerviv.
13. Holubov, O. (2020). Koronavirus: uriad FRN maie 500 miliardiv yevro na pidtrymku ekonomiky [Coronavirus: The German government has 500 billion euros to support the economy]. Deutsche Welle. (March, 13). Available at: <https://www.dw.com/uk/koronavirus-urjad-frn-maie-500-miliardiv-yevro-na-pidtrymku-ekonomiky/a-52758709>.
14. Okhrimenko, O. (2020). Dolar vykhodyt v druk. SShA vkluchyly verstat [The dollar is published. The United States turned on the machine]. SoldiS Investytsiinyi ohliad – SoldiS Investment Review. (January, 22). Available at: <http://www.soldis.com.ua/uk/node/171>.
15. Sokolovskiy, O. (2020). Vid Italii do Avstralii. Yak v riznykh krainakh pidtrymuit zaraz biznes [From Italy to Australia. As in different countries now support business]. Novoe Vremia – New Time. (March, 13). Available at: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-novini-yak-rizni-krajini-dopo-magayut-biznesu-i-ekonomici-50075434.html>.
16. Teize, Ye. (2020). Cherez koronavirus Ukraina vtratyla dostup do ryнкiv kapitalu [Due to the coronavirus, Ukraine has lost access to capital markets]. Deutsche Welle. (March, 18). Available at: <https://www.dw.com/uk/cherez-koronavirus-ukraina-vtratyla-dostup-do-rynkiv-kapitalu/a-52821310>.
17. Shen, E. (2020). Dva metody borotby z covid-19. Chomu SShA varto povchytytia u Kytaiu [Two methods of combating Covid-19. Why the United States should learn from China]. Novoe Vremia – New Time. (April, 29). Available at: <https://uazmi.org/news/post/ewzwCkghu10jdkHmRz3fjS>.
18. Knight, P. (2017). Fintech, money word. Made of MONEY. (January, 3). Available at: <https://itsamoneything.com/money/peter-knight-fintech-money-word/>.
19. U SShA uzghodyly zakonoproiekt pro pidtrymku ekonomiky na \$2 trylioni [The United States has agreed on a \$ 2 trillion bill to support the economy]. Ukrinform. (2020, March, 25). Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2904292-u-ssa-uzgodili-zakonoproekt-pro-pidtrimku-ekonomiky-na-2-trilioni.html>.
20. MVF hotovy vydylyty \$ 1 trln na borotbu z kryzoiu cherez koronavirus [The IMF is ready to allocate \$ 1 trillion to combat the crisis through the coronavirus]. Novoe Vremia – New Time. (2020, March, 16). Available at: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/1-trln-dolariv-vid-mvf-fond-vidilit-groshina-borotbu-z-krizoyu-koronavirusa-novini-ukrajini-50075963.html>.
21. Frantsiia vydilyt biznesu €345 mlrd cherez COVID-19 [France will provide € 345 billion to businesses through COVID-19]. Korrespondent.net – CorrespondentT.net. (2020, March, 18). Available at: <https://ua.korrespondent.net/world/4206177-frantsiia-vydilyt-biznesu-345-mlrd-cherez-COVID-19>.
22. FinTekh v Ukraini: tendentsii, ohliad ryнку ta katalog. Zvit “FINTEKH V UKRAINI”. Spilnyi Proiekt USAID “Transformatsiia finansovoho sektoru” ta innovatsiinoho parku UNIT [FinTech in Ukraine: trends, market overview and catalog. FINTECH IN UKRAINE. Report is a joint USAID Financial Sector Transformation Project and the UNIT Innovation Park]. City. Available at: https://data.unit.city/fintech/fgt34ko67mok/fintech_in_Ukraine_2018_ua.pdf.
23. Shcho take FinTekh i yak vin vplyvaie na vashe zhyttia v zhe sohodni? [What is FinTech and how does it affect your life today?]. Ekonomichna pravda – Economic Truth. (2018, December, 5). Available at: <https://www.epravda.com.ua/projects/fintech/2018/12/5/641431/>.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2020.

Ірина ЧИРАК

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, chyrak.iryana@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1593-7042

ФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ, ФІНАНСОВА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ І ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІКИ

Вступ. В умовах лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків, послаблення державного контролю за рухом капіталу, прискорення глобалізаційних процесів у фінансово-кредитній сфері значно підвищилася фінансова нестабільність, яка послабила стійкість національних економік і зробила їх більш вразливими до кризових шоків. Значні втрати економіки від кризових явищ посилюють потребу в дослідженні суті фінансової нестабільності і стійкості економіки, чинників, що впливають на їх стан, виявлення передкризових ризиків.

Мета – узагальнити теоретичні підходи до визначення сутності фінансової стабільності, фінансової нестабільності та фінансової стійкості, виявити чинники, які впливають на їх стан, а також визначити особливості забезпечення фінансової стійкості економіки за умов пандемії Covid-19.

Методи. У дослідженні сучасних теоретичних підходів стосовно визначення сутності фінансової стабільності та фінансової стійкості економіки використано низку загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, зокрема: аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, абстрактно-логічний та узагальнення.

Результати. Розглянуто й узагальнено теоретичні підходи щодо визначення сутності фінансової стабільності та фінансової стійкості економіки. Встановлено, що вони є взаємопов'язаними і взаємозалежними між собою явищами і найважливішими умовами стабільного розвитку національної економіки. Проаналізовано погляди вчених і дослідників на сутність фінансової нестабільності, причини її виникнення і можливі негативні наслідки для економіки. Встановлено, що переважна більшість вчених пов'язують нестабільність із нездатністю фінансової системи протистояти шокам і перешкоджати їх руйнівному впливу на реальну економіку. З'ясовані чинники, які можуть зумовити фінансову нестабільність, і що вплив кожного з них на певний момент часу може бути визначальним.

Акцентовано увагу на наростанні ризиків виникнення і розгортання кризових явищ як у світовій, так і національних економіках в умовах пандемії коронавірусу (Covid-19), а також на важливості надання державної підтримки господарюючим суб'єктам і галузям для їх адаптації до обставин, що склалися.

Перспективи. В подальших наукових дослідженнях пропонується зосередити увагу на виробленні та ефективному використанні заходів, спрямованих на підвищення фінансової стійкості економіки, які даватимуть можливість мінімізувати негативний вплив шоків і підтримувати стабільно зростаючу економічну динаміку.

Ключові слова: фінансова стабільність, фінансова стійкість економіки, фінансова нестабільність, кризові явища, чинники фінансової нестабільності, чинники стійкості економіки.

Бібл.: 20.

Ирина ЧИРАК

кандидат экономических наук, доцент, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

ФИНАНСОВАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ, ФИНАНСОВАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ И ФИНАНСОВАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ЭКОНОМИКИ

Введение. В условиях либерализации внешнеэкономических связей, ослабления государственного контроля за движением капитала, ускорения глобализационных процессов в финансово-кредитной сфере значительно повысилась финансовая нестабильность, которая ослабила устойчивость национальных экономик и сделала их более уязвимыми к кризисным шокам. Значительные потери экономики от кризисных явлений усиливают потребность в исследовании сущности финансовой нестабильности и устойчивости экономики, факторов, влияющих на их состояние, выявление предкризисных рисков.

Цель – обобщить теоретические подходы к определению сущности финансовой стабильности, финансовой нестабильности и финансовой устойчивости, выявить факторы, влияющие на их состояние, а также определить особенности обеспечения финансовой устойчивости экономики в условиях пандемии Covid-19.

Методы. При исследовании современных теоретических подходов к определению сущности финансовой стабильности и финансовой устойчивости экономики использован ряд общенаучных и специальных методов исследования, в частности: анализ, синтез, индукцию, дедукцию, абстрактно-логический и обобщения.

Результаты. Рассмотрены и обобщены теоретические подходы к определению сущности финансовой стабильности и финансовой устойчивости экономики. Установлено, что они взаимосвязаны и взаимозависимы между собой и являются важнейшими условиями устойчивого развития национальной экономики. Проанализированы взгляды ученых и исследователей на сущность финансовой нестабильности, причины ее возникновения и возможные негативные последствия для экономики. Установлено, что подавляющее большинство ученых связывают нестабильность с неспособностью финансовой системы противостоять шокам и препятствовать их разрушительному воздействию на реальную экономику. Выявлено наличие большого количества факторов, которые могут вызвать финансовую нестабильность, и тот факт, что влияние каждого из них на определенный момент времени может быть определяющим.

Акцентовано внимание на наростании рисков возникновения и развертывания кризисных явлений, как в мировой, так и национальных экономиках в условиях пандемии коронавируса (Covid-19) и важности предоставления государственной поддержки хозяйствующим субъектам и отраслям для их адаптации к сложившимся обстоятельствам.

Перспективы. В дальнейших научных исследованиях предлагается сосредоточить внимание на выработке и эффективном использовании мер, направленных на повышение финансовой устойчивости экономики, позволяющих минимизировать негативное влияние шоков и поддерживать стабильно растущую экономическую динамику.

Ключевые слова: финансовая стабильность, финансовая устойчивость экономики, финансовая нестабильность, кризисные явления, факторы финансовой нестабильности, факторы устойчивости экономики.

Iryna CHYRAK

Ph. D (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine,

chyrak.iryana@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1593-7042

FINANCIAL STABILITY, FINANCIAL INSTABILITY AND FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE ECONOMY

Introduction. The financial instability has significantly increased due to the liberalization of foreign economic relations, the weakening of state control over the movement of capital and the acceleration of globalization processes in the financial and credit sphere. It has weakened the sustainability of national economies and made them more vulnerable to crisis shocks. Significant economic losses from crisis phenomena increase the need for research of the nature of financial instability and sustainability of the economy, the factors affecting its condition and the identification of pre-crisis risks.

Issues of developing and effectively utilizing measures aimed at improving the financial stability of the economy remain relevant. It will minimize the negative impact of shocks and maintain steadily growing economic dynamics.

The **purpose** is to generalize theoretical approaches in order to determine the essence of financial stability, financial instability and financial sustainability, to identify factors affecting it, and also to define the peculiarities of providing financial sustainability of the economy in conditions of Covid-19 pandemic.

Methods. It has been used a number of scientific and special methods of the research such as: analysis, synthesis, induction, deduction, abstract, logic and generalization methods while studying the modern theoretical approaches to determine the nature of financial stability and financial stability of the economy, identifying the interdependencies between them, analyzing of scientists' views on the nature of financial instability, the causes of its occurrence and possible negative consequences for the economy.

Results. Theoretical approaches to determining the essence of financial stability and financial stability of the economy have been considered and generalized. It has been established that they are interrelated and interdependent phenomena and the most important conditions for stable development of the national economy. The views of scientists and researchers on the nature of fi-

financial instability, the causes of its occurrence and possible negative consequences for the economy have been analyzed. It has been found that the vast majority of scientists associate instability with the inability of the financial system to withstand shocks and prevent their devastating impact on the real economy. It has been determined that there are many factors that can cause financial instability and the impact of each of them at some point in time can be significant.

It has been emphasized on increasing risks of crisis emergence and deployment in both global and national economies in the conditions of the Covid-19 pandemic and the importance of providing government support to businesses and industries to adapt to evolving circumstances.

Conclusions. *Further research suggests focusing on the development and effective use of measures aimed at improving the financial sustainability of the economy, which will minimize the negative impact of shocks and maintain a steadily increasing economic dynamic.*

Keywords: *financial stability, financial sustainability of the economy, financial instability, crisis, factors of financial instability, factors of sustainability of the economy.*

JEL Classification: E39; G01; O11.

Постановка проблеми. Лібералізація зовнішньоекономічних зв'язків, послаблення державного контролю за рухом капіталу, глобалізаційні процеси у фінансово-кредитній сфері посилили фінансову нестабільність і послабили стійкість національних економік, зробивши їх більш вразливими до кризових шоків. За цих умов особливої актуальності набуває проблема дослідження сутності економіки та чинників, що впливають на їх стан.

Значні втрати економіки від кризових явищ посилюють потребу в дослідженнях, спрямованих на оцінку стану фінансової нестабільності, виявлення передкризових ризиків і вироблення та використання заходів для досягнення фінансової стійкості економіки, яка дасть змогу мінімізувати негативний вплив шоків і підтримувати стабільно зростаючу економічну динаміку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сутність, умови та причини настання і наслідки таких феноменів, як фінансова стабільність, фінансова стійкість економіки та фінансова нестабільність, є пильним об'єктом досліджень зарубіжних і вітчизняних вчених, аналітиків і експертів міжнародних фінансових інститутів, центральних

банків та урядів провідних країн світу. Серед великої кількості досліджень західних економістів доцільно виокремити роботи І. Фішера [1], Х. Мінські [2], Л. Крокетта [3], Р. Лагунофа [4], Я. Крегеля [5], С. Шрьодера [6], О. Аспеча [7], М. Райха [8]. Ці аспекти досліджують такі вітчизняні вчені, як: Я. Белінська [9], І. Скрипниченко [10], А. Бойко [11], В. Коваленко [12], Т. Унковська [13], П. Шпик [14], І. Крючкова [15] та інші.

Метою статті є узагальнення теоретичних підходів до визначення сутності фінансової стабільності, фінансової стійкості економіки та фінансової нестабільності, виявлення чинників, які впливають на їх стан, а також визначення особливостей забезпечення фінансової стійкості за умов пандемії коронавірусу (covid-19).

Виклад основного матеріалу дослідження. “Фінансова стабільність”, “фінансова нестабільність” та “фінансова стійкість економіки” є складними і дискусійними поняттями у дослідженнях зарубіжних і вітчизняних вчених, аналітиків та спеціалістів міжнародних фінансових інститутів, урядів і центральних банків провідних країн світу. Передумовами початку їх дослідження були посилення кризових явищ і виник-

нення фінансових дисбалансів, спричинених глобалізаційними процесами і значною лібералізацією руху капіталів в останній чверті ХХ ст. Помітне посилення інтересу до дослідження фінансової нестабільності відбулося в 90-х роках ХХ ст. у зв'язку зі збільшенням кількості фінансових криз у світі і їх значними негативними наслідками як для окремих національних економік, так і для світової економіки в цілому. В цей період розробили цілу низку програм, спрямованих на посилення фінансової стабільності і визначення вразливих місць фінансової системи. Міжнародні фінансові інститути, провідні банки країн світу вдосконалюють стандарти макроекономічної політики, здійснюють аналіз ризиків фінансової нестабільності, запроваджують індикатори-передвісники настання криз. Проте всі ці зусилля не змогли захистити від появи нових криз з їх суттєвими негативними наслідками. Це свідчить про відсутність системного бачення як самої сутності “фінансової нестабільності”, так і механізмів, що її породжують.

Світова фінансова криза 2008–2009 рр. наглядно продемонструвала, що жодна країна в глобалізованому світі не застрахована від ризиків, які пов'язані з нестабільністю фінансово-економічної системи. Значні втрати економік від кризових явищ посилюють потребу в дослідженнях, спрямованих на виявлення передкризових ризиків і прийняття випереджувальних заходів з їх запобігання або зниження.

В чисельних дослідженнях зарубіжні та вітчизняні вчені зосереджують свою увагу на таких взаємопов'язаних і взаємозалежних поняттях, як “фінансова стабільність”, “фінансова нестабільність” і “фінансова стійкість економіки”. Практично майже всі науковці категорію “фінансова стабільність” зводять до дієвого механізму, який запобігає виникненню криз та сприяє по-

дальшому розвитку економіки країни. При цьому поняття “стійкість” і “стабільність” ототожнюють і вважають одними з найважливіших умов розвитку національних економік. Під фінансовою стабільністю розуміється такий стан рівноваги у функціонуванні системи, “за якої фінансова система ефективно виконує свої ключові економічні функції..., а також здатна робити це у випадку виникнення шоків, стресових ситуацій і в періоди глибоких структурних змін” [16].

Окремі економісти визначають фінансову стабільність як комплексне поняття, з багатьма аспектами: “Стан, за якого фінансова система спроможна витримувати порушення і при цьому не допускати кумулятивних процесів, які можуть завдати шкоди заощадженням, інвестуванню та здійсненню платежів в економіці” [17]. Водночас, Г. Херреро, Н. Симон вбачають у фінансовій стабільності недопущення виникнення криз, насамперед банківських, і слабку зміну ціни активів [18], а П. Шпіка розглядає фінансову стабільність як процес, що містить достовірну оцінку фінансових ризиків та ефективну систему управління ними [14].

На думку Я. Белінської, фінансова стабільність – це властивість фінансової системи з мінімальними витратами змінювати основні характеристики розвитку відповідно до трансформацій економічної системи та зовнішніх впливів [9, с. 73], а з точки зору В. Коваленко, фінансова стабільність характеризує ступінь досягнення результату, заданого функцією системи [12, с. 128].

Фінансова стійкість переважно розглядається як властивість фінансової системи повертатися до рівноважного стану після припинення впливу негативних чинників. Водночас, окремі вчені ототожнюють ці два поняття і розглядають їх значно ширше, не зводячи лише до стану фінансової системи. Зокрема, Т. Унковська під фінансовою

стабільністю розуміє такий стан функціонування фінансової системи, коли вона перебуває в динамічній ринковій рівновазі або в разі екзогенних чи ендогенних шоків її відхилення від рівноваги лежить у заданих межах і вона здатна повернутися в режим фінансової рівноваги [13, с. 22–23].

Щодо поняття “фінансова нестабільність”, то його переважно вживають поруч із поняттями “фінансова криза”, “вразливість фінансової системи” та “системний ризик”. Дефініція терміна “фінансова нестабільність” тлумачиться по-різному і плюралізм поглядів обумовлений як історичним контекстом, так і відповідним теоретичним підходом, обраним для його інтерпретації.

У зарубіжній науковій літературі фінансова нестабільність, насамперед, пов’язується із настанням ситуації, за якої функціонування економіки потенційно погіршується коливаннями цін фінансових активів або нездатністю фінансових інститутів виконувати свої договірні зобов’язання; ... фінансова система не здатна протистояти шокам і перешкоджати їх руйнівному впливу на реальну економіку [3]. На переконання І. Фішера, фінансова нестабільність тісно пов’язана з динамікою сукупної заборгованості в економіці. Нагромадження надто високої заборгованості в реальному секторі призводить до порушення рівноваги, для відновлення якої необхідно погасити заборгованість. На думку вченого, основною причиною виникнення фінансової нестабільності є негативна динаміка фундаментальних показників [1].

Х. Мінські вважає, що фінансова нестабільність закладена в природі ринкових відносин. Подібно І. Фішеру, він пов’язує фінансову нестабільність із виникненням боргу та його знеціненням через придбання спекулятивних фінансових активів. Рівень же фінансової нестабільності економіки залежить від форм фінансування інвестицій,

що обирають фірми (забезпечене фінансування; спекулятивне фінансування; понці-фінансування) [2].

В окремих дослідженнях фінансову нестабільність пов’язують із недосконалістю фінансових ринків, що генерується з асиметричністю інформації, яка доступна кредиторам і позичальникам відносно одного на фінансових ринках. За умов недосконалості ринків знижується рівень інвестування в реальний сектор економіки і зменшується виробництво продукції, що з часом породжує шоки на фінансових ринках. Спрямування коштів не на інвестиції в реальний сектор економіки, а під угоди з фінансовими похідними інструментами призводить до відриву доходів від ціни та стану реальних активів і прибутків корпорацій реального сектору економіки [10, с. 374]. Економіка зі стану стабільності “переходить” у нестабільний стан. При цьому фінансова система стає головним осередком глобальної економічної нестабільності. Відрив важливих економічних параметрів – пропозиції грошей, цін і валютних курсів – від реальної економічної основи істотно підсилює нестабільність [10, с. 589–590].

Відомі зарубіжні вчені Ф. Мішкін, А. Крокетт, Ф. Аллен, Р. Лагуноф і С. Шрефт поняття “фінансова нестабільність” пов’язують із чутливістю фінансової системи до виникнення великих фінансових криз. Чинниками, що спричиняють нестабільність системи, можуть бути певні епізоди фінансової кризи, наприклад, спекулятивні “бульбашки”, великі обсяги заборгованості, ризики банкрутства, проблеми ліквідності [4, с. 230].

Сучасні зарубіжні вчені Я. Крегель [5], С. Шрьодер [6], О. Аспечс, Ч. Гудхарт [7] під фінансовою нестабільністю вбачають виняткову подію, яка виявляється внаслідок фінансових шоків, екзогенних шоків, недосконалості ринків і цінової нестабільності, а найвищою формою її прояву вважають кризу.

Не всі країни однаково переживають економічний спад і процес посткризового відновлення. Окремі держави та регіони є більш стійкими до економічних і фінансових потрясінь, ніж інші. Після шоків впливів їх економіки не лише повертаються до попереднього рівня розвитку, а й здатні уникати або витримувати такий вплив взагалі. Економісти пов'язують це явище із концепцією стійкості, започаткованою професором економіки Майклом Райхом на початку 2000-х років, в якій “стійкість розглядається як здатність економіки запобігати, протистояти та швидко відновлюватися від дії шоків впливів” [8].

На сьогодні під “стійкістю” економіки розуміють не лише її здатність повертатися до попереднього рівня розвитку після шоків впливу, а й можливість уникнути або взагалі витримати такий вплив. “Стойкість економіки напряму пов'язується з її здатністю уникати або витримувати шоків вплив і швидко відновитися в обсягах докризового рівня” [19].

В економічній теорії стійкість є одним із важливих понять економічної рівноваги. Вона характеризує здатність системи зберігати свої властивості в умовах змінного середовища, внутрішніх випадкових або цілеспрямованих трансформацій. Втрата стійкості може настати внаслідок суттєвої зміни параметрів системи, зовнішнього впливу, внаслідок значного або якісно несуттєвого з існуючою системою впливу, що порушують зв'язки, змінюють її структуру [10, с. 453].

Навність стану стійкості економіки дає змогу країні мінімізувати негативний вплив шоків і показувати стабільно зростаючу економічну динаміку. Прикладом такої країни може слугувати Польща, національне господарство якої зазнало найменших втрат від кризи 2008–2009 рр. і демонструвало стабільне зростання в подальшому. Саме

на прикладі Польщі очевидно, що вплив економічних шоків на стан соціально-економічної системи та її подальший розвиток може бути двояким: або негативним (завдання шкоди економіці), або позитивним (потрясіння сприяють появі нових можливостей для її розвитку). До 2008 р. середні темпи зростання польської економіки були близькими до українських. Проте після кризових шоків 2008–2009 рр. темпи приросту її ВВП на душу населення значно перевищують відповідні показники в Україні. Серед чинників, які посприяли підвищенню стійкості польської економіки і її динамічному зростанню, можна виокремити створення привабливого інвестиційного клімату з великим арсеналом інвестиційних стимулів для іноземних компаній (спеціальні пільгові умови, податкові пільги, урядові гранди, державні дотації тощо). Привабливість країни для іноземних інвесторів базується також на таких важливих чинниках, як:

- макроекономічна стабільність на основі стабільного фінансового розвитку;
- масштабні інвестиції в інфраструктуру країни, переважно із фондів Євросоюзу;
- гармонійний розвиток різних галузей економіки (різновекторність розвитку економіки), який послаблює залежність від кон'юнктури галузевих ринків;
- висока конкуренція підприємств, яка сприяє підтримуванню високої якості товарів і послуг;
- привабливі умови кредитування для бізнесу;
- міжнародна фінансова підтримка.

На переконання А. Бойка, забезпечення стійкості національної економіки здійснюється в межах ринкового саморегулювання, державного та суспільного регулювання, природної саморегуляції і саморозвитку [11]. Подібних поглядів дотримується і І. Крючкова, вважаючи, що економіка дедалі більше входить у зону не-

визначеності і перебуває під прискореним впливом кліматичних, технологічних, політичних, культурних та економічних змін, які підривають стабільність розвитку і постійно несуть в собі певні збурення та потенційні ризики. Дестабілізація однієї складової світового господарства негативно впливає на інші її складові, а покладання кількох важливих компонентів може призвести до руйнівних наслідків за умов низької адаптивності економіки [15]. Таким чином, вони вважають, що чинниками забезпечення стійкості економіки виступають не лише соціально-політичні та економічні чинники, але і природно-екологічні і соціальні. Дестабілізація одного з них може призвести до зниження стійкості економіки і навіть руйнівних наслідків. Підтвердженням цього може слугувати і сучасна пандемія коронавірусу (Covid-19), яка несе не лише руйнівні наслідки для економіки, а й загрозу для життя величезної чисельності населення світу. Спровокувати черговий фінансовий апокаліпсис можуть і сотні інших чинників, які, за висловлюваннями американського економіста Насіма Талаба, є так званими “чорними лебедями”.

Із висновків Європейської комісії, яка займається дослідженням напрямів забезпечення стійкості економіки, її можна досягти шляхом підтримки рівня зайнятості, забезпечення фінансової стабільності, підтримки регіональної політики з метою подолання диспропорцій у розвитку регіонів, фінансової допомоги країні у разі виникнення труднощів з бюджетним фінансуванням [20].

Не заперечуючи важливості впливу вищевказаних чинників на забезпечення стійкості економіки, вважаємо, що ключову роль при цьому мають виконувати державні органи управління за рахунок визначених ресурсів і заходів. Саме вони повинні сприяти відродженню економіки, допомагати

секторам, а також галузям і регіонам у стабілізації становища та їх адаптації до нових обставин.

Сучасний стан, тенденції розвитку світового господарства і фінансової системи свідчать про наростання ризиків виникнення та розгортання кризових явищ. В умовах посилення фінансової нестабільності запобіжником виникнення кризових явищ є підвищення стійкості національної економіки з метою захисту як окремих галузей і секторів економіки, так і народного господарства в цілому. У випадку ж настання шокового впливу на економіку державні органи управління повинні зосередити свої зусилля на прискореній стабілізації ситуації за рахунок передбачених заходів, допомозі господарюючим суб'єктам і галузям адаптуватися до обставин, що склалися, і сприяти швидкому відновленню економіки.

Яскравим прикладом таких дій є рішення лідерів країн “двадцятки” про необхідність підтримки світової економіки в умовах пандемії коронавірусу. В березні 2020 р. під час саміту лідери країн з найбільшими економіками в світі прийняли рішення про підтримку бізнесу і населення своїх країн на безпрецедентну суму – понад 5 трлн дол. США. Вважається, що такі заходи дадуть змогу не допустити суттєвого зменшення обсягів ВВП і зменшити кількість смертей серед населення за рахунок запроваджених карантинних заходів і зростання витрат на сферу охорони здоров'я.

На сьогодні перед урядом і Національним банком України стоїть важливе завдання – з'ясувати процеси, що спричиняють фінансову нестабільність, виробити стратегію і тактику, спрямовані на запобігання і/або подолання цього негативного явища, а також мінімізувати втрати від пандемії коронавірусу. Досягнення стану стабільності фінансової системи дасть змогу забезпечи-

ти безперебійне здійснення розрахунків між суб'єктами економіки, підвищити рівень довіри до фінансових установ, не допустити надмірну волатильність фінансового ринку, ефективно розподіляти фінансові ресурси й управляти фінансовими ризиками, а також створити запас міцності у фінансовій системі, який дасть можливість протистояти негативним економічним процесам у майбутньому та запобігти їх негативному впливу на економіку.

Висновки. На основі аналізу різноманітних поглядів щодо сутності та чинників фінансової нестабільності, фінансової стабільності та стійкості економіки можна зробити певні висновки. Отже, фінансова нестабільність як явище відображає відхилення фінансової системи країни від стану динамічної рівноваги під деструктивним впливом внутрішніх і зовнішніх чинників, яке призводить до зниження ефективності виконання покладених на неї функцій і гальмування економічної активності. У свою чергу, фінансова стабільність – це стан фінансової системи, при якому вона спроможна витримувати негативний вплив екзогенних чи ендегенних шоків і не допускати серйозних порушень в її функціонуванні, які могли б призвести до виникнення кризових явищ. Стійкість же економіки пов'язується з її здатністю витримувати негативні шоківі впливи, і ця здатність досягається в результаті вдалого поєднання політичних, економічних, соціальних і природно-економічних чинників. Встановлено, що дестабілізація одного із вказаних чинників може суттєво знизити стійкість економіки і призвести до руйнівних наслідків.

Разом з тим, акцентовано увагу на порушенні фінансової стійкості більшості країн світу та наростанні кризових явищ як у національній, так і у світовій економіці за умов пандемії коронавірусу (Covid-19). Наголошено на важливості надання держав-

ної підтримки господарюючим суб'єктам і галузям для їх адаптації до обставин, що склалися, з тим, щоб мінімізувати шоки та спрямувати зусилля на забезпечення фінансової стійкості економіки.

Список використаних джерел

1. Fisher I. *The debt-deflation theory of great depression. Econometrica*. 1933. Vol. 1. P. 337–357.
2. Minsky H. *The financial instability hypothesis: an interpretation of keynes and an alternative to "standard" theory. Nebraska Journal of Economics and Business*. 1977. Vol. 16, No 1. P. 5–16.
3. Crockett A. *The theory and practice of financial stability. GEI News Letter Issue. Global Economic Institutions*. 1997. No 6. URL : <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>.
4. Lagunoff R. A. *Model of financial fragility. Kansas Citi: Journal of Economic Theory*. 1998. No 203. 56 p. URL : <https://www.kansascityfed.org/publicat/reswkpap/pdf/rwp98-01.pdf>.
5. Kregel J. *The natural instability of financial markets. The IDEAs Working Papers Series*. 2009. No 4. 24 p.
6. Schroeder S. *Defining and detecting financial fragility: New Zeland's experience. International Journal of Social Economics*. 2009. Vol. 36, No 3. P. 287–307.
7. Aspachs O., Goodhart C., Tsomocos D., Zicchino L. *Towards a measure of financial fragility. Annuals of Finance*. 2007. No 1. P. 37–74.
8. Reich M. *Social structure of accumulation theory: retrospect and prospect. Review of Radical Political Economics*. 1997. URL : <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/048661349702900301>.
9. Белінська Я. В. *Механізм забезпечення фінансової стабільності: структура, інструменти, напрями розвитку. Стратегічні пріоритети*. 2012. № 1 (22). С. 72–84.
10. *Фактори макроекономічної нестабільності в системі моделей економічного розвитку : кол. монограф. / за ред. д-ра екон. наук М. І. Скрипниченко. НАН України, Інститут економіки та прогнозування. Київ, 2012. 720 с.*

11. Бойко А. В. Забезпечення стійкості національної економіки. Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2017. № 4 (93). С. 16–27. URL : [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2017/04\(93\)02.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2017/04(93)02.pdf).

12. Коваленко В., Гаркуша Ю. Теоретичні та методологічні підходи до оцінювання фінансової стабільності банківської системи. Вісник НБУ. 2013. № 9. С. 35–40.

13. Унковська Т. Є. Системне розуміння фінансової стабільності: розв'язання парадоксів. Економічна теорія. 2009. № 1. С. 14–33.

14. Шпіка П. Питання фінансової стабільності в центральних банках. Банки та банківські системи країн світу. 2007. № 3. С. 4–15.

15. Крючкова І. В. Економіка України: шоківі впливи та шлях до стабільного розвитку : монографія. Київ: Інститут економіки та прогнозування НАН України, 2010. 480 с.

16. Deutsche Bundesbank : Financial Stability Review, November 2006. URL : <http://www.bundesbank.de/download/volkswirtschaft/finanzstabilitaetsberichte/financialstabilityreview2006.pdf>.

17. Padoa-Schioppa T. Central banks and financial stability: exploring a land in between. The transformation of the European financial system. 2002. P. 269–311. URL : <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/transformationeuropeanfinancialsystemen.pdf>.

18. Херреро Г., Симон Н. Иностранные банки и финансовая стабильность в новой Европе. Банки та банківські системи країн світу. 2006. № 1. С. 50–59.

19. Annual Growth Survey 2018. European Commission. Brussels: 2017, 15 p. URL : http://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-comm_690_en_O.pdf.

20. Economic resilience in EMU. European Commission Directive general economic and financial affairs. 2017. P. 13. URL : <http://www.consilium.europa.eu/media/23535/eurogroup-15-september.item1-com-note-economic-resilience-emu.pdf>.

References

1. Fisher, I. (1933). The debt-deflation theory of great depression. *Econometrica*, 1, 337–357.

2. Minsky, H. (1977). The financial instability hypothesis: an interpretation of keynes and an alternative to “standard” theory. *Nebraska Journal of Economics and Business*, 1, 5–16. (Vol. 16).

3. Crockett, A. (1997). The theory and practice of financial stability. *GEI News Letter Issue. Global Economic Institutions*, 6. Available at: <http://www.cepr.org/gei/6rep2.htm>.

4. Lagunoff, R. A. (1998). Model of financial fragility. *Kansas City: Journal of Economic Theory*, 203, 56. Available at: <https://www.kansascityfed.org/publicat/reswkpap/pdf/rwp98-01.pdf>.

5. Kregel, J. (2009). The natural instability of financial markets. *The IDEAs Working Papers Series*, 4, 24.

6. Schroeder, S. (2009). Defining and detecting financial fragility: New Zeland's experience. *International Journal of Social Economics*, 3, 287–307. (Vol. 36).

7. Aspachs, O., Goodhart, C., Tsomocos, D. and Zicchino, L. (2007). Towards a measure of financial fragility. *Annals of Finance*, 1, 37–74.

8. Reich, M. (1997). Social structure of accumulation theory: retrospect and prospect. *Review of Radical Political Economics*. Available at: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/048661349702900301>.

9. Belinska, Ya. (2012). Mehanizm zabezpechennia finansovoi stabiilnosti: struktura, instrument, napriamy rozvytku [The mechanism of ensuring financial stability: structure, tools, directions of development]. *Stratehichni priorytety – Strategic Priorities*, 1 (22), 72–84 [in Ukrainian].

10. Skrypnychenko, M. (Ed.). (2012). Faktory makroekonomichnoi nestabilnosti v systemi modeley ekonomichnoho rozvytku [The macroeconomic instability factors in the system of economic development models]. Kyiv: NAS of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting [in Ukrainian].

11. Boyko, A. V. (2017). Zapezpechennia stiykosti natsionalnoi ekonomiky [Ensuring the stability of the national economy]. *Zovnishnia torhivlia: ekonomika, finansy, pravo – External Trade: Economics, Finance, Law*, 4 (93), 16–27. Available at: [http://zt.knteu.kiev.ua/files/2017/04\(93\)02.pdf](http://zt.knteu.kiev.ua/files/2017/04(93)02.pdf).
12. Kovalenko, V., Harkusha, Yu. (2013). Teoretychni ta metodolohichni pidhody do otsiniuvannia finansovoi stabilnosti bankivskoi systemy [Theoretical and methodological approaches to assessing the financial stability of the banking system]. *Visnyk NBU – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 9, 35–40 [in Ukrainian].
13. Unkovska, T. (2009). Systemne rozuminnia finansovoi stabilnosti: rozviazannia paradoksyv [Systematic understanding of financial stability: solving paradoxes]. *Ekonomichna teoria – Economic Theory*, 1, 14–33 [in Ukrainian].
14. Shpika, P. (2007). Pytannia finansovoi stabilnosti v tsentralnykh bankah [The issue of financial stability in central banks]. *Banky ta bankivski systemy krain svitu – Banks and Banking Systems of the World's Countries*, 3, 4–15 [in Ukrainian].
15. Kriuchkova, I. (2010). *Ekonomika Ukrainy: shokovi vplyvy ta shliah do stabilnoho rozvytku* [The Ukrainian economy: shock effects and a way to stable development]. Kyiv: Institute of economics and forecasting NAS of Ukraine [in Ukrainian].
16. Deutsche Bundesbank: *Financial Stability Review*, November 2006. Available at: <http://www.bundesbank.de/download/volkswirtschaft/finanzstabilitaetsberichte/financialstabilityreview2006.pdf>.
17. Padoa-Schioppa, T. (2002). Central banks and financial stability: exploring a land in between. *The transformation of the European financial system*, 269–311. Available at: <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/transformationeuropeanfinancialsystemen.pdf>.
18. Herreho, H., Symon, N. (2006). Inostranyye banki i finansovaya stabilnost v novoy Yevrope [Foreign banks and financial stability in the new Europe]. *Banky ta bankivski systemy krain svitu – Banks and Banking Systems of the World's Countries*, 1, 50–59 [in Russian].
19. Annual Growth Survey 2018. European Commission. Brussels: 2017, 15 p. Available at: http://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-comm_690_en_O.pdf.
20. Economic resilience in EMU (2017). European Commission Directive general economic and financial affairs, 13. Available at: <http://www.consilium.europa.eu/media/23535/europgroup-15-september-item1-com-note-economic-resilience-emu.pdf>.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Володимир КОСТЕЦЬКИЙ

кандидат економічних наук, доцент, Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, Україна, kvv.scales@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0179-9526

Іван ПРИМАЧЕНКО

кандидат економічних наук, доцент, Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна, ivan.prymachenko@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1908-4278

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПОШУКУ СТИМУЛІВ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Вступ. Сучасні тенденції розвитку національних економік у глобалізованому фінансовому просторі зумовлені необхідністю зростання конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на основі активізації інноваційної діяльності. Водночас результативність фінансової політики в умовах ринкової конкуренції має проявлятися у стимулюванні інновацій, використанні здобутків науково-технічного прогресу, інтелектуалізації виробництва і, як наслідок, впровадженні нововведень в усіх сферах життєдіяльності. У цьому контексті актуалізується роль держави та суб'єктів господарювання в частині застосування інструментів стимулювання інноваційних процесів з метою забезпечення сталого розвитку країни, фінансової стабільності суб'єктів господарювання та зростання рівня добробуту громадян.

Мета – з'ясувати сучасні наукові підходи щодо стимулювання суб'єктів господарювання до здійснення інноваційної діяльності з метою забезпечення фінансової стабільності та зростання економіки країни.

Результати. Досліджено поняття інновацій та сучасні проблеми стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання. Розглянуто проблеми створення і розвитку інноваційної інфраструктури підприємства як необхідної умови підвищення рівня його інноваційного розвитку. Розкрито вплив системи стимулювання персоналу на розширення інноваційних можливостей і зміцнення конкурентоспроможності підприємства. Виявлено, що стимулювання інноваційної діяльності можливе через комплексне проведення організаційних заходів на державному рівні та створення умов для ефективною співпраці наукового і підприємницького секторів у сфері інноваційної діяльності. З'ясовано, що у процесі управління інноваційною діяльністю слід дотримуватися інтеграційного комплексного підходу до усіх рівнів господарювання.

Висновки. Для забезпечення подальшого розвитку інноваційної діяльності в Україні необхідне комплексне використання методів стимулювання інноваційної активності,

зокрема: оптимізація податкового законодавства; удосконалення законодавчої бази щодо діяльності венчурних фондів; поліпшення механізму захисту прав інтелектуальної власності; забезпечення ефективної співпраці наукового та підприємницького секторів у сфері інноваційної діяльності.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність суб'єктів господарювання, інноваційна активність, інноваційні процеси, фінансова інноваційна інфраструктура, інноваційний розвиток економіки.

Рис.: 2, табл.: 1, бібл.: 10.

Владимир КОСТЕЦКИЙ

кандидат экономических наук, доцент, Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, Украина

Иван ПРИМАЧЕНКО

кандидат экономических наук, доцент, Национальный университет "Одесская юридическая академия", Одесса, Украина

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ ПОИСКА СТИМУЛОВ К ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СУБЪЕКТОВ ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ

Введение. Современные тенденции развития национальных экономик в глобальном финансовом пространстве обусловлены необходимостью роста конкурентоспособности субъектов хозяйствования на основе активизации инновационной деятельности. В то же время результативность финансовой политики в условиях рыночной конкуренции должна проявляться в стимулировании инноваций, использовании достижений научно-технического прогресса, интеллектуализации производства и, как следствие, внедрении нововведений во всех сферах жизнедеятельности. В этом контексте актуализируется роль государства и самих субъектов хозяйствования в части применения инструментов стимулирования инновационных процессов в целях обеспечения устойчивого развития страны, экономической стабильности субъектов хозяйствования и повышения уровня благосостояния граждан.

Цель – выявить современные варианты стимулирования субъектов хозяйствования к осуществлению инновационной деятельности с целью обеспечения финансовой стабильности и роста экономики страны.

Результаты. Исследовано понятие инноваций и современные проблемы стимулирования инновационной деятельности субъектов хозяйствования. Рассмотрены проблемы функционирования инновационной инфраструктуры предприятия с целью повышения уровня инновационного развития хозяйствующих единиц. Раскрыто влияние системы стимулирования персонала на расширение инновационных возможностей и укрепление конкурентоспособности предприятия. Обнаружено, что стимулирование инновационной деятельности возможно через комплексное проведение организационных мероприятий на государственном уровне и создание условий для эффективного сотрудничества научного и предпринимательского секторов в сфере инновационной деятельности.

Выводы. Для обеспечения дальнейшего развития инновационной деятельности в Украине необходимо комплексное использование методов стимулирования инновационной активности, в частности: оптимизация налогового законодательства; совершенствование законодательной базы о деятельности венчурных фондов; улучшение механизма защиты прав интеллектуальной собственности; обеспечение эффективного сотрудничества научного и предпринимательского секторов в сфере инновационной деятельности.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность субъектов хозяйствования, инновационная активность, инновационные процессы, финансовая инновационная инфраструктура, инновационное развитие экономики.

Volodymyr KOSTETSKYI

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., Ternopil National Economic University, Ternopil, Ukraine, kvv.scales@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0179-9526

Ivan PRYMACHENKO

Ph. D. (Economics), Assoc. Prof., National University "Odessa Law Academy", Odessa, Ukraine, ivan.prymachenko@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-1908-4278

MODERN ASPECTS OF SEARCHING INCENTIVES TO INNOVATIVE ACTIVITY OF BUSINESS ENTITIES

Introduction. In today's conditions of economic development, business entities face the challenge of reformatting systems, methods and economic mechanisms for managing sustainability in terms of innovative approach. Therefore, the solution of economic, social, managerial and personal problems in contemporary society implies a specific innovative style of management, which is based on innovation, innovation, systematic and continuous innovation activities.

The **purpose** is to identify the positive trends and shortcomings of the processes of innovative development of economic entities that exist in Ukraine, and to clarify modern scientific approaches to encourage businesses to innovate in order to ensure financial stability and innovative development of the country's economy.

Results. The study of the mechanism of innovation activity allows us to conclude that the formation and development of an innovative management strategy by an economic entity is an integration process that combines the processes of forecasting, planning and accounting of the resource base of the enterprise in the long-term, medium-term and short-term prospects in the new conditions modernization of the state economy. Creating a national innovation system is to build a holistic system that effectively transforms new knowledge into new technologies, products and services that find their real consumers in national or global markets. At the same time, attention should be paid to the development of an innovative strategy by each domestic enterprise, which will create conditions for positive trends in the development of this process.

Conclusions. Innovations are essentially related to the cyclical development of the economy, as they initiate new technological developments. Therefore, in an innovative economy, the state plays an important role in implementing anti-cyclical economic regulation, smoothing out cyclical fluctuations and mitigating their effects. To ensure the further development of innovation

in Ukraine, it is necessary to comprehensively use methods to stimulate innovation, in particular the improvement of tax legislation; improving the legal framework for venture funds; improving the mechanism of protection of intellectual property rights; ensuring effective cooperation between the scientific and business sectors in the field of innovation.

Keywords: *innovation, innovative activeness, innovative activity, innovative processes, financial innovation infrastructure, innovative development of the economy.*

JEL Classification: L20, O32, O38.

Постановка проблеми. У ринкових умовах інноваційний процес виступає ключовим фактором розвитку суб'єктів господарювання та запорукою їх успішної діяльності. Світовий досвід переконливо доводить, що акцент на інновації дає змогу не лише адаптуватися до змін умов господарювання, а й програмувати ці зміни у вигідному для суб'єкта господарювання напрямку. Проблема якнайшвидшого переходу на інноваційний шлях розвитку є актуальною для вітчизняних промислових підприємств, які втрачають ринкові позиції й тримаються на ринку в основному за рахунок реалізації стратегії вичерпання можливостей, у тому числі використання дешевої робочої сили, сповільнення розширеного відтворення виробничих потужностей, техніки та обладнання, фактичного призупинення досліджень зі створення нової продукції тощо.

Важливими напрямками забезпечення сталого функціонування і розвитку підприємств є впровадження прогресивних технологій, розробка нових продуктів, організаційних та управлінських рішень. Це можливо за допомогою науково-технічних досягнень, які поширюються у виробництво у формі інновацій. Оскільки інновації є найважливішим засобом забезпечення економічного зростання, конкурентоспроможності та фінансової стабільності будь-якого підприємства, то високих результатів вони можуть досягти лише за систематичного і цілеспрямованого здійснення інноваційної

діяльності, яка спрямована на реалізацію нових можливостей. Їх відкриває ринкове середовище, вони пов'язані із розробкою та впровадженням нових видів продукції, нових засобів виробництва та форм його організації, освоєнням нових ринків.

Саме тому підприємствам необхідно використовувати методи активізації інноваційної діяльності, найсучасніші технології та методи розвитку і реалізації інноваційного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню проблем та напрямів розвитку інноваційної діяльності, аналізу закордонного досвіду у питанні стимулювання інноваційних процесів та можливості його застосування в Україні приділяється увага в дослідженнях багатьох учених. Сучасні світові тенденції інноваційної діяльності суб'єктів господарювання висвітлено у працях іноземних науковців: Дж. Адаїра [1], Р. Дюваля [5], Дж. Хонга [5], Я. Таймера [5]. Інституційні аспекти інноваційної діяльності, її стан та перспективи розвитку в Україні досліджували такі науковці, як: А. Силка [3], Ю. Терешко [2], Ю. Шипуліна [3] та ін. Проблеми та перспективи інноваційної діяльності підприємств та її економічної ефективності досліджували економісти І. Карпунь [10], А. Маноїленко [8], Н. Михайленко [8]. Іноземний досвід фінансового регулювання інноваційних процесів висвітлили І. Алексєєв [7], В. Вакім [6], Р. Дулатов [4], Р. Желізняк [7]. Дослідження науковців є фундаментом для визначення напрямів

розвитку інноваційних процесів в Україні, вони дають змогу визначити пріоритетні шляхи удосконалення методів стимулювання інноваційної активності вітчизняних підприємств і забезпечення розвитку їх науково-технічного потенціалу. Аналіз робіт вітчизняних учених дає можливість дійти висновку про наявність в Україні значного потенціалу для забезпечення інноваційного розвитку економіки за умов підтримки й активних дій держави. Проте, варто зауважити, що на сьогодні проблема стимулювання інноваційного розвитку суб'єктів господарювання та економіки держави є комплексною і у контексті досягнення фінансової стабільності та зростання економіки України залишається актуальною.

Метою статті є визначення позитивних тенденцій та недоліків процесів інноваційного розвитку діяльності суб'єктів господарювання, які існують в Україні, та з'ясування сучасних наукових підходів щодо стимулювання суб'єктів господарювання до здійснення інноваційної діяльності з метою забезпечення фінансової стабільності та зростання економіки країни.

Вклад основного матеріалу дослідження. Інноваційна діяльність суб'єктів господарювання є одним із найбільш вагомих чинників позитивної динаміки розвитку економіки, що визначає її перебіг на тривалий період часу. Досвід економічно розвинених країн світу свідчить, що економічний розвиток країни та життєвий рівень у суспільстві визначається рівнем розвитку інноваційної діяльності. Сьогодні конкурентоспроможними є ті країни, галузі та підприємства, які займаються розробленням та впровадженням інновацій. Лідерство в галузі інновацій допомагає створити інноваційний клімат, який заохочує розвиток нових продуктів та послуг [1, с. 5]. Однак забезпечення інноваційної спрямованості розвитку економіки в цілому та окремих суб'єктів

господарювання зокрема в умовах тривалої економічної кризи є надзвичайно складним завданням, вирішення якого можливе лише за умови цілеспрямованої системи заходів, що реалізуються взаємоузгоджено та у контексті єдиного дерева цілей.

Інноваційна діяльність є невід'ємною складовою виробничо-господарської діяльності підприємства, зорієнтованої на оновлення й удосконалення його виробничих потужностей та організаційно-економічних відносин. Тобто це діяльність, спрямована на пошук, розробку, впровадження результатів наукових досліджень у новий або удосконалений продукт, послугу або процес з подальшим їх розповсюдженням для отримання прибутку [2, с. 14].

Інноваційність підприємства є важливою конкурентною перевагою. Її наявність дає можливість суб'єкту господарювання своєчасно захистити бізнес від загроз зовнішнього середовища через систему постійного пошуку нових можливостей позиціонування на ринку і подальшого розвитку. За рахунок запровадження інновацій з'являється можливість збільшувати доходи підприємства, прискорювати зростання його економічних показників, створювати конкурентні переваги, залучати інвесторів та споживачів.

Важливою конкурентною перевагою на рівні окремого підприємства є інноваційно сприятливе середовище, оскільки орієнтує всі сторони їхньої діяльності на безперервне створення і комерціалізацію інновацій, що дає змогу ефективніше, ніж конкуренти, задовольнити фактичні та латентні запити споживачів, сформувати й освоїти нові ринки чи їх сегменти.

Серед усієї сукупності факторів, що впливають на формування інноваційно сприятливого середовища, можна виокремити ті, які є керованими, тобто залежать від підприємства-інноватора, та некеровані,

до впливу яких підприємство повинно пристосовувати свою діяльність. До керованих факторів впливу на інноваційну діяльність суб'єкта господарювання можна віднести: нестачу власних коштів, недостатність інформації про нові технології, відсутність можливостей до кооперації з іншими виробниками і науковими організаціями, недостатню кількість кваліфікованого персоналу, несприятливість підприємств до інновацій. В свою чергу, до некерованих факторів належать: недостатня фінансова підтримка з боку держави, великий рівень витрат на інновації, високий ризик, недосконалість законодавчої бази, великий термін окупності інновацій, низький рівень платоспроможного попиту на продукцію тощо [3, с. 808].

Інноваційний розвиток підприємства і пов'язане з ним прискорення впровадження нововведень, розширення ринків збуту нових видів продукції багато в чому визначається не тільки наявністю ресурсів, виробничо-технічним, науковим та інтелектуальним потенціалом, а й розвиненістю інноваційної інфраструктури. Тому, з метою підвищення рівня участі підприємства в перетвореннях інноваційного характеру та просування нових наукових і технічних розробок в процес виробництва й реалізації продукції, необхідно розробляти механізми стимулювання інвестування у створення і розвиток інноваційної інфраструктури підприємства.

Ефективність інвестування в створення і розвиток інноваційної інфраструктури може оцінюватися через зміни універсальності інфраструктури, можливості інфраструктурного забезпечення виробничих потужностей та виробничої мобільності інфраструктури на тлі відносного збільшення інвестицій у створення і розвиток інноваційної інфраструктури суб'єкта господарювання [4, с. 1704].

Так, об'єкти виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури підприємств повинні виконувати функції зі створення інноваційної системи, що сприяє генерації нововведень, кінцева мета практичної реалізації яких має бути спрямована на розробку нових технологій з метою поліпшення характеристик продукції і зниження витрат на її виробництво. Основна конфігурація елементів виробничо-технологічної інноваційної інфраструктури в такому випадку має демонструвати кращі питомі показники за капітальними витратами і віддачею на інвестиційні вкладення: зростання операційної рентабельності, зниження питомих капітальних витрат, отримання ефекту економії від масштабу за капітальними й операційними витратами, зниження ризиків затримки будівництва та модернізації виробничих об'єктів.

Об'єкти інформаційно-комерційної інноваційної інфраструктури мають забезпечувати взаємодію підрозділів підприємства із зовнішнім середовищем шляхом оперативного збору, зберігання, обробки і передачі інформації, в тому числі за допомогою нових інформаційних технологій та використання ринкових механізмів.

Складові економіко-правової інноваційної інфраструктури покликані виконувати функції із забезпечення якості продукції, експертизи споживчих претензій та безпеки продукції, сертифікації, ліцензування, захисту інтелектуальної власності.

Фінансова інноваційна інфраструктура належить до складних елементів інноваційної інфраструктури. Завдання її об'єктів полягає в акумулюванні фінансових ресурсів і, на основі прогресивних форм фінансування, забезпеченні підвищення ділової активності, що виражається у зростанні рентабельності та прискоренні оборотності активів.

Інноваційна діяльність належить до ризикованих сфер господарювання, оскільки її процеси включають значний обсяг робіт від виникнення ідеї щодо створення або удосконалення певного продукту чи процесу до її втілення, а завершуються впровадженням результату у виробництво та виходом з інновацією на ринок. У зв'язку з цим передбачити успішність завершення інноваційного циклу у кожному конкретному випадку дуже складно. Тому держави з розвинутою ринковою економікою застосовують певні механізми стимулювання інвестицій у створення і розвиток інноваційного продукту, мета яких полягає у мінімізації ризиків та захисті інтересів суб'єктів інноваційної діяльності.

Таким чином, з метою збільшення обсягу інвестиційних вкладень у підвищення інноваційного потенціалу підприємства необхідне відповідне стимулювання інвестування в створення і розвиток інноваційної інфраструктури. Причому, стимулювання має здійснюватися як на стадії формування інноваційної інфраструктури, що характеризується низькою інноваційною активністю (етап зародження знань, створення інновацій), так і на стадії, коли потрібне залучення інтелектуального капіталу в виробничий процес.

На рис. 1 наведено механізм стимулювання інвестування у створення і розвиток інноваційної інфраструктури підприємства.

Запропонований механізм включає два методи стимулювання інноваційної діяльності: непрямий, тобто стимулювання за рахунок податкових заходів; та прямий метод – державне стимулювання через адміністративні, інфраструктурні та фінансові механізми (відомчий і програмно-цільовий метод).

У країнах з розвинутою ринковою економікою часто запроваджують стимулюючі адміністративні механізми в інноваційну діяльність на таких загальних принципах:

- 1) детально розроблений динамічний та гнучкий, адекватний змінам, що відбуваються в економіці, понятійний апарат та диференціація видів інноваційної діяльності залежно від галузі господарства, у яку вона інтегрована;
- 2) законодавчо закріплена державна інноваційна політика та правовий механізм її забезпечення;
- 3) підстави застосування заходів державної підтримки інновацій є формальними і не залежать від волі держави, проте мають бути передбачені певні застереження [5, с. 23; 6, с. 136].

Стимулювання інноваційної діяльності потребує різностороннього підходу. Необхідно передбачити державні гарантії, такі як цільове державне інвестування, страхування ризиків інноваційної діяльності підприємства, соціальне страхування працівників, задіяних у процесах інноваційної діяльності тощо. Також доцільним вважається застосування до суб'єктів господарювання, зайнятих інноваційними процесами, податкових та митних пільг, інших заходів державної підтримки, що застосовуються у сфері інноваційної діяльності, які можна умовно поділити на економічні та організаційні. Зокрема, до економічних заходів слід віднести державне кредитування, лізинг обладнання та устаткування, необхідного для інновацій, надання субсидій та інші заходи. Організаційні заходи можуть охоплювати запровадження спеціальних програм розвитку інноваційного підприємництва, державне планування інноваційних процесів, проведення тематичних ярмарків тощо. Також іноземні держави особливу увагу приділяють заходам стимулювання кооперації промислових корпорацій у сфері наукових досліджень, а також кооперацію дослідницьких інститутів та університетів з реальним сектором економіки.

Рис. 1. Механізм стимулювання інвестицій у створення і розвиток інноваційної інфраструктури підприємства*

* Побудовано авторами.

До найбільш ефективних методів впливу держави на розвиток інноваційної діяльності належить саме податкове регулювання. Для стимулювання інноваційної діяльності в різних країнах застосовують

різні податкові преференції або їх поєднання, а саме:

- надання дослідницького та інвестиційного податкового кредиту, тобто відтер-

- мінування податкових платежів у частині витрат з прибутку на інноваційні цілі;
- зменшення податку на приріст інноваційних витрат;
 - податкові канікули протягом кількох років на оподаткування прибутку, отриманого від реалізації інноваційних проектів;
 - пільгове оподаткування дивідендів юридичних і фізичних осіб, одержаних на частки корпоративних прав у інноваційних підприємствах;
 - зниження ставок податку на прибуток для замовних та спільних науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт (НДДКР);
 - пільгове оподаткування прибутку, отриманого в результаті використання інновацій;
 - зменшення оподаткованого прибутку на суму вартості приладів і обладнання, які передаються закладам вищої освіти, науково-дослідним інститутам та іншим інноваційним організаціям;
 - зарахування частини прибутку підприємства на спеціальні рахунки з подальшим пільговим оподаткуванням у разі використання на інноваційні цілі [6, с. 137; 7, с. 11].

Податкові пільги на капітальні вкладення зазвичай надають у вигляді інвестиційного податкового кредиту підприємствам, які скеровують інвестиції у впровадження нової техніки, обладнання та технологій. Особливість такої податкової знижки полягає в тому, що вона відраховується від суми нарахованого податку на прибуток, на відміну від звичайних знижок, які відраховуються від суми податків [6, с. 137]. У більшості країн використовують податковий кредит із податком на прибуток, оскільки саме він виконує найбільш стимулюючу функцію, проте відшкодування відбувається лише після введення інновацій в експлуатацію. Слід зазначити, що чинним законодав-

ством України не передбачено застосування податкового кредиту або спеціального режиму оподаткування для інноваційних підприємств. Для України, з точки зору стимулювання суб'єктів господарювання до інновацій, ефективним міг би стати механізм регресивного оподаткування, суть якого полягає у зменшенні ставки податку пропорційно збільшенню прибутку платника.

До інфраструктурного механізму державного стимулювання інноваційної діяльності суб'єктів господарювання можна віднести такі заходи, як: формування інфраструктури ринку інновацій, запровадження системи державних закупівель інноваційної продукції, послуг чи технологій, а також формування ринку кваліфікованих кадрів [8, с. 102].

Фінансовий механізм стимулювання інноваційної діяльності повинен містити інструменти прискорення інноваційного розвитку за допомогою прямого вкладення грошових активів у створення інновацій: безпосереднє надання бюджетних асигнувань суб'єкту інноваційної діяльності; пряме бюджетне фінансування діяльності бюджетних організацій, що займаються розробкою інноваційних технологій; фінансування виконання держзамовлення на НДДКР; встановлення пільгового режиму амортизаційних відрахувань; надання підприємствам можливості для створення вільних від оподаткування резервних фондів, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності; створення об'єктів інтелектуальної власності, проектів з формування інноваційної інфраструктури; надання грантів на виконання ініціативних проектів з фундаментальних і прикладних досліджень; надання державного кредиту або надання державних гарантій при отриманні суб'єктами інноваційної діяльності банківських кредитів; субсидування частини відсоткових ставок за кредитами, взя-

тими на інноваційну діяльність; державне стимулювання функціонування фондів венчурного капіталу.

Із перелічених способів фінансового стимулювання інноваційної діяльності в Україні найбільш поширеним є пряме бюджетне фінансування діяльності бюджетних організацій, що займаються розробкою інноваційних технологій, та фінансування виконання держзамовлення на НДДКР.

Так згідно з даними головних розпорядників, у 2019 р. загальний обсяг бюджетного фінансування діяльності у сфері трансферу технологій та стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності становив 265789 тис. грн або 97,4% (у 2018 р. – 94,9%) у загальних обсягах бюджетного фінансування інноваційної діяльності та 91,2%, порівняно з 2018 р. [9, с. 5] Реальний обсяг зазначеного фінансування, розрахований як відношення до номінального ВВП, у 2019 р. становив 0,0067% (у 2018 р. – 0,0082%, 2017 р. – 0,0087%), тобто у 2019 р. реальне фінансування стратегічних пріоритетів інноваційної діяльності здійснено на дещо нижчому рівні щодо попередніх років, як і в абсолютних величинах обсягів фінансування. Зазначене фінансування у 2019 р. здійснювалося виключно за рахунків спеціального фонду державного бюджету (у 2018 р. – із загального (0,5%) та спеціального (99,5%) фондів, у 2017 р. також із загального та спеціального фондів з тими ж частками) (табл. 1).

Важливим фактором ефективного впровадження інновації є поведінка персоналу суб'єкта господарювання та його ставлення до неї. Завдання керівників при впровадженні інновацій полягає у формуванні психологічної готовності персоналу, яка виявляється у усвідомленості виробничої та економічної необхідності здійснення інновацій, їх особистої та колективної зна-

чущості, а також способів власного включення у здійснення інновацій.

Що стосується конкретного суб'єкта господарювання, то при розгляді питань управління інноваціями, вибору і реалізації інноваційних стратегій також необхідно враховувати мотиваційні механізми інноваційної діяльності. Мотивація інноваційної діяльності виконує важливе завдання дії на поведінку людини для досягнення цілей інноваційного розвитку. Важливо, щоб усі співробітники підприємства розуміли, що лише при досягненні його цілей можуть бути досягнуті цілі співробітника. Прибуток підприємства є джерелом виплати додаткової винагороди. Вона може бути частково використана для додаткової винагороди співробітників, а якщо прибуток не отриманий, інтереси не будуть досягнуті. Найбільш ефективною вважається така система мотивації, при якій відповідно до можливостей підприємства і потреб співробітників розроблені та реалізуються різноманітні форми мотивації.

Система мотивації повинна надавати кожному співробітнику можливість самостійного вибору способів винагороди відповідно до його індивідуальної шкали цінностей. Умови стимулювання для вищого менеджменту визначають власники підприємства. Вони можуть закладати у систему стимулювання залежність винагороди менеджерів від ефективності та результативності прийнятих ними рішень та керівних дій.

Тому важливим чинником реалізації інноваційного розвитку підприємства є обґрунтована система стимулювання ініціативності роботи персоналу підприємства, оскільки це забезпечить не лише професійне зростання працівників, а й буде рекламою для приваблення креативних кадрів з інших підприємств, дасть можливість формувати новий колектив фахівців та збіль-

Таблиця 1

Бюджетне фінансування трансферу технологій та інноваційної діяльності за стратегічними пріоритетними напрямками у 2017–2019 рр.*

(тис. грн)

Пріоритетні напрями інноваційної діяльності	Усього			у тому числі:					
				загальний фонд			спеціальний фонд		
	2017	2018	2019	2017	2018	2019	2017	2018	2019
1. Освоєння нових технологій транспортування енергії, впровадження енергоефективних, ресурсозберігаючих технологій, освоєння альтернативних джерел енергії	15213	17094	20622	460	475	–	14752	16619	20622
2. Освоєння нових технологій високотехнологічного розвитку транспортної системи, ракетно-космічної галузі, авіа- і суднобудування, озброєння та військової техніки	11710	18729	11567	135	–	–	11575	18729	11567
3. Освоєння нових технологій виробництва матеріалів, їх оброблення і з'єднання, створення індустрії наноматеріалів та нанотехнологій	35979	45315	39894	–	110	–	35979	45205	39894
4. Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу	151412	153444	155764	–	–	–	151412	153444	155764
5. Впровадження нових технологій та обладнання для якісного медичного обслуговування, лікування, фармацевтики	4871	5356	5674	–	–	–	4871	5356	5674
6. Широке застосування технологій чистішого виробництва та охорони навколишнього природного середовища	29182	32213	18915	600	801	–	28582	31412	18915
7. Розвиток сучасних інформаційних, комунікаційних технологій, робототехніки	10759	19299	13349	215	–	–	10544	19299	13349
Усього за пріоритетами	259129	291452	265789	1412	1386	–	257717	290066	265789

* Побудовано на основі даних Державної служби статистики України.

шити інноваційний потенціал суб'єкта господарювання (рис. 2).

Враховуючи вищенаведене, розвиток креативності, тобто здатність індивіда до генерування нових ідей і шляхів їх реалізації в економіці, набуває особливого значення. Адже глобальний ринок креативних

індустрій розвивається доволі стрімко та мобільно, що вимагає високих адаптаційних здібностей, щоб відповідати світовим тенденціям.

Таким чином, розвиток та стимулювання інноваційної діяльності має важливе значення для сучасного підприємства.

Рис. 2. Вплив системи стимулювання персоналу на розширення інноваційних можливостей і зміцнення конкурентоспроможності суб'єкта господарювання*

* Побудовано на основі [10, с. 532].

Найважливішою умовою розвитку інноваційної діяльності є єдність інтересів ринку та досягнень науково-технічного прогресу з державною підтримкою, що стимулює підприємства до впровадження інноваційного продукту.

Висновки. У результаті проведеного дослідження виявлено, що носіями інструментів інноваційної політики є техніко-економічні, організаційно-економічні та фінансові процеси на підприємстві, а також участь держави у стимулюванні інноваційної діяльності. Для інструментів інноваційної політики, що діють на основі техніко-економічних процесів, властивим є безпосередній вплив на процеси виробництва, технології, продукцію, що обумовлює найбільш потужний ефект від застосування інновацій. В межах цієї групи інструментів

практично не зустрічається конфліктність у застосуванні, але доволі часто існують певні обмеження щодо сили їх дії. Взаємна мультиплікація інструментів, звуження спрямованості інноваційної діяльності та провадження власних науково-дослідних розробок обумовлена обмеженістю ресурсів підприємств чи обмеженням з боку технологій. Інноваційний процес набагато легше і в більш повному обсязі реалізується у вузькому обсязі технологічних процесів, ніж для виробництва в цілому. Те саме стосується і групи організаційно-економічних інструментів реалізації інноваційної політики підприємств.

Для забезпечення розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання необхідне комплексне проведення організаційних заходів на державному рівні,

заснованих на досвіді економічно розвинених країн та спрямованих на: впровадження диференційованого оподаткування, сутність якого полягає у наданні податкової знижки за проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт; встановлення пільгового режиму амортизаційних відрахувань; надання підприємствам можливості для створення вільних від оподаткування резервних фондів, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності; створення системи гарантування позик, спрямованих на фінансування створення та впровадження інновацій; вдосконалення законодавчої бази щодо діяльності інвестиційних, зокрема венчурних фондів; поліпшення механізму захисту прав інтелектуальної власності та процедур патентного захисту інновацій; забезпечення комерціалізації результатів наукових досліджень шляхом створення умов для ефективної співпраці наукового та підприємницького секторів у сфері інноваційної діяльності на основі створення технополісів та технопарків; розвиток державно-приватного партнерства в галузі наукових досліджень та інноваційної діяльності, спрямованого на координацію зусиль у питаннях розвитку пріоритетних для держави галузей економіки.

Реалізація запропонованих заходів дасть можливість відновити науково-технічний потенціал країни, створити умови для розвитку інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, пристосувати їх до сучасних ринкових вимог та забезпечити конкурентоспроможність на світовому ринку з метою досягнення довгострокового економічного зростання.

Список використаних джерел

1. Adair J. *Leadership for innovation: how to organise team creativity and harvest ideas*. Philadelphia : Kogan Page Publishers, 2007. 144 p.

2. Терешко Ю. В., Петрашевська А. Д. *Економічне обґрунтування інноваційних рішень*. Одеса: ОНАЗ, 2016. 116 с.

3. Шипуліна Ю. С., Силка А. В. *Фактори впливу на процес формування інноваційно сприятливого середовища*. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 805–812.

4. Дулатов Р. Р. *Стимулирование инвестирования в создание и развитие инновационной инфраструктуры предприятия*. *Креативная экономика*. 2015. № 12. Т. 9. С. 1703–1712.

5. Duval Romain, Hong Gee Hee, Timmer Yannick. *Financial frictions and the great productivity slowdown*. *IMF Working Paper, International Monetary Fund, Washington, DC*, 2017. 32 p.

6. Вакім В. Е. *Стимулювання інноваційної діяльності: порівняльно-правовий аспект*. *Економічна теорія та право*. 2017. № 2. С. 134–145.

7. Алексеев І. В., Желізняк Р. Й. *Європейський досвід податкового стимулювання інноваційної діяльності*. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління*. 2012. № 725. С. 7–16.

8. Михайленко Н. О., Манойленко А. М. *Проблеми розвитку інноваційної діяльності в Україні та шляхи їх вирішення на основі досвіду економічно розвинених країн*. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 28-1. С. 98–102.

9. *Реалізація пріоритетних напрямів інноваційної діяльності загальнодержавного рівня у 2019 році: аналітична довідка*. Київ : Український інститут науково-технічної експертизи та інформації, 2020. 88 с.

10. Карпунь І. Н. *Мотивація і стимулювання інноваційної діяльності підприємства*. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Проблеми економіки та управління*. 2008. № 628. С. 529–533.

References

1. Adair, J. (2007). *Leadership for innovation: how to organise team creativity and harvest ideas*. Philadelphia: Kogan Page Publishers.

2. Tereshko, Yu. V., Petrashevskaya, A. D. (2016). *Ekonomichne obgruntuvannia innovatsiinykh rishen* [Economic justification of innovative solutions]. Odesa: ONAZ [in Ukrainian].

3. Shypulina, Yu. S., Sylka, A. V. (2017). *Faktory vplyvu na proces formuvannia innovatsiino spryiatlyvoho seredovyscha* [Factors influencing the process of forming an innovation-friendly environment]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and Society*, 13, 805–812 [in Ukrainian].

4. Dulatov, R. R. (2015). *Stimulirovanie investirovaniya v sozdanie i razvitie innovacionnoi infrastruktury predpriyatiya* [Stimulating investment in the creation and development of innovative enterprise infrastructure]. *Kreativnaya ekonomika – Creative Economy*, 12, 1703–1712 [in Russian].

5. Duval, R., Hong G. H., Timmer, Y. (2017). *Financial frictions and the great productivity slowdown*. IMF Working Paper, International Monetary Fund, Washington, DC, 32.

6. Vakim, V. E. (2017). *Stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti: porivnialno-pravovyi aspekt* [Stimulation of innovative activity: comparative legal aspect]. *Ekonomichna teoriia ta pravo – Economic Theory and Law*, 2, 134–145 [in Ukrainian].

7. Aleksieiev, I. V., Zhelizniak, R. Y. (2012). *Yevropeyskyi dosvid podatkovoho stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti* [European experience of tax incentives for innovation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. Problemy ekonomiky ta upravlinnia – Bulletin of the National University “Lvivska Politechnika”. Problems of Economy and Management*, 725, 7–16 [in Ukrainian].

8. Mykhailenko, N. O., Manoilenko, A. M. (2018). *Problemy rozvytku innovatsiinoi diialnosti v Ukraini ta shlyakhy yikh vyrishennia na osnovi dosvidu ekonomichno rozvynenykh krain* [Problems of development of innovative activity in Ukraine and ways of their decision on the basis of experience of economically developed countries]. *Prychornomorski ekonomichni studii – Black Sea Economic Studies*, 28-1, 98–102 [in Ukrainian].

9. *Realizatsiia priorytetnykh napriamiv innovatsiinoi diialnosti zahalnodержavnogo rivnia u 2019 rotsi: analitychna dovidka* [Implementation of priority areas of innovation at the national level in 2019]. (2020). Kyiv: *Ukrainskyi instytut naukovotekhnichnoi ekspertyzy ta informatsii* [in Ukrainian].

10. Karpun, I. N. (2008). *Motyvatsiia i stymuliuvannia innovatsiinoi diialnosti pidpriemstva* [Motivation and stimulation of innovative activity of the enterprise]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”. Problemy ekonomiky ta upravlinnia – Bulletin of the National University “Lvivska Politechnika”. Problems of Economy and Management*, 628, 529–533 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Людмила АЛЕКСЕЄНКО

доктор економічних наук, професор, Івано-Франківський навчально-науковий інститут менеджменту Тернопільського національного економічного університету, Івано-Франківськ, Україна, olescolm@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-4840-0188

Оксана ЦІЖМА

викладач менеджменту і маркетингу, ДВНЗ “Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”, Івано-Франківськ, Україна, o.tsizhma@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2860-0449

ФІНАНСУВАННЯ ТРУДОВИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ КРИЗОВОЇ ЦИКЛІЧНОСТІ

Вступ. Філософія державної політики України має бути скерована на розвиток економічного потенціалу нації та її добробут, здатність економіки ефективно використовувати та відновлювати трудові ресурси. Тому подальша модернізація фінансування трудових ресурсів потребує узгодження економічних інтересів його учасників і розвитку соціуму у контексті сприяння створенню нових робочих місць, зростання ділової активності та підвищення рівня і якості життя населення.

Мета – розкрити концептуальні засади фінансування трудових ресурсів в умовах кризової циклічності та окреслити доцільності застосування публічно-приватних програм для формування належного рівня економічного стимулювання і соціальної підтримки працюючих.

Результати. Обґрунтовано сутність фінансування трудових ресурсів у межах інституційного, діалектичного, відтворювального та системного підходів з урахуванням особливостей розвитку ринку праці. Проаналізовано економіко-соціальні засади підвищення відповідальності й довіри між державою і громадянами в умовах кризових явищ, зокрема активізацію державного стимулювання впливу на зайнятість шляхом повного або часткового субсидування створення нових робочих місць на підприємствах. Констатовано суттєве скорочення кількості економічно активного населення, в тому числі зайнятих та безробітних. Наголошено, що на таку ситуацію вплинули негативні тенденції демографічного розвитку: старіння населення, зростання смертності, депопуляція, деформація статеві-вікового складу, міграційний вплив працездатних громадян за межі регіону.

Висновки. В ринковій економіці фінансування трудових ресурсів доцільно досліджувати з точки зору сукупності взаємопов'язаних елементів та підсистем (організаційно-технічної, управлінської, технологічної, нормативно-правової), які націлені на підвищення ефективності процесу фінансування за системних змін зовнішнього середовища,

зокрема з урахуванням кризової циклічності. Визначено основні складові державної програми розвитку трудових ресурсів.

Для відновлення трудових ресурсів запропоновано застосовувати публічно-приватні програми, що надають можливість сформувати належний рівень фінансового стимулювання і соціальної підтримки працюючих. Публічно-приватні програми потрібно структурувати залежно від рівня суб'єкта та обраних засобів й інструментарієв матеріального стимулювання й нематеріального заохочення працівників, покращення їх фахових компетенцій і професійних здібностей.

Ключові слова: фінансування, трудові ресурси, кризова циклічність, глобальне економічне переазантаження, економічно активне населення, публічно-приватна програма.

Рис.: 1, табл.: 1, бібл.: 22.

Людмила АЛЕКСЕЕНКО

доктор економічних наук, професор, Івано-Франківський учебно-научний институт менеджмента Тернопольського національного економічного університета, Івано-Франківск, Україна

Оксана ЦИЖМА

преподаватель кафедри менеджмента и маркетинга, ГВУЗ "Прикарпатский национальный университет имени Василия Стефаника", Івано-Франківск, Україна

ФИНАНСИРОВАНИЕ ТРУДОВЫХ РЕСУРСОВ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСНОЙ ЦИКЛИЧНОСТИ

Введение. Философия государственной политики Украины должна быть направлена на развитие экономического потенциала нации и ее благосостояния, способности экономики эффективно использовать и восстанавливать трудовые ресурсы. Поэтому дальнейшая модернизация финансирования трудовых ресурсов нуждается в согласовании экономических интересов его участников и развитии социума в контексте содействия созданию новых рабочих мест, роста деловой активности и повышения уровня и качества жизни населения.

Цель – раскрыть концептуальные основы финансирования трудовых ресурсов в условиях кризисной цикличности и очертить целесообразность применения публично-частных программ для формирования надлежащего уровня экономического стимулирования и социальной поддержки работающих.

Результаты. Обоснована сущность финансирования трудовых ресурсов в пределах институционального, диалектического, воспроизведенного и системного подходов с учетом особенностей развития рынка труда. Проанализированы экономико-социальные основы повышения ответственности и доверия между государством и гражданами в условиях кризисных явлений, в частности активизация государственного стимулирования влияния на занятость путем полного или частичного субсидирования создания новых рабочих мест на предприятиях. Констатировано существенное уменьшение численности экономически активного населения, в том числе занятого и безработных. Аргументировано, что на такую ситуацию повлияли отрицательные тенденции демографического развития: старение населения, рост смертности, депопуляция, деформация векового состава, миграция трудоспособных граждан за границы региона.

Выводы. В рыночной экономике финансирование трудовых ресурсов целесообразно исследовать с точки зрения совокупности взаимосвязанных элементов и подсистем (организационно-технической, управленческой, технологической, нормативно-правовой), которые нацелены на повышение эффективности процесса финансирования при системных изменениях внешней среды, в частности с учетом кризисной цикличности. Определены основные составляющие государственной программы развития трудовых ресурсов. Для восстановления трудовых ресурсов предложено применять публично-частные программы, предоставляющие возможность сформировать надлежащий уровень экономического стимулирования и социальной поддержки работающих. Публично-частные программы нужно структурировать в зависимости от уровня субъекта и избранных средств и инструментариев материального стимулирования и нематериального поощрения работников, улучшения их профессиональных компетенций и способностей.

Ключевые слова: финансирование, трудовые ресурсы, кризисная цикличность, глобальная экономическая перезагрузка, экономически активное население, публично-частная программа.

Lюдmyla ALEKSEYENKO

Dr. Sc. (Economics), Prof., Ivano-Frankivsk Research and Development Institute of Management Ternopil National Economic University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, olecolm@ukr.net
ORCID ID: 0000-0003-4840-0188

Oksana TSIZHMA

Lecturer of the Department of Management and Marketing, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ivano-Frankivsk, Ukraine, o.tsizhma@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2860-0449

FINANCING OF LABOR RESOURCES IN CONDITIONS OF CRISIS CYCLICITY

Introduction. The philosophy of state policy of Ukraine should be aimed at developing the economic potential of the nation and its well-being, the ability of the economy to effectively use and restore labor resources. Therefore, further modernization of labor finance requires the harmonization of economic interests of its participants and the development of society in the context of promoting job creation, business growth and improving the level and quality of life.

Purpose. Disclosure of conceptual bases of financing of labor resources in the conditions of crisis cyclicity and delineation of expediency of application of public-private programs for formation of the proper level of economic stimulation and social support of workers.

Results. The essence of labor resources financing within the institutional, dialectical, reproductive and systemic approaches is substantiated, taking into account the peculiarities of the labor market development. The economic and social principles of increasing responsibility and trust between the state and citizens in crisis conditions are analyzed, in particular, the intensification of state incentives for employment by fully or partially subsidizing the creation of new jobs in enterprises. There was a significant reduction in the number of economically active population, including employed and unemployed. It was emphasized that this situation was influenced by negative trends in demographic development: population aging, rising mortality, depopulation, deformation of gender and age, migration outflow of able-bodied citizens outside the region.

Conclusions. *In a market economy, the financing of labor resources should be studied in terms of a set of interconnected elements and subsystems (organizational, technical, managerial, technological, regulatory), which aim to increase the efficiency of the financing process for systemic changes in the environment, including crisis cyclicity. The main components of the state program of labor resources development are determined. To restore labor resources, it is proposed to use public-private programs that provide an opportunity to form an appropriate level of financial incentives and social support for workers. Public-private programs should be structured depending on the level of the subject and the chosen means and tools of material incentives and intangible incentives for employees, improving their professional competencies and professional abilities.*

Keywords: *financing, labor resources, crisis cyclicity, global economic reset, economically active population, public-private program.*

JEL Classification: J.6, G40.

Постановка проблеми. Рівень поступу та міра зрілості суспільства визначається тими концепціями і програмами, відповідно до яких забезпечується соціальний захист й економічне стимулювання осіб, зайнятих трудовою діяльністю. Для проведення дослідження з метою визначення пріоритетів фінансування трудових ресурсів в Україні ми керуємося постулатом, що трудовий потенціал є невід’ємною умовою гарантування національної та соціальної безпеки держави, індикатором добробуту суспільства. Для країн, які досягли високого рівня життя громадян, характерною є політика, спрямована на підвищення якості трудових ресурсів, розвиток і реалізацію трудового потенціалу кожної окремої людини, ефективний соціальний діалог. Системне фінансування в людський капітал і гарантування достойного рівня життя дають змогу краще підготувати населення до вирішення структурних, технологічних і техногенних економічних проблем.

Директор-розпорядник МВФ К. Георгієва в доповіді “Глобальне економічне перезавантаження – сприяння підйому більш всеосяжного характеру” визнає, що перманентні кризові явища, зокрема криза COVID-19, завдають найбільшого удару

по тих, хто вже є найбільш уразливий [1]. Тому у контексті глобального економічного перезавантаження запропоновано акцентувати увагу на трьох пріоритетних завданнях: 1) підвищення потенціалу наступних поколінь за рахунок надання освітніх послуг; 2) застосування фінансових технологій (розширення доступу населення до фінансових продуктів сприятиме так званій “революції в сфері соціальної інтеграції” щодо споживання населенням, здійснення комерційними підприємствами продуктивних інвестицій); 3) розумне використання бюджетних стимулів (під час фази підйому потрібно здійснювати значне бюджетне стимулювання для підтримки темпів зростання й рівня зайнятості населення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Векторність наукових досліджень у фінансовій науці ґрунтується на формуванні новітньої парадигми глобального розвитку і людини [2, с. 23–26; 3, с. 8–36; 4; 5, с. 7–20; 6, с. 35–51], а також опрацюванні проблем трансформацій суспільства і трудових ресурсів в умовах кризової циклічності [7, с. 480–481; 8, с. 48–54; 9]. З теоретико-економічного погляду важливо осмислити перспективи сучасного розвитку трудових ресурсів і відповідно їх фінан-

сування [10, с. 221–226; 11, с. 32–36; 12, с. 39–47, 13, с. 90–98] з урахуванням кризової циклічності розвитку економіки [14, с. 90–98; 15, с. 37–46; 16, с. 48–62]. Віддаючи належне існуючим напрацюванням та не применшуючи їх вагомості, слід акцентувати увагу на забезпеченні збереження та розвитку фінансування трудових ресурсів з урахуванням закономірностей і суперечностей національного ринку праці.

Метою дослідження є розкриття концептуальних засад фінансування трудових ресурсів та окреслення доцільності застосування публічно-приватних програм для формування належного рівня економічного стимулювання і соціальної підтримки працюючих з урахуванням пріоритетів реалізації державної (цільової) програми розвитку трудових ресурсів в умовах кризової циклічності економічних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіко-соціальні та політичні події потребують гарантування зваженої соціальної політики, підтримки трудових ресурсів шляхом оптимізації джерел фінансування і задіяння потенційних можливостей використання людського капіталу. Сьогодні фінансування розуміють як залучення грошових коштів для подальшого вкладення, а інвестування – як розміщення вже накопичених грошових коштів. Ці поняття – взаємопов'язані та взаємозалежні, причому на практиці спостерігаємо, що підвищення якості трудових ресурсів є можливим завдяки інвестуванню, якщо громадяни мають достатню кількість джерел отримання грошових коштів.

Фінансування трудових ресурсів варто розглядати з урахуванням як багатосуб'єктності, так і різноманіття джерел фінансових ресурсів, що залучаються на ринок праці: фінансування соціальної сфери для дотримання соціальних стандартів та гарантій відтворення трудових

ресурсів [11, с. 32–36]; фінансування соціального забезпечення для зниження або запобігання негативного впливу соціальних ризиків на осіб, які через незалежні від них життєві обставини не мають достатніх засобів до існування [12, с. 39–47]; фінансування системи вищої освіти та впровадження перспективних моделей фінансово-економічного забезпечення її розвитку для підготовки фахівців з метою їх подальшого працевлаштування [13, с. 90–98].

Сутність фінансування трудових ресурсів потребує теоретичного узагальнення в межах інституційного, діалектичного, відтворювального та системного підходів і з урахуванням особливостей розвитку ринку праці. Відповідно до інституційної теорії визначають пріоритетність розвитку інститутів власності та конкуренції у реалізації певних соціальних програм для окремих категорій громадян. Застосування інституційного підходу дає змогу досліджувати фінансування трудових ресурсів з урахуванням особливостей розвитку фінансових ринків та інститутів. Понятійно-категоріальний апарат інституційної теорії уможливорює розробку та формулювання необхідних умов для визначення “соціального капіталу” та чіткого поділу функцій держави і трудових ресурсів, а також недопущення опортуністичних підходів. Діалектичний підхід враховує вплив сучасних демографічних процесів на формування і використання трудового потенціалу в економічній системі країни. Відтворювальний підхід бере до уваги особливості та етапи кругообігу фінансових ресурсів у процесі планування відтворювального фінансування трудових ресурсів.

Застосування системного підходу дає змогу розглядати фінансування трудових ресурсів як сукупність взаємопов'язаних елементів та підсистем (організаційно-технічної, управлінської, технологічної, нормативно-правової), які в сукупності націлені

на підвищення ефективності процесу фінансування за системних змін зовнішнього середовища. Більшою мірою цей процес залежить від формування й ефективного управління фінансовими ресурсами. Адаже в умовах кризової циклічності ринкова економіка не в змозі забезпечити належну ефективність розподілу фінансових ресурсів між економічними агентами. М. Скрипниченко і Г. Яценко зауважують, що посилення впливу руйнівних форс-мажорних шоків із зовнішнього світу на економічні процеси в Україні призведе до зростання безробіття, недоотримання планових бюджетних доходів, загострення проблем збалансованості державного та місцевих бюджетів, а також втрат державою вагомих сегментів світових ринків [5, с. 17].

В умовах кризових явищ підвищення відповідальності й довіри між державою і громадянами є важливим ресурсом розвитку економічної системи держави. Суб'єктивним чинником виникнення кризи, зокрема у трудових відносинах, є конфлікт праці й привласнення. Людина для виживання споживає блага, джерелом яких є праця. Водночас історично іншими джерелами одержання благ є військове відібрання, торгівельні спекуляції, рента. В економічній науці особливої уваги заслуговує циклічна теорія, яка досліджує економічні цикли, коливання рівнів ділової активності від економічного буму чи спаду [15, с. 37–46; 16, с. 48–62]. Суть гіпотези про циклічну природу кризи полягає в тому, що її може спровокувати інтерференція (накладення) економічних циклів різної частоти.

У контексті фінансової науки на особливу увагу заслуговує “модель керованої кризи”, яка базується на низці гіпотез, які верифікуються на основі статистичних даних. Методологія наукового доказу визначає запровадження поняття “стандартного циклу фінансової кризи” і його статистичне

“портретування”; розкриття причинно-наслідкових зв'язків взаємозалежних параметрів розвитку через стійкість затримок у часі; виявлення мотивів і інтересів осіб, які керують кризами [14].

Поділяємо точку зору О. Онуфрієнка, що спостереження феномена циклічності суспільних перетворень, коли фаза підйому неминуче завершується фазою входу в нову типову кризу дає змогу стверджувати, що на часі є дослідження ефективних способів зменшення наслідків системних криз соціального характеру [15, с. 38]. Розуміння механізмів керування кризою (мотивів “беніфеціарів”) дає можливість прогнозувати нові кризи і відповідно розробляти рекомендації світовому співтовариству щодо попередженню криз.

Доктринальний розвиток концепцій циклічності тісно переплітається з соціально-економічними і політичними процесами суспільних трансформацій і проблематикою фінансового потенціалу держави. В економічній літературі актуалізується виникнення “суперкриз”, контролювати які у рамках існуючих фінансово-економічних відносин буде неможливо. Так, можливість виникнення “суперкриз” може стати реальністю в 2022 р., а це означає, що світове товариство вступить у період нестабільності, економічних потрясінь, терактів, і можливих глобальних воєнних конфліктів [16, с. 58].

За оцінками аналітиків Міжнародного валютного фонду, в 2020 р. до 100 млн осіб в світі можуть опинитися за межею бідності через наслідки COVID-19, що зведе нанівець всі позитивні зрушення в подоланні бідності за останні три роки [1]. З одного боку, це може призвести до значного збільшення нерівності в доходах, а з іншого – сприяти розвитку, зокрема підвищенню рівня освіти і зменшенню бідності населення.

Забезпечення мінімального рівня соціального захисту населення є обов'язком

держави. Відповідно до Плану заходів на 2020 рік з реалізації Стратегії подолання бідності, затвердженого Кабінетом Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 202-р. [17], визначена доцільність активізації державного стимулювання впливу на зайнятість шляхом повного або часткового субсидування створення нових робочих місць на підприємствах, які наймають безробітних громадян із числа недостатньо конкурентоспроможних на ринку праці; впровадження інституту “консультанта роботодавця”; збільшення рівня зайнятості населення у віці 15–70 років, зокрема у сільській місцевості тощо.

Носієм трудових ресурсів є працездатне населення з його потенційними можливостями та характеристиками, які використовуються або можуть бути використані у процесі праці. В Україні негативні тенден-

ції демографічного розвитку позначаються на параметрах трудових ресурсів. Найперше до таких негативних чинників варто віднести: старіння населення, зростання смертності, депопуляцію, деформацію статеві-вікового складу, міграційний вплив працездатних громадян за межі регіону, рівень зайнятості тощо. У 2010–2019 рр. в Україні чисельність економічно активного населення (робочої сили) у віці 15–70 років змінювалася загалом, а також за статтю й місцем проживання. До 2019 р., порівняно з 2010 р., кількість економічно активного населення скоротилася на 18,1%, в тому числі зайнятих – на 18,2%, безробітних – на 16,7%; для жінок ці показники, відповідно, становили -19,6%, -20,5% і -6,7%, а для чоловіків – -16,7%, -16,0% і -23,5%. У структурі економічно активного населення (робочої сили) і зайнятих (рис. 1) спо-

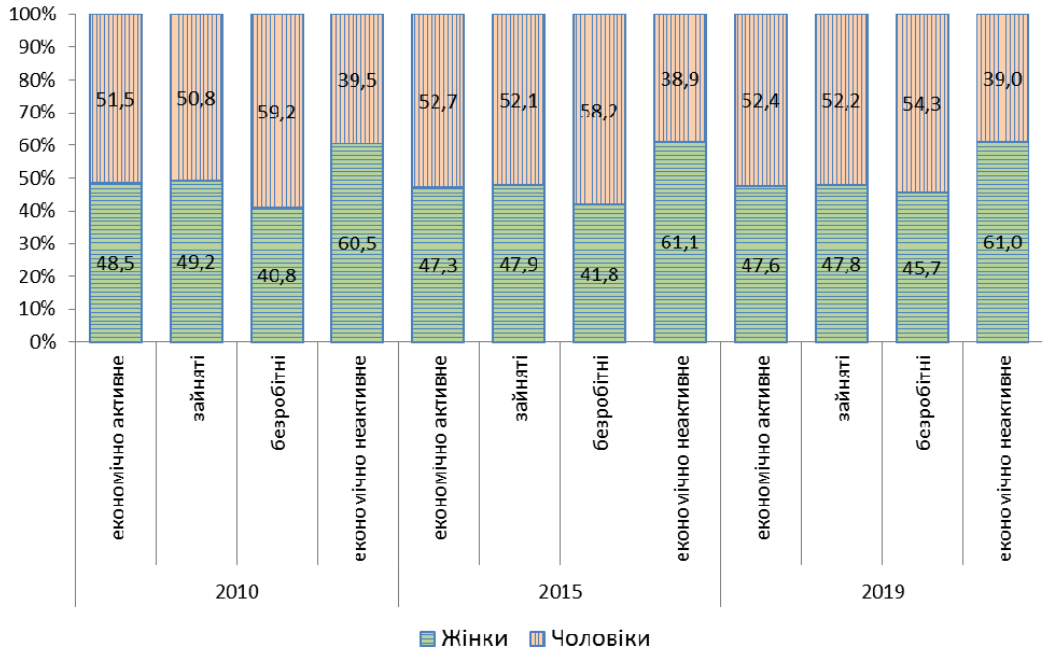

Рис. 1. Структура економічно активного та економічно неактивного населення України у віці 15–70 років, %*

* Побудовано на основі [18; 19, с. 48; 20, с. 54; 21].

стерігається несуттєва перевага чоловіків, проте серед безробітних їхня питома вага значно вища (у 2019 р на 8,6%), а серед економічно неактивного населення помітно більша частка жінок (у 2019 р. на 22%). При цьому структура зазначених груп за статтю залишається сталою.

У 2019 р. у світі налічувалося 270 млн мігрантів і з 1990 р. чисельність мігрантів збільшилася на 120 млн. Проте останні 60 років частка мігрантів у світовому населенні тримається на рівні близько 3% [9]. Однією з головних причин міграції людей є розходження в доходах між країнами походження й країнами призначення; більш розвинені країни залучають більше іммігрантів, особливо із країн з молодим населенням. Зауважимо, що, починаючи з 2015 р., в Україні сформувався міграційний приріст населення за рахунок переваги кількості прибулих з інших країн над кількістю вибулих за її межі, який коливається переважно в межах 10–15 тис. осіб [18; 21].

Факхівці Міжнародного валютного фонду визнають, що зниження імміграції та високий рівень безробіття в країнах призначення міграції негативно позначиться на ситуації в

країнах походження, особливо в більш економічно нестабільних, що перебувають у значній залежності від грошових переказів працівників-мігрантів [9]. Більшість економічно розвинених країн активізували програми адаптації на ринку праці й імміграції, спрямовані на інтеграцію іммігрантів, мовну підготовку та спрощення перевірки професійних знань для досягнення кращих результатів імміграції в приймаючих країнах.

Водночас, країни з більш низькими доходами на душу населення (нижче 7000 дол. США) мають нижчий рівень еміграції в країни з розвинутою економікою [9]. Це зумовлено тим, що люди перебувають у так званій “пастці бідності” і позбавлені коштів для оплати витрат, пов’язаних з міграцією. У 2018 р. витрати на робочу силу в Україні становили 1058,7 млрд грн, питома вага прямих витрат –79,7%, з них пряма оплата – 68,7% (табл. 1). Отже, непрямі витрати на робочу силу становили лише 20,3%, з них соціальне забезпечення працівників – 17,8%. У регіонах структура витрат на робочу силу несуттєво відрізнялася від середньої по Україні, зокрема питома вага прямих витрат в Івано-Франківській

Таблиця 1

Структура витрат на робочу силу в Україні та в окремих регіонах в 2018 р.*

	Витрачено усього, млн грн	У тому числі, %								
		пряма оплата	оплата за невідпрацьований час	премії та нерегулярні виплати	заробітна плата у натуральній формі	оплата житла працівників	соціальне забезпечення працівників	витрати на професійне навчання	витрати на культурно-побутове обслуговування	Інші витрати
А	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Україна	1058688,0	68,7	6,0	4,8	0,2	0,0	17,8	0,1	0,5	1,8
Івано-Франківська обл.	21970,8	68,8	6,6	4,5	0,1	0,0	18,2	0,1	0,5	1,2
Львівська обл.	60643,5	68,8	6,3	4,3	0,2	0,0	18,0	0,1	0,3	2,2
Тернопільська обл.	14907,7	69,6	6,1	4,0	0,0	0,0	18,3	0,1	0,2	1,7

*Складено на основі [21].

області – 80,0%, у Львівській – 79,6%, в Тернопільській – 79,7%.

В умовах імплементації Угоди про асоціацію в Україні дедалі більше актуалізується використання регіональної інвестиційної державної допомоги, допомоги суб'єктам господарювання (представникам малого й середнього бізнесу) та на дослідження, розробки й інновації (насамперед, шляхом надання податкових пільг інвестиційно-інноваційного спрямування). Проте положення законодавства Європейського Союзу у сфері галузевої державної допомоги дотримуються принципової позиції, що суб'єкти господарювання мають функціонувати на ринку на засадах конкуренції [6, с. 47]. Відповідно, більшість проблем відтворення трудових ресурсів потрібно буде вирішувати за допомогою реалізації публічно-приватних програм [22].

Для України важливим є забезпечення соціального розвитку в контексті “приватизації соціальної держави” (“реприватизації соціальних послуг”), що передбачає посилену участь у соціальній діяльності, соціальному забезпеченні основних учасників громадянського суспільства – індивідів, домогосподарств, організацій, інститутів [3, с. 29]. В Україні фінансування трудових ресурсів в умовах перманентності кризової циклічності потребує реалізації державної (цільової) програми розвитку трудових ресурсів (трудового потенціалу), яка має містити такі складові: 1) демографічна (удосконалення нормативно-правової бази з метою проведення активної демографічної політики; підвищення рівня і якості життя населення; регулювання міграційних та імміграційних потоків); 2) професійна підготовка і перепідготовка (імплементація безперервності навчання, здобуття знань і підвищення кваліфікації упродовж трудової діяльності; формування мотивації особи до набуття навичок, підвищення рівня кваліфікації; орга-

нізація професійного навчання безробітних і незайнятого населення); 3) соціальна (покращення процесу соціалізації населення; гарантування соціального захисту та забезпечення населення); 4) зайнятість (недопущення масового безробіття; забезпечення відтворювальної та посилення мотиваційної функції заробітної плати); 5) кадрова (формування сприятливих умов для здійснення ефективної трудової діяльності).

При дослідженні умов і можливостей відновлення й розвитку трудових ресурсів на особливу увагу заслуговує застосування публічно-приватних програм. Важливість таких програм як інструменту розвитку трудових ресурсів має об'єктивну необхідність та обумовлена станом фінансування соціальної підтримки зайнятого і працездатного населення, реалізацією Дорожньої карти спільних дій у рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом з метою подолання “зон соціальної несправедливості” у сфері праці, потребою збереження людського капіталу, адже без матеріального стимулювання і фінансової підтримки трудових ресурсів неможливо досягти соціально-економічного зростання. У цьому контексті значення публічно-приватних програм варто оцінити у розрізі: 1) відстеження взаємозв'язку і взаємообумовленості соціального захисту і соціальної безпеки із соціально-економічним поступом і соціальними відносинами: чим вищий рівень розвитку соціальних відносин, тим фінансово стабільнішими і соціально захищенішими почуваються людина та держава; 2) констатації, що без ефективних трансформацій у соціальній сфері дуже складно забезпечити належний рівень соціального захисту і фінансової та соціальної безпеки: виникають деформації у розвитку людського капіталу, знижується трудовий потенціал країни, унеможливується їх подальша поступальна еволюція.

Висновки. На досягнення нового рівня стандартів життя населення впливають руйнівні форс-мажорні шоки із зовнішнього світу та диспропорції соціально-економічного розвитку України. В умовах глобального економічного перезавантаження питання збереження та забезпечення збалансованого розвитку трудових ресурсів є визначальним за наявності низької ціни робочої сили, що посилює диференціацію доходів населення, яке працює; глибокої демографічної кризи, пов'язаної з високим рівнем передчасної смертності населення при критично низькому рівні народжуваності; невідповідності якісних характеристик робочої сили реальним потребам економіки; інтенсифікації трудової міграції висококваліфікованих фахівців за кордон.

Модернізація системи фінансування трудових ресурсів є складною і суттєвою проблемою навіть для економічно розвинених країн, оскільки існують конфлікт праці й привласнення в умовах циклічності розвитку економік та перманентності кризових явищ. У контексті формування національної парадигми протидії гібридним загрозам пріоритетною має бути орієнтованість на гарантування фінансової та соціальної безпеки країни, а відповідно – якості трудових ресурсів.

Ефективність фінансування трудових ресурсів залежить від реальності визначення обсягів фінансування, ступеня доступності (вартості) фінансових ресурсів і ризику, пов'язаного з конкретними джерелами та формами фінансування. Визначено основні складові державної програми розвитку трудових ресурсів.

Для відновлення трудових ресурсів доцільно застосовувати публічно-приватні програми, що надають можливість сформулювати належний рівень економічного стимулювання і соціальної підтримки працюючих. Публічно-приватні програми потрібно структурувати залежно від рівня суб'єкта та обра-

них засобів й інструментаріїв матеріального стимулювання й нематеріального заохочення працівників, покращення їх фахових компетенцій і професійних здібностей.

Список використаних джерел

1. Georgieva K. *The global economic reset – promoting a more inclusive recovery*. URL : <https://blogs.imf.org/2020/06/11/the-global-economic-reset-promoting-a-more-inclusive-recovery/>.
2. Кривенко Л. В., Овчаренко С. В. *Концептуальні засади розвитку людського капіталу в умовах підвищення конкурентоспроможності країни*. Економічний часопис-XXI. 2014. № 1–2(1). С. 23–26.
3. Колот А., Герасименко О. *Соціальна держава: генезис та перспективи розвитку*. Соціально-трудова відносина: теорія та практика. 2017. № 1. С. 8–36.
4. Buffie Edward F, Zanna Luis-Felipe, Adam Christopher S, Balma Lacina, Tessema Dawit, Kpodar Kangni R. *Debt, investment and growth in developing countries with segmented labor markets*. Working Paper. No. 20/102. June 19, 2020. 95 p.
5. Скрипниченко М. І., Яценко Г. Ю. *Індикатори ідентифікації небезпечних балансів в економіках емерджентного типу*. Економіка і прогнозування. 2014. № 2. С. 7–20.
6. Крисоватий А. І., Коцук Т. В., Ватагович М. І. *Податково-бюджетна підтримка виробників у контексті законодавства ЄС у сфері державної допомоги*. Фінанси України. 2019. № 7. С. 35–51.
7. Махначова Н. М. *Раціональне використання трудових ресурсів на сільськогосподарському підприємстві: теоретичний аспект*. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 4. С. 480–481.
8. Побережна К. В., Верютіна В. Ю. *Активізація трудових ресурсів підприємства як запорука його інноваційного розвитку*. Вісник НТУ "ХПІ". 2015. № 26 (1135). С. 48–54.
9. Engler Philipp, MacDonald Margaux, Piazza Roberto, Sher Galen. *Migration to advanced*

economies can raise growth. URL : <https://blogs.imf.org/2020/06/19/migration-to-advanced-economies-can-raise-growth/>.

10. Тулай О. І. Фінансові засади соціально-го захисту безробітних. Бізнес Інформ. 2016. № 2. С. 221–226.

11. Куценко Т. Ф. Бюджетне фінансування соціальної сфери в Україні: короткий аналітичний огляд. Економіка та держава. 2013. № 9. С. 32–36.

12. Кропивницький М. О. Про поняття джерел фінансування соціального забезпечення. Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. 2016. № 850. С. 39–47.

13. Коваленко Д. І. Перспективні інструменти фінансування розвитку системи вищої освіти. Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. 2016. № 1–2. С. 90–98.

14. Cerra Valerie, Fatas A., Saxena Sweta Chaman. Hysteresis and business cycles. Working Paper. No. 20/73. May 29, 2020. 50 p.

15. Онуфрієнко О. Феномен циклічності у взаємодії громадянського суспільства та органів державного управління. Державне управління та місцеве самоврядування. 2016. Вип. 1(28). С. 37–46.

16. Сулакшин С. С. О причинах мировых финансовых кризисов: модель управляемого кризиса. Век глобализации. 2013. № 2. С. 48–62.

17. Про затвердження плану заходів на 2020 рік з реалізації Стратегії подолання бідності: розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 березня 2020 р. № 202-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2020-%D1%80#n10>.

18. Економічна активність населення України 2018. Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 205 с.

19. Економічна активність населення України 2015. Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2016. 213 с.

20. Економічна активність населення України 2010. Статистичний збірник. Київ : Державна служба статистики України, 2011. 208 с.

21. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

22. Fruttero Anna, Leichsenring Alexandre Ribeiro, Paiva Luis Henrique. Social programs and formal employment: Evidence from the Brazilian Bolsa Familia Program. Working Paper. No. 20/99. June 19, 2020. 21 p.

References

1. Georgieva, K. The Global economic reset – promoting a more inclusive recovery. Available at: <https://blogs.imf.org/2020/06/11/the-global-economic-reset-promoting-a-more-inclusive-recovery/>.

2. Kryvenko, L. V., Ovcharenko, S. V. (2014). Kontseptualni zasady rozvytku liudskoho kapitalu v umovakh pidvyshchennia konkurentospromozhnosti krayny [Conceptual principles of human capital development in terms of increasing the country's competitiveness.]. Ekonomichnyy chasopys-XXI – Economic Journal-XXI, 1–2(1), 23–26 [in Ukrainian].

3. Kolot, A., Herasymenko, O. (2017). Sotsialna derzhava: henezys ta perspektyvy rozvytku [The welfare state: the genesis and prospects of development]. Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriia ta praktyka – Social and Labor Relations: Theory and Practice, 1, 8–36 [in Ukrainian].

4. Buffie Edward F, Zanna Luis-Felipe, Adam Christopher S, Balma Lacina, Tessema Dawit and Kpodar Kangni R. (2020). Debt investment and growth in developing countries with segmented labor markets. Working Paper, 20/102, 95.

5. Skrypnychenko, M. I., Yatsenko H. Yu. (2014). Indykatory identyfikatsii nebezpechnykh balansiv v ekonomikakh emerdzhennoho typu [Indicators of identification of dangerous balances in emergent economies]. Ekonomika i prohnozuvannia – Economics and Forecasting, 2, 7–20 [in Ukrainian].

6. Krysovaty, A. I., Koshchuk, T. V., Vatahovych, M. I. (2019). Podatkovo-biudzhetna pidtrymka vyrobnykiv u konteksti zakonodavstva YES u sferi derzhavnoi dopomohy [Tax-budget support of producers in the context of EU legislation in the field of state aid]. Finansy Ukrainy – Finance of Ukraine, 7, 35–51 [in Ukrainian].

7. Mahnachova, N. M. (2015). *Ratsionalne vykorystannia trudovykh resursiv na silskohospodarskomu pidpriemstvi: teoretychnyi aspekt* [Rational use of labor resources in an agricultural enterprise: a theoretical aspect]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and National Economic Problems*, 4, 480–481 [in Ukrainian].
8. Poberezhna, K. V., Veriutina, Yu. (2015). *Aktivizatsiia trudovykh resursiv pidpriemstva yak zaporka yoho innovatsiynoho rozvytku* [Activation of labor resources of the enterprise as a guarantee of its innovative development]. *Visnyk NTU “KhPI” – Bulletin of NTU “KhPI”*, 26 (1135), 48–54 [in Ukrainian].
9. Engler Philipp, MacDonald Margaux, Piazza Roberto and Sher Galen. *Migration to advanced economies can raise growth*. Available at: <https://blogs.imf.org/2020/06/19/migration-to-advanced-economies-can-raise-growth/>.
10. Tulay, O. I. (2016). *Finansovi zasady sotsialnoho zakhystu bezrobitnykh* [Financial principles of social protection of the unemployed]. *Biznes Inform – Business Inform*, 2, 221–226 [in Ukrainian].
11. Kutsenko, T. F. (2013). *Biudzhethne finansuvannia sotsialnoyi sfery v Ukraini: korotkyi analitychnyi ohliad* [Budget financing of the social sphere in Ukraine: a brief analytical review]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and State*, 9, 32–36 [in Ukrainian].
12. Kropyvnytskyi, M. O. (2016). *Pro poniattia dzherel finansuvannia sotsialnoho zabezpechennia* [On the concept of sources of financing of social security]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnika”. Yurydychni nauky – Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Jurisprudence: a collection of scientific papers*, 850, 39–47 [in Ukrainian].
13. Kovalenko, D. I. (2016). *Perspektyvni instrumenty finansuvannia rozvytku systemy vyshchoi osvity* [Perspective tools for financing the development of the higher education system]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii statystyky, obliku ta audytu – Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*, 1–2, 90–98 [in Ukrainian].
14. Cerra Valerie, Fatas A. (2020). *Saxena Sweta Chaman. Hysteresis and Business Cycles. Working Paper, 20/73, 50*.
15. Onufriyenko, O. (2016) *Fenomen tsyklichnosti u vzaiemodii hromadianskoho suspilstva ta orhaniv derzhavnoho upravlinnia* [The phenomenon of cyclicity in the interaction of civil society and public administration]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia – Public Administration and Local Self-government*, 1(28), 37–46 [in Ukrainian].
16. Sulakshin, S. S. (2013). *O prichinakh mirovykh finansovykh krizisov: model upravliaemogo krizisa* [On the causes of world financial crises: a model of controlled crisis]. *Vek globalizatsii – The Age of Globalization*, 2, 48–62 [in Ukrainian].
17. *Pro zatverdzhennia planu zakhodiv na 2020 rik z realizatsii Stratehii podolannia bidnosti: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 bereznia 2020 r. № 202-r.* [On approval of the action plan for 2020 on the implementation of the Poverty Reduction Strategy. The Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (2020, March, 3). Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2020-%D1%80#n10>.
18. *Ekonomichna aktivnist naseleння Ukrainy 2018. Statystychnyi zbirnyk* [Economic activity of the population of Ukraine 2018. Statistical collection]. (2019). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
19. *Ekonomichna aktivnist naseleння Ukrainy 2015. Statystychnyi zbirnyk* [Economic activity of the population of Ukraine 2015. Statistical collection]. (2016). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
20. *Ekonomichna aktivnist naseleння Ukrainy 2010. Statystychnyi zbirnyk* [Economic activity of the population of Ukraine 2010. Statistical collection]. (2011). Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].
21. *Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy* [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
22. *Fruttero Anna, Leichsenring Alexandre Ribeiro and Paiva Luis Henrique. (2020). Social programs and formal employment: Evidence from the Brazilian Bolsa Família Program. Working Paper, 20/99, 21*.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2020.

Тематична спрямованість журналу

Тема статті повинна відповідати тематичній орієнтації журналу: актуальні питання теорії фінансів, грошей і кредиту; державні та місцеві фінанси; податкова та фіскальна політика; державне управління та фінансовий менеджмент; банківська та грошово-кредитна політика; ринок фінансових послуг та міжнародних фінансів.

ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ

Науковий журнал “Світ фінансів” виходить чотири рази на рік українською та/або англійською мовами. До друку приймають статті, які мають наукову і практичну цінність. Терміни подання матеріалів:

- у 1-й випуск журналу – до 25 грудня попереднього року,
- в 2-й випуск – до 25 березня поточного року,
- в 3-й випуск – до 25 травня,
- в 4-й випуск – до 25 вересня.

1. Стаття має **відповідати тематичному спрямуванню видання, бути актуальною і містити результати теоретичного або експериментального дослідження.**

2. **До друку приймають лише ті наукові статті, які мають такі структурні елементи:**

- постановку проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;
- аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор; аналіз останніх досліджень і публікацій, які обговорюють досліджувану автором проблему, виявлення не досліджених аспектів проблеми, якій присвячена стаття;
- формулювання мети статті;
- виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
- висновки на підставі цього дослідження з окресленням перспективи подальших розвідок у відповідному напрямку.

3. **Обсяг основного тексту статті** має становити **не більше 18 сторінок формату A4**, набраних у редакторі MS Word шрифтом “Times New Roman”, кеглем 14, через 1,5 інтервалу, усі поля – по 2 см.

4. Стаття обов'язково має містити **індекс УДК**, визначений за таблицями Універсальної десятикової класифікації (розміщується на початку статті), та **код JEL Classification**, визначений відповідно до системи класифікації, розробленої виданням Journal of Economic Literature (розміщується під ключовими словами англійською мовою).

5. Перед назвою статті необхідно навести **персональні дані автора(ів)** українською, англійською та російською мовами в такій послідовності:

- повні прізвище, ім'я, по батькові так, як вони зазначені в паспорті (англійською мовою так, як автор зареєстрований (цитований) у міжнародних наукометричних базах, або як вказано у закордонному паспорті);
- вчений ступінь, наукове звання та почесне звання;
- посада та офіційна назва установи (підприємства, організації) за основним місцем роботи;
- електронна адреса;
- код ID ORCID (за наявності);
- контактні телефони.

6. **Назва статті** (українською, англійською та російською мовами) має бути короткою, влучно відображати зміст статті, не містити абревіатур.

7. **Анотація українською та російською мовами** (обсягом 220-250 слів) має відповідати стандарту ДСТУ ГОСТ 7.9:2009 (ІСО 214-76); бути структурованою в такій послідовності: загальний опис проблеми, мета, методи дослідження, основні наукові результати, їх теоретичне та практичне значення, висновки.

8. **Анотація англійською мовою** має бути складена відповідно до вимог міжнародних наукометричних баз, оригінальна (не копіювати україномовну анотацію), обсягом до 220 слів, містити стислий структурований виклад статті, загальний опис проблеми, що розглядається, мету, методи дослідження, основні наукові результати, їх теоретичне та практичне значення, висновки.

9. **Ключові слова** (від 5 до 8 слів та словосполучень) українською, англійською та російською мовами.

10. **Виклад статті** має бути чітким, структурованим, не переобтяженим графічним матеріалом, таблицями та формулами, не допускати повторів у тексті тієї інформації, яка міститься в таблицях чи ілюстраціях (водночас слід наводити аналітичний коментар до неї).

У тексті статті всі статистичні дані, таблиці, ілюстрації, цитати мають бути підкріплені наведеними у квадратних дужках посиланнями на номери джерел зі списку літератури із зазначенням сторінок, на які посилається автор (наприклад: [1, с. 25]; [2, с. 46–48]). Посилання на застарілі за змістом публікації, навчальну та науково-популярну літературу і власні публікації є небажаними (останнє допускається лише у разі необхідності). З метою підвищення наукового рівня статті варто посилатися на зарубіжні наукові джерела та періодичні видання, що належать до провідних міжнародних наукометричних баз даних (SCOPUS. WEB OF SCIENS та ін.)

11. **Список використаних джерел** має бути оформлений згідно з вимогами ДСТУ 8302:2015 “Національний стандарт України. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання”.

12. **References** – список використаних джерел, перекладених англійською мовою та оформлених згідно з міжнародним бібліографічним стандартом APA-2010

(<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

Після прізвища автора поставити кому, а далі після кожного ініціалу має бути крапка. Далі в круглих дужках рік видання, назва публікації транслітерацією і англійською мовою (в квадратних дужках); місто, видавництво, назва наукового видання (транслітерацією і англійською мовою); номер журналу, сторінка; available at: (вказати адресу електронного ресурсу).

Кількість джерел – **не менше 10 і не більше 20**.

13. **Усі таблиці й ілюстрації** повинні мати порядковий номер, стислу назву, що чітко відображає їхній зміст, умовні позначення та одиниці вимірювання всіх показників, а також посилання на джерело інформації, з якого вони запозичені чи на основі якого вони побудовані (або вказано, що вони самостійно складені автором).

14. **Графіки та діаграми** повинні бути побудовані в редакторі Microsoft Excel. При цьому слід мати на увазі, що журнал є чорно-білим, тому всі графічні матеріали мають бути якісно й чітко відображені в чорно-білому варіанті, а елементи, якими зображено різні показники, позначаються різними штриховками (а не фоновими плашками), що покращує сприйняття користувачем видання.

15. **Статті, оформлені не за викладеними вимогами, до реєстрації не приймають.**

16. Редакційна колегія залишає за собою право редагувати, скорочувати статті.

17. **Відповідальність за достовірність фактичної та цифрової інформації, власних імен, географічних назв, цитат та інших відомостей несуть автори публікацій.**

18. На останній сторінці статті мають бути засвідчені підписами авторів (дозволяється скан-копія) **підтвердження оригінальності дослідження, відсутності плагіату, наявності дозволів**, необхідних для використання у статті матеріалів, що охороняються авторським правом, а також того, що стаття підготовлена спеціально для цього видання, **не публікувалася раніше і не подана до інших видань**.

Сподіваємося на плідну співпрацю.

*Редколегія наукового журналу
“Світ фінансів”*

Thematic focus of the magazine

The topic of the article should correspond to the thematic orientation of the journal: current issues of the theory of finance, money and credit; state and local finance; taxation and fiscal policy; state administration and financial management; banking and monetary policy; the market of financial services and international finance.

REQUIREMENTS FOR ARTICLES

The scientific journal “World of Finance” is published four times a year in Ukrainian and / or English. The articles of a scientific and practical value are accepted. Deadlines for submission of materials:

- in the 1st issue of the journal – until December 25th of the previous year,
- in the 2nd edition – until March 25th of the current year,
- in the 3rd issue – until May 25th ,
- in the 4th edition – until September 25th .

1. The article **should meet the thematic areas of the journal, be relevant and contain theoretical or experimental research findings.**

2. **To be accepted for publication, scientific articles must have the following structural elements:**

- formulation of the problem in general and its relationship to important scientific and practical tasks;
- analysis of recent research and publications which discuss the problem under investigation by the author and on which the author relies, identification of the uninvestigated aspects of the problem to which the article is dedicated;
- formulation of the objectives of the article (statement of the task);
- presentation of the basic research material with full justification of the scientific results;
- conclusions from this study and the prospects for further research in the relevant field.

3. The length of the article (main text) shouldn't be more than 18 A4 pages, typed in the MS Word, font “Times New Roman”, size 14, line spacing – 1.5, all margins – 2 cm.

4. The article must contain **the UDC index** determined by the Universal Decimal Classification tables (placed at the beginning of the article) and the **JEL Classification code** determined in accordance with the classification system developed by the *Journal of Economic Literature* (placed under the keywords in English).

5. Before the title of the article, **personal data of the author(s)** are given in Ukrainian, English and Russian in the following order:

- full name as it appears in the passport (in English as the author is registered (cited) in international science-metric databases, or as indicated in the foreign passport)
- academic degree, academic title and honorary title;
- position and official name of the institution (company, organization) at the main place of work;
- e-mail;
- ORCID ID (in the presence);
- contact phone numbers.

6. **The title of the article** is given in Ukrainian, English and Russian, should be brief, accurately reflect the content of the article, not contain abbreviations

7. **An abstract in Ukrainian and Russian languages** between 220–250 words in content and presentation should comply with DSTU GOST 7.9: 2009 (ISO 214-76), be structured in such a sequence: a general description of the problem, the purpose, the research methods, the main scientific results, theoretical and practical significance, conclusions.

8. **An abstract in English** should be written in accordance with the requirements of international science-metric databases, original (does not copy the abridged Ukrainian-language abstract), between 200 words (actually a summary), contain a brief structured presentation of the article, a general description of the problem, the objective of the article, research methods, the main scientific findings and their theoretical and practical significance, and conclusions which could be accompanied by recommendations, assessments, proposals.

9. **Key words** (from 5 to 8 words and phrases) are given in Ukrainian, English and Russian.

10. **Presentation of the article** should be clear, structured, not overloaded with graphical material, tables and formulas, avoid repetition in the text of information included in the tables or illustrations (at the same time, an analytical commentary should be given to it).

In the text of the article, all statistics, tables, illustrations, quotations should be supported by references in the square brackets to the source numbers from the list of references, indicating the pages to which the author refers (for example: [1, p. 25], [2, pp. 46–48]). References to out-of-date publications, educational and popular scientific literature and one's own publications are undesirable (the latter are allowed only if necessary). To increase the level of the article, one should refer to foreign scientific sources and periodicals included in the leading international science-metric databases (SCOPUS, WEB OF SCIENCE, etc.).

11. **A list of references** given after the text of the article should be drawn up in accordance with the requirements of DSTU 8302: 2015 "National standard of Ukraine. Information and documentation. Bibliographic reference. General provisions and rules of compilation".

12. **References** is a list of the used sources translated into English and executed in accordance to the international bibliographic standard APA-2010 (<http://www.bibme.org/citation-guide/APA/book>).

After the author's surname (last name) put a comma, and then after the first letters of the name and patronymic name should be a point. Next in the round brackets is the year of publication, then in square brackets is the title of work in transliteration and in English; a publisher city, a publisher, the name of the journal (in transliteration and in English); journal number, page; available at: (specify electronic resource address).

Author, A.A. (Year of Publication). Title of work. [transliteration and in English] Publisher City: Publisher. Journal [transliteration and in English], journal number, page; available at: <http://>.

The number of sources is not less than 10 and not more than 20.

13. **All tables and illustrations** should have a sequence number, a brief title, clearly reflect their contents, symbols and measurement units of all indicators, as well as references to the source of information which they are taken from or based on (or it should be indicated that they are independently made by the author).

14. **Graphs and diagrams** must be made in the Microsoft Excel, and the corresponding files are added to the main file of the article. It should be remembered that the publication is black-and-white, so all graphs must be accurately and clearly seen in the black-and-white version, and the elements that show different indicators are designated by different shades of grey (rather than by background plates), which improves the user's perception of the publication.

15. **Articles that do not meet the requirements listed above are not accepted for registration.**

16. The Editorial Board reserves the right to edit, cut articles, return them for revision and reject them in case of negative review.

17. **Authors of publications are fully responsible for the reliability of actual and digital information**, proper names, geographical names, citations and other information.

18. The last page of the article should contain verified with signatures of the authors (in the scanned format) **confirmation of the originality of the research, absence of plagiarism, the authorization** necessary for using copyrighted materials in the article, and that the article is prepared specially for the journal "World of Finance", **has not been published earlier and is not available in other publications.**

We hope for fruitful cooperation.